

Ouderondersteuning in de eeuw van het kind
enkele bijdragen aan een historisch perspectief

Henk Dries

Ouderondersteuning in de eeuw van het kind

enkele bijdragen aan een historisch perspectief

- Maria Sandberg-Geisweit van der Netten: gepassioneerd, praktisch, professioneel
- Van Museum voor Ouders, K&O / S&O, tot Centrum voor Jeugd en Gezin
- Zorgen vóór ouder & kind: jeugd(gezondheids)(zorg)beleid de laatste eeuw
- Historie woord/begrip 'Opvoedingondersteuning'
- Aanbod ouderondersteuning; enkele fragmenten

Henk Dries
2007

Maria Sandberg-Geisweit van der Netten: gepassioneerd, praktisch, professioneel

Hoe zal de ouder zó leiding kunnen geven dat het beste tot ontplooiing komt dat in het kind leeft?

Door wat hij zelf is; en door de keuze die hij weet te doen.

Sandberg, 1925

‘Stammoeder van de Nederlandse oudervoorlichting’, zo noemde O. van Andel-Ripke Maria Sandberg-Geisweit van der Netten (1871-1961). Een groot deel van haar leven stond in dienst van het verhogen van de kwaliteit van de opvoeding in het Nederlandse gezin.

Ze was een ‘netwerker’, aanjaagster van initiatieven: instellingen, tijdschriften, studiedagen, cursussen. In 1898 bepleitte ze ‘een opleiding, die de taak der moeders zal verlichten’. Vijftig jaar later stond ze garant voor het Bentveldproject, waarbij telkens zeventig vermoeide huisvrouwen onder haar leiding geestelijk konden bijtanken. Kort voor haar pensioen koppelde ze met de ‘Opa- en Oma-actie’ grootouderloze gezinnen aan kleinkindloze ouderen. De betekenis van Sandberg voor de uitbouw van voorlichting en ondersteuning aan ouders en haar invloed op visieontwikkeling van opvoedingsondersteuning in Nederland is nog niet goed onderzocht. N. Bakker schetst een portret van haar in het artikel: ‘Een vruchtbaar en bescheiden leven’. (Bakker, 1999). Maar ze vermeldt haar naam niet in ‘Vijf eeuwen opvoeden in Nederland’. (Bakker e.a., 2006).

In haar autobiografie ‘Het groeide’ (1955) schrijft Sandberg dat ze steeds grote belangstelling had voor ‘de tekenen des tijds’. Haar hele leven was ze betrokken bij de maatschappelijke emancipatie van vrouwen. Ze legde veel contacten, stimuleerde initiatieven, zocht geen leidende posities. Ze ontwikkelde een levenswijze die blijkt geeft van veel praktische

daadkracht. ‘Concentratie is de weg, die leidt tot bewustwording van de scheppende krachten, die in elk mens in kiem gelegd zijn’. (‘Het Groeide’, p. 179) Ze was vegetariër en geheelonthouder. Ze leefde vanuit een christelijke overtuiging. ‘Als we mogen afgaan op de woorden van sprekers bij haar feestelijk afscheid als hoofdredactrice van Ons Gezin, (...) in 1951, dan heeft de pedagogische wereld nooit een liever en zorgzamer iemand gekend. ‘Vruchtbaar en bescheiden’ was haar leven volgens het lied dat men haar toezong.’ (Bakker, 1999, p. 51)

Maria Geisweit van der Netten werd 10 december 1871 in Renkum geboren in een welgesteld milieu. Haar vader, jurist, behoorde tot de kring rond Abraham Kuiper. Hij stierf op 32-jarige leeftijd aan tuberculose. Dankzij de welgestelde hervormde familie van haar moeder kon het gezin zonder materiële zorgen verder leven. Maria bezocht dure meisjeskostscholen in Ede en Brussel. In Nederland studeerde ze enige tijd Frans voor ze op 21 jarige leeftijd in het huwelijk trad met jonkheer mr. B. Sandberg, met wie ze een leven lang gelukkig is getrouwd. Ze kregen drie kinderen. De geboorte van de oudste betekende ook het begin van Maria’s publieke carrière.

Opvoedingsvoorlichting

‘Ik herinner mij, dat toen ik mijn eerste kind in de armen had – ik was toen 22 jaar – ik mij realiseerde dat ik veel en met plezier gewerkt had, maar dat ik van verzorging en opvoeding van kinderen niets geleerd had. (...) Toen dus de Tentoonstelling ‘De Vrouw’ ter gelegenheid van de troonsbestijging van Koningin Wilhelmina in Den Haag geopend was (1889), reisde ik met veel verwachting er heen, met de gedachte: daar zal ik richtlijnen vinden. Maar, hoe waardevol deze tentoonstelling ook was, daar was niets van wat ik zocht.’ (‘Het groeide’, p. 130). Op een van de congressen tijdens de tentoonstelling werd gesproken over ‘De taak van moeders en opvoeders’; Elise van Calcar pleitte daar voor het oprichten van bibliotheken en opvoedingscursussen. (Bakker, 1989)

‘Kort voor de aanvang van het slotcongres, (...) deed mevrouw Sandberg een ingezonden brief opnemen in de tentoonstellingskrant. Daarin bepleitte ze de oprichting van een opleiding, die de taak der moeders zal verlichten door haar vertwijfeld zoeken naar de beste wijze van handelen te besparende. De brief viel in goede aarde. De vice presidente citeerde er zelfs uit in haar afsluitende rede. Zij onderschreef het idee dat de vrouw haar kwaliteiten als opvoedster voortdurend moest verbeteren en dat een cursus daarbij goede diensten kon bewijzen. Niettemin keerde Maria teleurgesteld terug naar huis. Ze had concrete raadgevingen verwacht en bovendien iets willen zien over de opvoeding in het gezin - hulpmiddelen, speelgoed, knutselmateriaal - zoals er over al die andere soorten vrouwenwerk van alles te zien was geweest. Thuisgekomen besloot ze studie te maken van hetgeen op het gebied van opleiding voor het moederschap al was gerealiseerd in het buitenland. Dat bleek zoveel te zijn, dat ze zich enthousiast of zette aan het schrijven van een voorstel tot oprichting van

moederscholen ook op in Nederland. Het werd de 'Open brief aan moeders en aan allen die in kinderen belang stellen'. (1899).

De reacties waren positief, behalve in het geval van de op dat moment meest vooraanstaande pedagoog van Nederland, dr. J. Gunning. Hij bestreed de gedachte dat moeders onderwijs nodig zouden hebben om op de juiste wijze te kunnen opvoeden. Het leven zelf was de leerschool voor het ouderschap. Ook maakte hij bezwaar tegen het feit dat de schrijfster voorbij ging aan de belangrijke opvoedende taak van de vader.

Korte tijd later zien we beiden in de redactie van het pas opgerichte eerste Nederlandse ouderblad, 'Maatschappelijk werk. Afdeling B: Opvoedkunde en Hygiëne', spoedig omgedoopt in 'Het Kind'. Al in de eerste jaargang van het op de pedagogische Reform geënte blad deed mevrouw Sandberg een verder uitgewerkt voorstel het licht zien. (...) Het zou tot 1911 duren voor we iets horen over een meer praktische vorm van ouderverlichting.

Mogelijk had mevrouw Sandberg het te druk met haar eigen gezin. Ze voerde correspondentie met personen in Europa die betrokken waren bij huishoudvoorlichting en opvoeding. Ze liet zich met name inspireren door Miss C. Mason, leidster van 'The House of Education'. Zij was de leidende kracht van de 'Parents National Education Union (de P.N.E.U; opgericht in 1907)'. 'Het zal niemand verbazen, dat, denkende aan deze oudervereniging in Engeland, ik aan dr. J. Gunning voorstelde een oudervereniging in Nederland op te richten. Maar dr. Gunning zeide: 'Daar is de tijd nog niet rijp voor; bedenkt U iets anders'. Dat andere is geweest de oprichting van het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeders'. (Het groeide, p. 134). In korte tijd slaagde ze erin een daadkrachtig verenigingsbestuur samen te stellen - met Gunning als voorzitter. (Bakker 1999, p. 52)

In het kielzog van het reizend museum werden in de grotere steden oudercursussen opgezet. Daarvoor en voor de voorlichting op de tentoonstellingen waren docenten nodig. Dat was de achtergrond van de oprichting in 1919 van de Vereniging tot Bevordering van het Onderwijs in Kinderverzorging en Opvoeding (later kortweg Vereniging K. en O.), waarvan mevrouw Sandberg tot op hoge leeftijd het secretariaat zou voeren). In 1925 werd het tijdschrift Kinderverzorging en Opvoeding opgericht, als vakblad voor al diegenen die betrokken waren bij de vereniging, museum en opleiding. In 1935 erkende de overheid de leraressenopleiding, die als akte NXX een bloeiend bestaan zou leiden.

De armoede van de crisisjaren vormde de aanleiding tot de oprichting van de Commissie inzake Huishoudelijke Voorlichting, die vanaf 1937 formeel samenwerkte met de Vereniging K.en O. en de naam daaraan aanpaste.

'Spoedig na de oorlog wist mevrouw Sandberg 'Ons Gezin' op te richten, bedoeld als contactorgaan van Nederlandse huismoeders. Later nam ze deel aan de redactie van het tijdschrift 'Huishouding van nu'. De geestelijke en materiele nood was in de eerste naoorlogse jaren groot. Sandberg wijdde diep vrome essays aan kwesties als de zin van het leed of de vraag hoe God dit allemaal had kunnen toelaten. Daarin predikte ze geduld, vertrouwen, overgave en berusting. Kenmerkend zijn de pleidooien voor vergeving en

tolerantie. Zo riep ze ouders op kinderen van geïnterneerde NSB-ers tijdelijk in hun gezin op te nemen en van de gedwongen samenwoning met vreemden of inwoning bij familie toch vooral het beste te maken. (...)

‘Door haar artikelen voor en hoofdredactie van de tijdschriften *Ons Gezin en Huishouding* van nu liet zij zien dat ze wist ‘wat er leeft in mensen, die in zorg zitten en dat zij hen tot steun kan zijn door hun te laten zien, hoe belangrijk het is moed te houden en een open oog voor wat het leven ook in donkere tijden waarde geeft’. Met haar artikelen gaf ze mensen tijdens de oorlogstijd kracht. Door haar adviezen in deze tijdschriften was zij een ‘maatschappelijk werkster van groot formaat’, schrijft de Marie Kamphuis Stichting in haar ‘Hall of Fame’. www.new-impulse.com.

Visie

Achterstandsbestrijding, emancipatie en democratisch burgerschap zijn maatschappelijke waarden die voor Sandberg leven. ‘Het is mijns inziens nog, dat wanneer men een democratische staat wil tot stand brengen, men beseffen moet, dat deze moet doordringen tot in het dagelijkse leven; de ontmoeting van mens tot mens is er de grondslag van. Een van de belevenissen waar ik mijn leven het meeste van geleerd heb, is huisbezoek.’ (Sandberg, ‘Het groeide’, p. 144)

Aandacht, ruimte voor bewustwording en gezond leven; deze persoonlijke waarden hield Sandberg alle opvoeders voor. Ze benadrukte de kwaliteit van de persoon van de opvoeder; en zocht wegen voor onderlinge steun van opvoeders. Ze bestreed de maatschappelijke achterstelling van vrouwen; riepen vrouwen op ‘als mensch zichzelf te zijn’. (Bakker 1999, p. 54)

In de geest van de tijd spoorde Sandberg de vrouw wier gezinssituatie het toeliet aan deel te nemen aan het maatschappelijk leven door middel van al dan niet betaalde arbeid. Haar horizon zou zich verbreden en de gemeenschap had er baat bij.

Sandberg was een initiator, geen wetenschapper of pedagoog. Ze was een doener: praktisch én professioneel. Deel II van haar ‘Open brief aan Moeders’ (1899) had als titel: ‘Enige voorbeelden om voor moeders en opvoedsters het praktische nut van opvoedkunde in het licht te stellen’. Ze schreef veel artikelen.

Augustus 1900 begon Maria Sandberg in het tijdschrift *Maatschappelijk Werk*, afdeling B, *Opvoedkunde en Hygiëne*, een over ‘Vorbereidende opleiding voor opvoeders’. Het betrof een voorstel dat voorzag onder meer in opvoedkundige cursussen voor moeders én vaders, praktijklessen gezondheids- en fröbelleer voor meisjes uit alle standen vanaf achttien jaar en aparte ‘eenvoudige’ bijeenkomsten voor vrouwen uit de volksklasse. ‘De aanvragen voor dit plan waren zo talrijk, dat op 20 september 1901 een extra-nummer verscheen met een herdruk.’ (Sandberg, ‘Het groeide’, p. 136) Niet lang daarna werd de naam gewijzigd in ‘Het

Kind, veertiendaags blad voor Ouders en Opvoeders'. In 1917 werd met de uitgever, de heer J. Ploegsma, overeengekomen dat er twee nummers per jaar gewijd zouden zijn aan het Museum.

Als van 'het allergrootste belang voor de opvoeding van kinderen' werd naar voren gebracht:

1. De persoonlijke geschiktheid der opvoeders.
2. De samenwerking der verschillende opvoeders onderling.

Sandberg had – conform de opvattingen over beïnvloeding in die tijd - een groot geloof in het belang van inzicht en attitudes; daarom bepleitte ze onderwijs, voorlichting en vorming van opvoeders. Hierbij oriënteerde zij zich diep en breed. Ze benadrukte dat de voorlichting wetenschappelijk gefundeerd moest zijn. En al in haar 'Open brief' gaf ze een overzicht van *good practices* uit het buitenland.

In een lezing in de zomer van 1925 te Barchem benadrukt Sandberg het belang van 'innerlijke geestelijke kracht' voor de opvoeding. 'Waar het zelfvertrouwen van de opvoeder is afgebrokkeld of geheel is weggeleden, daar werd dit vervangen door het vertrouwen in het richtingsbesef van het kind. Dit richtingsbesef is het steunpunt waarvan in de nood der tijden de waarde werd beseft. (...) door alle eeuwen heen in de ontwikkelingsgang van de mensheid of mensengroepen en ook in elk mens leven. Ontwikkelt zich (kan zich althans ontwikkelen) een langzaam proces van bewustwording: een begrijpen en verstaan, en verdiept inzicht en innerlijk verwerken dat leidt tot opbouw van het lichamelijke en geestelijke leven van de mens. (...) Voor deze bewustwording is nodig concentratie. (...) Concentratie is de weg, die leidt tot bewustwording van de schepende krachten, die in elk mens in kiem gelegd zijn. (...) concentratie is in diepste zin: overgave. (...) Het welzijn van ons kind hangt niet meer zozeer af van onze daden en directe beïnvloeding, maar van de vormende kracht van het leven in al zijn verscheidenheid, in en buiten de mens. (...)

Hoe zal nu de ouder, de opvoeder deze (leiding) kunnen geven, zó dat tot ontplooiing komt het best dat in het kind leeft? Dan luidt het antwoord: door wat hij zelf is; en door de keuze die hij weet te doen. (...) Daarom is het nodig althans wat de opvoeding betreft geen enkel stelsel slaafs te volgen, maar steeds te blijven uitgaan van het zich ontwikkelende kind; kennis te nemen, niet oppervlakkig, maar grondig, eerlijk, met eerbied en dankbaarheid van wat de pioniers van deze tijds geven, om aan het kind het lichamelijke en geestelijke voedsel, de omgeving te verschaffen, waardoor het zich tot een zo gaaf mogelijk, zelfstandig en verantwoordelijk mens kan ontwikkelen. Daarom is het goed in te zien, dat de veranderde houding van de volwassene tot het kind, moet voortkomen uit een innerlijk leven. Niet alleen het richtingsgevoel in het kind, ook ons eigen richtingsgevoel moeten we zuiver trachten te bewaren. (...) Zelf het proces van bewustwording ervarende, weten we ook beter wat ons kind in deze behoeft; weten we dat leiding geven daarin bestaat de nader te helpen tot meerdere bewustwording van de weg die hij gaan moet.' ('Het groeide', p. 176-182).

Literatuur

Andel-Ripke, O. van (1951):

Ontmoeting, afscheid en hernieuwde vriendschap'. *Ons Gezin*, 6, p. 291-293.

Bakker, N. e.a. (2006)

Vijf eeuwen opvoeden in Nederland'. Assen: Van Gorcum

Bakker, N., (1999):

'Een vruchtbaar en bescheiden leven. Maria Sandberg-Geisweit van der Netten: stammoeder van de Nederlandse oudervoorlichting'. *Nederlands tijdschrift voor opvoeding, vorming en onderwijs*. Jrg. 15, nr. 1, april 1999.

Bakker, N. (1995):

Kind en Karakter. Nederlandse pedagogen over opvoeding in het gezin. 1945-1925. Proefschrift UvA; Amsterdam: Het Spinhuis.

Bakker, N. (1989):

Elise van Calcar en de gezinsopvoeding. Speciale editie *Pedagogisch Tijdschrift*, Thema's uit de wijsgerige en historische pedagogiek. (pp. 82-88).

Bakker, N. (1978):

De wetenschap der moeder. De vrouwenbeweging en het streven naar professionalisering van het ouderschap in Nederland aan het begin van de 20^e eeuw. In: J. Dekker, M. d'Hoker en M. de Vroede (red.), *Pedagogisch werk in de samenleving. De ontwikkeling van professionele opvoeding in Nederland en België in de 19e en 20e eeuw*. Leuven/Amersfoort, p. 47-61.

Boet, A. (2003).

Het begon als naastenliefde in een zondags pak. Ouderbegeleiding in historisch perspectief: de jaren 1900-1960. *Tijdschrift Ouderschap en Ouderbegeleiding*, 6 (oktober), 201-226.

Hille-Gaerthé, C. van (1922):

Het eerste Huis voor Ouders van het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeders. Amsterdam: Maatschappij voor Goede en Goedkope Lectuur

Sandberg-Geisweit van der Netten, M. (1955-1956):

Het groeide: Veranderingen in de tijd waarin ik leefde. Herinneringen van ...' 2 delen Amsterdam: W. ten Have.

Sandberg-Geisweit van der Netten, M. (1899):

Open brief aan moeders en aan allen die in kinderen belang stellen. Amersfoort: Van Cleef / J. Berens.

Wentzel, J. (1935):

't Gaat om de kinderen. 40 jaar K en O in vogelvlucht. Hoenderloo: Hoenderloo's Uitgeverij.

Van Museum voor Ouders, K&O / S&O, tot Centrum voor Jeugd en Gezin

*De tijd is rijp voor systematische vorming tot de
oudertaak en opvoeding in het algemeen, van
gezonde, normale kinderen in een goed gezin.*

M. Sandberg, 1898

In alle gemeenten worden nu Centra voor Jeugd en Gezin geopend. Met de invoering van de WMO zijn gemeenten vanaf 2007 verplicht tot 'op preventie gerichte ondersteuning van jeugdigen met problemen met opgroeien en van ouders met problemen met opvoeden'. De CJG's kunnen gezien worden als realisatie door de overheid (van een aspect) van het bekende gezegde 'It takes a village to raise a child'. We zorgen 'dicht in de buurt van gezinnen – dus in 'the village' – voor toegankelijke centra waar ouders en kinderen met hun vragen over opvoeden en opgroeien terecht kunnen', zei premier Balkende, 25 september 2007, in een toespraak in New York. In de hoofdlijnenbrief over de CJG's schrijft staatssecretaris Ross (23 oktober 2006) dat deze centra een vraagbaakfunctie moeten gaan vervullen voor ouders. September 2007 opende minister Rouvoet van Jeugd en Gezin het eerste Centrum voor Jeugd en Gezin. Dit Eindhovense CJG is niet de eerste voorziening voor ouders. In Amsterdam en Rotterdam functioneerden al enkele jaren vergelijkbare voorzieningen: Ouder- en Kindcentra, JONG-centra. Eindhoven ontwikkelt geïntegreerde voorzieningen voor kinderen en ouders van 0-12 jaar: de SPIL-centra. Een tiental jaren eerder verzezen in veel plaatsen in Nederland Opvoedbureaus, Steunpunten Opvoeding, Spel- en Opvoedwinkels; vaak op initiatief van (instellingen die waren voortgekomen uit) de stichting S&O. Voorgangers van S&O stichten al in 1922 een eerste voorziening voor ouders: een Huis voor Ouders. Het valt op dat de rijksoverheid nu CJG-initiatieven stimuleert zonder gedegen onderzoek; masterplan en scenarioplanning lijken niet ontwikkeld.. Daarbij kan de vraag gesteld worden of de (relatief korte) geschiedenis van initiatieven voor voorzieningen voor moeders en vaders voldoende zijn bestudeerd.

Deze notitie geeft een opsomming van de ontwikkeling van landelijke organisatie van opvoedingsondersteuning, en van initiatieven tot voorzieningen voor ouders vanaf de opening van het eerste Huis voor Ouders in Zwolle op 12 april 1922. Hiermee realiseerde het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeders al veel eerder een voorziening voor ouders.

Opvoedingsvoorlichting en ouderondersteuning kennen in Nederland een geschiedenis van een kleine eeuw; een geschiedschrijving van de ontwikkeling van voorzieningen voor ouders, de vraagbaakfunctie, pedagogische advisering, de *social support*-functie voor ouders, e.d. is nog niet beschikbaar. Het ontbreekt aan cijfers over aanbod en bereik van de vele initiatieven,

analyse van *good practices*, onderzoek naar effect en kosteneffectiviteit. Hierbij een opsomming van enkele initiatieven.

Pedagogiek en gezondheidszorg: twee wegen

Het valt op dat in de weinige geschiedschrijving van oudervoorlichting er weinig verbindingen te zien zijn tussen de jeugdgezondheidszorg en de ouderadvisering. In enkele rapportages is te lezen dat er moedercursussen van de kruisvereniging werden gegeven in de 'Huizen voor Ouders'. Op lokaal niveau werd er samengewerkt. Maar de organisatie van gezondheidszorg en de ouderadvisering lijken ieder zijn eigen ontwikkeling te kennen.

In 1880 organiseerde dr. Aletta Jacobs in Amsterdam al een avondcursus voor ouders over de hygiëne en verzorging van zuigelingen. Daarnaast opende zij een 'Raadplegingsdienst' waar ze tweemaal per week moeders en baby's ontving. In die tijd ontstonden ook de Kruisverenigingen. De eerste moeder- en bakercursus werd gegeven in 1899 in Broek op Langendijk. In 1901 stichtte dr. Plantenga in Den Haag het eerste consultatiebureau voor zuigelingen. In 1927 werd dit uitgebreid met het 'CB voor kleuters'.

In 1928 werd het eerst Consultatiebureau voor Moeilijke Kinderen opgericht in Amsterdam door de juriste Eugenia Lekkerkerker, naar het Amerikaanse voorbeeld 'Child Guidance Clinic', opgericht om recidivisme onder jeugdige delinquenten te bestrijden. Deze consultatiebureaus werden spoedig herdoopt in 'Medisch Opvoedkundig Bureau'

Vermoed kan worden dat de (jeugd)gezondheidszorg en de pedagogische ondersteuning van ouders als gescheiden werelden werden gezien.

De verbinding tussen fysiologische en de psychosociale factoren werd eerst midden zeventiger jaren van de vorige eeuw door de Canadees minister M. Lalonde en door de Amerikaanse psycholoog U. Bronfenbrenner bepleit. Wat resulteerde in een ecologisch gezondheidsmodel, zoals dat door de WHO (1980) werd geformuleerd. In de praktijk worden initiatieven genomen om de pedagogiek en de JGZ meer te integreren.

Op lokaal niveau is er altijd sprake geweest van samenwerking tussen de gezondheidszorg en ouderondersteuning; bv. al in de Huizen voor Ouders. In de eerste Spel- en Opvoedwinkel in Groningen, 1977, hielden verpleegkundigen spreekuren m.b.t. gezondheidszorg. In 1978 opende een eerste Kruisvereniging een Pedagogische Bureau (in de Bollenstreek). Bij CB's werd geëxperimenteerd met groepsconsultatiebureaus, ontmoetingsplaatsen voor ouders, pedagogische spreekuren. Het initiatief het pedagogisch bureau in de Bollenstreek leidde begin tachtiger jaren van de vorige eeuw tot de oprichting van de werkgroep 'Pedagogische Hulpverlening in de Eerste Lijn' (PHELL); die werd opgericht vanuit plaatselijke riagg's en

kruismedewerkers naar aanleiding van studiedagen op de RU Leiden

De twee werelden ontmoeten elkaar wanneer in 2003 in de Wet collectieve preventie volksgezondheid wordt vastgelegd dat opvoedingsondersteuning een van de taken is van de jeugdgezondheidszorg is. Maar ook nu nog kan in visie en beleid niet gesproken worden van een geïntegreerde benadering van welzijn & gezondheid. ... Met een verbreding van het Elektronische Kind Dossier (EKD) – zoals de Kamer medio oktober 2007 bepleitte – had Rouvoet perspectief kunnen bieden op uitbreiding van het medisch dossier met psychosociale gegevens. Het blijft een medisch dossier; alleen toegankelijk voor de jeugdgezondheidszorg. (Overigens verdient het EDK niet de eerste prioriteit. Voorrang zou gegeven moeten worden aan integratie van het dossier van de JGZ met dat van de Elektronisch Patiënten Dossier van de huisartsen, de invoering van de Verwijsindex en realisatie van één dossier voor de BJZ.) November 2007 schrijft Rouvoet aan de Kamer dat hij de voortgang van het EKD verder bestudeerd ... ; komt er één EKD; wie heeft inzage.

Initiatieven voorzieningen voor ouders

1901: CB

1922: Huis voor Ouders

1927: CB voor kleuters

1928: CB voor moeilijke kinderen (MOB)

1977: Opvoedwinkel

1978: Pedagogisch Bureau Kruisvereniging

199? Opvoedbureau/Steunpunt opvoeding

2005: Bureau Jeugdzorg

2006: Centrum voor Jeugd en Gezin

Het eerste Huis voor Ouders

‘Het was in het jaar 1913 op de tentoonstelling ‘De Vrouw’ dat het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeders (het geesteskind van Mevrouw M. Sandberg-Geisweit van der Netten) zich voor het eerst met een tiental afdelingen aan den volke vertoonde’. Zo opent C. van Hille Gaerthé de brochure over het eerste Huis voor Ouders. ‘Sinds dien heeft het Museum jaar-in, jaar-uit door het land gereisd’.

‘In 1919 werd toen het plan opgevat om – naast het Reizend Museum - huizen voor ouders te stichting in verschillende centra in ons land en in een der groote steden een model ‘Huis voor ouders met Leermiddelen Centrale’. Over het Huis voor Ouders werd toen geschreven: ‘een huis voor ouders moet rust geven, gedachten wekken, bezielen voor de dagelijkse taak, de ouders verzamelen, bij elkaar brengen. Zij moeten daar vinden, wat zij nodig hebben tot

opbouw van eigen inzicht, voedsel tot groei van innerlijk leven en die leering in zaken op hygiënisch gebied, die bij de verzorging en opvoeding geleerd kan worden' (p. 3) De wetenschap van de pedagogiek bestond nog niet zolang; het Huis voor Ouders wilde deze wetenschap al toegankelijk maken. 'Het doel van het Museum is veredeling, verdieping en wetenschappelijker opvatting van de taak der ouders en opvoeders en het daardoor op hoger peil brengen van de gezinsopvoeding.' (Jaarverslag Museum, 1925)

Terzijde: De term 'Huis voor Ouders' / 'Opvoedingshuis' werd voor het eerst gebruikt door Elise van Calcar; maar zij verstond er geen voorziening voor ouders onder, maar een instelling voor de vorming – in brede zin - van vrouwen. Elise van Calcar (Elise van Calcar (Calcar -Schiotling, of Elise Fleischacker;), onderwijsvernieuwster en wegbereidster van het Nederlandse feminisme, beschreef in 1864 in de brochure *Wat is noodig?* (Amsterdam). haar plannen voor een Nederlandsch Opvoedingshuis, dat vrouwen zou opvoeden. In 1865 richtte zij in Leiden de vereniging Het Nederlandsch Opvoedingshuis op, bedoeld als dag- en kostschool voor meisjes uit de beschaafde stand die wensten te worden opgeleid 'voor het vrouwelijk leven in den ruimsten zin'.

Het Huis voor Ouders presenteerde veel voorlichtingsmateriaal over hygiëne, kinderverzorging, kinderkleding, speelgoed, boeken, en boeken voor ouders. Ouders werden er rondgeleid en voorgelicht; er werden cursussen gegeven. Concreet materiaal gaf antwoord op vragen als: 'Wat is goed en ongevaarlijk speelgoed in de box?' 'Waarmee zal ik een ongedurig kind laten spelen?' 'Hoe kom ik aan een aantal modellen, om speelgoed zelf te maken?' 'Hoe kan ik aardige jurken maken, met weinig tijd, voor weinig geld?' Het eerste Huis voor Ouders werd opgericht in 1922 in Zwolle, het tweede in Utrecht in 1923, het derde, rond 1925, in Haarlem. Ook in Indonesië ('Indië', Medan) werd in 1926, een huis voor ouders opgericht.

De Huizen voor Ouders vinden we later in de geschiedenis niet terug; studie naar draagvlak, bereik, en effect ware welkom.

Museum voor ouders: oudervoorlichting

De geschiedenis van oudervoorlichting en –ondersteuning laat een weinig stevige voortgang en fusie van initiatieven en organisatievormen zien. Toch lijken de initiatieven vanaf het begin van de twintigste eeuw langzamerhand meer draagvlak te krijgen en aan kwaliteit en omvang te winnen. Om van de geschiedenis te leren zou geschiedschrijving van visieontwikkeling en beleid, *good practices*, bereik en effect van belang zijn.

De initiatiefnemers van het op 30 oktober 1911 opgerichte 'Vereeniging Reizend Museum voor Ouders', zoals professor Gunning (vz), professor Treub, mw. Heyermans, mw. Sandberg, beoogden met het museum: oudervoorlichting én doeltreffende verzorging en

opvoeding van kinderen in hun verscheidenheid, naar aard en groeiperiode'. Doelstelling van de vereniging was voorlichting en samenwerking van ouders en opvoeders, en voorbereidende opleiding van aanstaande ouders. Het museum vestigde zich in 1926 in Rotterdam.

Maria Sandberg-Geisweit van der Netten bezocht in 1898 de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid. Op een van de congressen tijdens de tentoonstelling werd gesproken over 'De taak van moeders en opvoeders'; Elise van Calcar pleitte daar voor het oprichten van bibliotheken en opvoedingscursussen.

Naar aanleiding van de tentoonstelling schreef Sandberg nog in 1898 haar 'Open brief aan moeders en allen, die in kinderen belangstellen'. '... het leven onzer kinderen hangt af van de behandeling, die wij hen geven.' (...) En toch wordt er 'niet één woord van onderricht omtrent het grootbrengen van kinderen gegeven aan hen, die over een poos ouders zullen wezen!' De tijd is rijp voor 'systematische vorming tot de oudertaak en opvoeding in het algemeen, van gezonde, normale kinderen in een goed gezin.'

Aanvankelijk beoogde Sandberg een 'Vereniging van ouders' op te richten (zie Fröbel, 1845). Fröbel stelde zich zijn 'Kindergarten' niet allen voor als een instelling voor kinderopvang, maar als een plaats waar vrouwen kunnen leren met hun kinderen om te gaan, ze te verzorgen en op te voeden, als een 'Elternschule'. Wat de actuele discussie betreft: Het Ministerie van Jeugd en Gezin heeft op zijn site een link naar de 'Engelse variant van CJG': de 'Sure Start children's centres', die zich zowel richten op kinderen als op de ouders.). Sandberg schreef over 'Verenigingen van ouders' een artikel in het tijdschrift 'Maatschappelijk Werk, Opvoedkunde en Hygiëne', augustus 1900. Sandberg stelde in 1908 aan Gunning voor een Vereniging voor ouders op te richten, zoals de '*Parents National Education Union*' in Engeland. Maar hij antwoordde: 'Dat krijgt ge in Nederland nooit gedaan'. Gunning overtuigde haar dat daar nog onvoldoende draagvlak voor was.

(Rond het jaar 2000 namen mensen met een CDA-achtergrond weer een initiatief om tot een 'Vereniging van ouders' te komen; zo'n algemene organisatie kwam niet van de grond.)

De samenwerking tussen professor Gunning en mw. Sandberg dateerde al vanaf 1901. Toen namen zij het initiatief tot het tijdschrift 'Het kind'. Tien jaar later kregen zij goedkeuring van de statuten van het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeders. Het concept 'museum' werd gebruikt om de voorlichtingsfunctie te benadrukken.

In een artikel in De Nieuwe Courant met een beschrijving van een rondgang door het Museum voor Ouders schreef Bladergroen-Van der Willigen, in 1916: 'De tentoonstelling trekt bijzonder veel publiek uit alle rangen der maatschappij. Dat is ook de bedoeling. Alle vaders en moeders wil het museum bereiken: voor allen valt er wat te leren. Maar al spoedig zien we toch dat er in het algemeen in het tentoongestelde en streven is, om paedagogische, hygiënische en aesthetische eischen te vereenigen, met de beperking, die een niet ruim voorziene beurs oplegt.' (p. 5) Het Museum vervulde vooral voorlichtingen functie over de

praktijk van het huishouden en kinderverzorging. In beschrijvingen over het tentoongestelde vinden we weinig over disciplineringsvaardigheden, die anno 2007 in het aanbod aan ouders centraal staan. Het tentoongestelde gaat minder in op problematische situaties tussen ouders en kinderen, maar meer in op wat ouders met hun kinderen praktisch kunnen dóén, en doet eerder denken aan een uitgave als ‘Maak indruk op je kinderen’ (Halkes en Piers, 2007). In het museum volgende vaders en moeders bijvoorbeeld ook speelgoedcursussen; om speelgoed te maken voor de kinderen en om samen met de kinderen allerlei dingen te maken). Rond 1916 bezochten 26800 personen vijf tentoonstellingen.

In het artikel in De Nieuwe Courant schreef Bladergroen-Van der Willigen, in 1916, dat ze hoopt dat het Museum een centraliserende rol zou gaan vervullen voor kennis over opvoeding. ‘Wordt het museum in staat gesteld zich naar de behoeften van het steeds groeiend inzicht uit te breiden, dan kan het steeds meer de vraagbaak worden voor particulieren en vereenigingen – centraliserend als het is, voorkomt het en verbroekeling van krachten. Het bedoelt op te treden als de groote deskundige verzamelaar, die naar àllen de resultaten van speurend zoeken, verstandig combineeren en eigen vruchtbaar initiatief wil uitzenden.’ (p. 16) De verwachting van Bladergroen is anno 2007 nog niet in vervulling gegaan. Bij de rechtsopvolgers van het Museum voor Ouders rest een ‘verbroekeling van krachten’. Nederland kent geen landelijke instelling voor ouderondersteuning. Er bestaat geen landelijk platform voor opvoedingsondersteuning. Het LOOPP heeft deze status nog niet. Het NJI gebruikt de naam Expertisecentrum Opvoedingsondersteuning (van NIZW Jeugd) niet meer.

In 1919 werd de Vereniging tot bevordering van het onderwijs in Kinderverzorging en Opvoeding opgericht.

K & O: gericht op ouders

In 1927 ging de Vereniging samen met de in 1919 opgerichte Vereniging tot Bevordering van het Onderwijs in Kinderverzorging en Opvoeding op in de Centrale Instelling voor Kinderverzorging en Opvoeding: K&O.

Vanaf 1935 verscheen de voorlichtingsfunctie in de naam: ‘Huishoud- en Gezinsvoorlichting’, uitgevoerd door de Stichting K&O: Kinderverzorging en Oudervoorlichting. Een Leermiddelencentrale produceerde voorlichtings- en werkmateriaal voor ouders en opvoeders. Een voorbeeld: de Platenatlas ‘Ontwikkeling en verzorging van zuigelingen en kleuters’ werd een bestseller genoemd.

In 1942 werd in Rotterdam het Baken geopend: ‘Voorlichtingscentrum voor kinderverzorging, opvoeding en sociale zorg’. Het ‘Museum voor Ouders en Opvoeders’ werd

omgedoopt tot 'Landelijk Voorlichtingencentrum voor Ouders en Opvoeders'. Tot 1953 werd er (vrijwel) zonder overheidssteun gewerkt.

Na de Tweede Wereldoorlog werd er samengewerkt met de commissie Huishoudelijke voorlichting en Gezinsvoorlichting (waar K&O eind vijftiger jaren in opging). Ook dan richt men zich op met name op achterstandsbestrijding (die lijkt de wijkaanpak van minister Vogelaar, 2007.)

'In 1947 werd (vanuit de commissie Huishoudelijke voorlichting en Gezinsvoorlichting) getracht de vraag te beantwoorden: Hoe bereikt de voorlichting: a. de eenvoudige arbeidsgezinnen; b. de sociaal-zwakke gezinnen? Om de behoeften van deze gezinnen te peilen en de middelen te vinden hen te bereiken, werd medewerking verkregen van verscheidene personen met ervaring. (...) Als uitkomst van de besprekingen werd voorgesteld de medewerking te verkrijgen van de woningbouw Maatschappijen, zowel van de gemeentelijke als van particuliere, om de bewoners van de huizenblokken in hun eigen milieus te bereiken, met medewerking van henzelf; de voorlichting aan te passen aan hun behoeften en wensen, deze te leren kennen, ook door huisbezoek' (Sandberg, 'Het groeide, p. 221).

In 1957 werd gekozen voor een stichtingvorm: de Stichting Kinderverzorging en Oudervoorlichting, de Stichting K&O. Deze Stichting werd gevormd uit de Vereniging K en O, en het Landelijk Voorlichtingscentrum voor Ouders en Opvoeders, en de Opleiding K en O. de stichting K en O zette in feite het werk van de museumvereniging voort, en de vereniging hield op te bestaan.

In 1961 besloot de minister van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen het werk van K en O van de afdeling 'Volksontwikkelingswerk' te verplaatsen naar de Nationale Federatie voor Huishoudelijke en Gezinsvoorlichting, gesubsidieerd door het ministerie voor Maatschappelijk Werk. Het werd de afdeling Gezinsvoorlichting / Stichting K en O van de Nationale Federatie voor Huishoudelijke en Gezinsvoorlichting; het landelijk bureau van de stichting verhuisde naar Den Haag;

K&O verzorgde voorlichtingsbijeenkomsten en cursussen. In die tijd werd oudervoorlichting ook al verstaan als 'oudervorming'. Men verzorgde cursussen voor verloofden om de partners voor te bereiden op het ouderschap. Ouderavonden werden gegeven om ouders in dezelfde situaties te bereiken, om onder deskundige leiding opvoedingsvragen te bespreken, en ouders elkaar te leren kennen en elkaar steun te bieden.

In de jaren zeventig werd subsidie voor 'huishoudelijke voorlichting' stopgezet; de Federatie werd ontbonden. In 1971 werd de benaming Stichting K&O-Gezinsvoorlichting ingevoerd;

dit werd even later St. K&O / Opvoedingsvoorlichting. De taak van de nieuwe stichting K en O/Opvoedingsvoorlichting werd Gezinsvoorlichting.

De voornaamste taak van de stichting was het organiseren van direct uitvoerend werk op het gebied van oudercursussen en opvoedingsvoorlichting. In de loop der jaren kreeg de werkontwikkelingsfunctie meer aandacht. Gebaseerd op ervaringen met het werken met de ouders zelf ontwikkelden de opvoedingsvoorlichtsters/K&O-sters nieuw voorlichtings- en vormingsproducten.

Adviesnota Opvoedingsvoorlichting

Medio zeventiger jaren van de vorige eeuw was er sprake van een vernieuwende impuls van beleid, organisatie en uitvoering van het werk van S&O. Deze werd gestimuleerd door het Ministerie van CRM en mogelijk gemaakt door grote fondsen als kinderpostzegels en het Julianafonds. Er verscheen een beleidsvisie, S&O werd een tweedelijnsorganisatie, en voor vernieuwende werkontwikkeling werden er projecten opgestart.

In 1976 publiceerde de ‘Werkgroep Beleidsplan Opvoedingsvoorlichting’ onder auspiciën van de Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting en het Ministerie van CRM de relevante nota: ‘Adviesnota Opvoedingsvoorlichting’: de formulering van een eerste algemene beleidsvisie op opvoedingsvoorlichting in Nederland.

In de nota werden bij de omschrijving van opvoedingsvoorlichting twee uitgangspunten benadrukt: de ketenbenadering: ‘opvoeding en dus opvoedingsvoorlichting is een continue proces’, en het belang van social support: ‘onderscheiden van een per leeftijdsfase rondom het kind en de ouders bestaand netwerk van andere opvoeders en hulpverleners’. (p. 4)

De Adviesnota resulteerde in een concreet Beleidsplan van de Stichting K&O; waarna een veertiental projecten werden opgezet om de uitgangspunten systematisch te toetsen. In het ‘Beleidsplan voor de jaren ‘80’ van de Stichting K&O werden er al leerpunten getrokken uit de toen nog lopende projecten. Voor de inschakeling van het netwerk rond ouders en kind blijkt een instantie nodig die zich voor de continuïteit verantwoordelijk weet. Ook wordt genoemd dat blijkt dat de kwaliteit van de uitvoering afhangt van de kundigheid van de werker: deskundigheidsbevordering is dus geboden. Over de vraagbaakfunctie wordt opgemerkt dat het een voorziening is

- die op een vaste plaats regelmatig bereikbaar is voor ouders en hun kinderen en voor eerste lijners,
- waarin naast de inlooffunctie ook activiteiten plaats vinden als verspreiden van informatie, individuele voorlichting, themabijeenkomsten en oudergroepen;
- waarin regelmatig contacten met eerstelijners en vrijwilligers uit de buurt bestaan.

S&O: tweedelijnsfunctie

In 1975 is mede in samenspraak met het ministerie van CRM besloten het uitvoerend werk met ouders af te stoten. Met subsidie van de Stichting Nederlands Comité voor

Kinderpostzegels, het Koningin Juliana Fonds en het ministerie van CRM werden projecten gestart om nieuwe functies opvoedingsvoorlichting te ontwikkelen. Van de zijde van het ministerie werd bij de start van dit projectenbeleid toegezegd dat het beleid gericht op het versterken van de functie opvoedingsvoorlichting ondersteuning zou krijgen via het interdepartementaal in voorbereiding zijnde jeugdhulpverleningsbeleid. Deze beleidsintentie van het ministerie (toen WVC) werd voor het eerst duidelijk in de Memorie van Toelichting bij de begroting 1981 en in het Eerste Rapport van de Interdepartementale Werkgroep voor Ambulante en Preventieve voorzieningen (IWAPV) Met name werd aan de stichting een rol toegekend in het opvullen van pedagogische lacunes in de lichte vormen van ambulante hulpverlening

In 13 november 1981 integreerde de Stichting Speel-o-theek Nederland in de Stichting K en O tot Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting (Stichting S&O) en werd het werk van de stichting toegespitst op de tweede lijn. Het doel van de stichting was het geven van voorlichting over kinderverzorging en kinderopvoeding aan ouders en (professionele) verzorgers en opvoeders van kinderen; activiteiten waren onder meer het geven van schriftelijke voorlichting over opvoeding, gezondheid, speelgoed, taal- en spelprojecten voor ouders en verzorgers en het maken van tentoonstellingen.

Het uitgangspunt werd toen als volgt geformuleerd: ‘in het bestaande netwerk van voorzieningen kunnen voldoende contacten en deskundigheid ontwikkeld worden om tot een samenhangend systeem te komen van pedagogische ondersteuning. S&O ontwikkelt werkvormen en methodieken voor het werken met ouders en biedt begeleiding en ondersteuning bij het invoeren en realiseren.’ (Ek, 1984). S&O werd tweede-lijnsinstelling.

De koppeling van werkontwikkeling en ondersteuningstaken was een succes. Onder leiding van het landelijk bureau ontwikkelde en produceerde men op basis van praktijkervaring kwalitatief degelijk informatie- en voorlichtingsmateriaal (opvoedingsbrochures, werkboeken voor intermediairs en themapakketten) op vraag van en afgestemd op gebruik in de praktijk. Daartoe was een landelijke werkgroep ingesteld van stafmedewerkers van de provinciale vestigingen onder leiding van de stafmedewerkers van het landelijk bureau.

Het S&O-materiaal werd via de provinciale S&O-vestigingen onder kundige begeleiding ter beschikking gesteld aan professionals en vrijwilligers uit de sectoren onderwijs, gezondheidszorg (JGZ en GGZ), welzijn en jeugdhulpverlening voor hun werk met ouders/opvoeders.

Naast uitlenen van documentatie- en voorlichtingsmateriaal hielden de S&O-medewerkers zich bezig met het implementeren van methoden en technieken door middel van advies en deskundigheidsbevordering.

Het bereik van ouders in achtergestelde posities is een belangrijk aandachtspunt. S&O werkt ‘achter de voordeur’ door spelmiddagen thuis te organiseren. (bv. ‘Spelvoorlichting aan

Huis'), door concreet materiaal in het gezin thuis te brengen (bv. met het 'Spel- en Boekenplan'), door met en voor migrantenouders te werken (Dutman, 1981). Ouders in achtergestelde posities kunnen onder andere worden bereikt met concrete laagdrempelige voorzieningen voor ouders. In 1977 startte K&O de eerste Spel- en Opvoedwinkel in de Korrewegwijk in Groningen. Begin jaren tachtig groeide dit uit tot het Landelijk Spel- en Opvoedwinkelproject'. Dit project beoogde op een laagdrempelige manier meerdere functies te integreren: voorlichting, vorming, *social support*, en advisering/lichte hulpverlening. Het Spel- en Opvoedwinkelproject is geëvalueerd; er verschenen praktische handleidingen voor de opzet van deze voorzieningen voor ouders: 'Ruimte voor ouders', deel 1 (1984) en 2 (1985). Deze uitgaven worden ongetwijfeld geraadpleegd voor de handboek met aandachtspunten voor de opzet van CJG, dat het Ministerie voor Jeugd en Gezin eind 2007 uitbrengt ...

IWAPV-nota's: pleidooi voor preventie

Vanaf begin tachtiger jaren bestudeerden interdepartementale werkgroepen vernieuwingsmogelijkheden voor organisatie en uitvoering de jeugdhulpverlening. Ze gaven de aanzet tot de nieuwe Wet op de Jeugdzorg, de vorming van de Bureaus Jeugdzorg en – zoals we na 25 jaar kunnen constateren – tot de Centra voor Jeugd en Gezin.

In het tweede rapport van de Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen (IWAPV) 'Tussen droom en daad' (1984) wordt het belang van preventie onderstreept; met name de consultatieve functie vanuit de Riaggs, S&O en GVO (Gezondheidsopvoeding en – voorlichting) naar de jeugdgezondheidszorg.

'Al in het eerste rapport van de IWAPV is aangegeven dat er in de jeugdhulpverlening te weinig pedagogische aandacht was. (...) Eén van de aanbevelingen van het eerste IWAPV-rapport was immers: bevorderen van preventieve activiteiten en daarop aansluitend lichte vormen van hulpverlening op lichamelijk maar met name op psychosociaal en pedagogisch terrein, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin.

Zo zal bij de nadere uitwerking van de jeugdgezondheidszorg met deze aanbeveling rekening worden gehouden in die zin, dat in het takenpakket binnen het kader van de preventieve taakuitoefening advisering over lichte, psychosociale en opvoedingsvragen zal worden opgenomen.

In de praktijk valt reeds de versterken aandacht voor de psychosociale en pedagogische aspecten binnen de jeugdgezondheidszorg te constateren. Zo wordt het consultatiebureau voor zuigelingen en kleuters steeds meer een gebeuren, waarbij niet alleen de lichamelijke ontwikkeling van het kind wordt gevolgd, maar ook aandacht wordt gegeven aan de psychosociale ontwikkeling en de opvoeding. (...) Op een aantal plaatsen is het al zover dat orthopedagogen consultatief bij deze bureaus worden ingeschakeld, of dat dit gebeurt in de vorm van praatgroepen van ouders met daarnaast het regelmatig volgen van de ontwikkeling van de zuigeling of kleuter. (...)

Het initiëren, stimuleren en ondersteunen van de pedagogische advisering, zoals dat bv. gebeurt door de landelijke Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting, verdient in de visie van de IWAPV versterking. (p. 59-60) Kernmerkend voor de primaire ambulante hulp is dat

- de hulp generalistisch van karakter is;
- geboden wordt aan jeugdigen en hun leefmilieu;
- in of dichtbij de eigen leefomgeving;
- vrij toegankelijk;
- ingaande op en directe vraag of signaal van de omgeving (outreaching).

De IWAPV bepleit in 'Tussen droom en daad' van meet af aan de mogelijkheid van een multidisciplinaire aanpak 'Samenwerking in de preventieve sfeer'. 'Te vaak wordt nu nog op samenhangende problematiek en unidimensionaal antwoord gegeven, waarbij adequate hulp uitblijft. Ook de z.g. 'lichtste' problematiek vereist soms een multidisciplinaire antwoord.' (p 60) Vijfentwintig jaar na deze voorzet is het nu aan de Centra voor Jeugd en Gezin de taak vorm te geven aan deze uitgangspunten.

Opvoedingsondersteuning

Vanaf begin tachtiger jaren van de vorige eeuw werd onder invloed van de Engelstalige begrippen '*social support*' en '*family-support*' steeds meer het woord opvoedingsondersteuning gebruikt in plaats van opvoedingsvoorlichting. Het meest kenmerkende van de Amerikaanse '*family support programs*' is dat de gezinsinterventies gebruik maken van de informele sociale netwerken waarin de primaire leefvormen gesitueerd worden (kindercentrum, school, buurthuis).

In 1985 publiceerde de Stichting S&O de eerste uitgebreide inventarisatie van het aanbod en een literatuuronderzoek naar behoeften van ouders: (Van Hensbergen)

In 1989 bracht de stichting S&O een praktijkgericht werkplan uit voor de jaren negentig: 'Opvoedingsondersteuning. Een visie voor de negentiger jaren op de ondersteuning aan opvoeders'.

Het begrip 'ouderondersteuning', de woorden 'steun aan ouders', e.d. worden vanaf 1975 gebruikt. De nota 'Opvoeding ondersteund. Beleidsadvies over de maatschappelijke medeverantwoordelijkheid voor jonge kinderen' van de Raad voor het Jeugdbeleid (1986) kan als een doorbraak van het concept 'opvoedingsondersteuning' worden gezien. In 1991 bracht het Ministerie van WVC de nota 'Opvoedingssteun op maat' uit.

Daarna kreeg het woord opvoedingsondersteuning steeds meer draagvlak (al staat het nog niet vermeld in de dikke Van Dale ...). Het is opvallend dat er Nederland weinig publieke discussie is geweest over de doelgroep van opvoedingsondersteuning. Beleid en praktijk richten zich vrijwel altijd op ouders. Maar het woord 'ouderondersteuning' (zoals dat in

omringende landen wel wordt gebezigd) heeft in Nederland geen ingang gevonden. In notities uit de jaren negentig blijkt dat men zich met opvoedingsondersteuning wil richten zowel op ouders, als op de andere opvoeders. Men was zich goed bewust van de scala aan determinanten van de kindontwikkeling (Denk aan: Bronfenbrenner, het Balansmodel, 'It takes a village to raise a child'). Maar het afgelopen decennium focuste men zich bij de uitwerking van opvoedingsondersteuning meer op de ouders dan op de medeopvoeders van het kind.

S&O; Schakel in de ambulante en preventie jeugdhulpverlening

In 1984 beschrijft S&O-direxcteur Rob Ek het beleid van de S&O als volgt:

'De Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting streeft ernaar dat ouders en ander opvoeders van kinderen van 0-12 jaar bij de opvoeding van hun kinderen in hun eigen omgeving ondersteuning kunnen vinden bij beroepskrachten, vrijwilligers en medeouders. De stichting wil met het realiseren van deze doelstelling bewerkstellingen dat:

- ouders alledaagse opvoedingsvragen met meer inzicht en vertrouwen in eigen kunnen weten te hanteren;
- ouders meer zicht krijgen op de samenhang tussen hun opvoedingsvragen en hun eigen functioneren en op de manieren waarop anderen (andere groepen, andere culturen) opvoeden;
- Alledaagse opvoedingsproblemen minder hoeven uit te groeien tot ernstige belemmeringen in de groei van het jonge kind.

Bij de werkvormen en methodieken die de Stichting S&O ten behoeve van het contact met ouders ontwikkelt wordt van de volgende opvattingen uitgegaan:

- de ondersteuning, advisering, dient zo dicht mogelijk bij het gezin plaats te vinden;
- zij dient uit te gaan van het probleemervaren van de ouders zelf en aan te sluiten bij de alledaagse werkelijkheid van de betrokken ouders;
- hierbij dient een gemakkelijke vanzelfsprekende bereikbaarheid van de voorzieningen voor advies, begeleiding en hulpverlening centraal te staan;
- de activiteiten moeten gericht zijn op de mondigheid en weerbaarheid en de onderlinge ondersteuning en hulpverlening, waarbij de professional een directe ondersteunende functie kan hebben.

Medio tachtiger jaren werd veel belang gehecht aan ondersteuning, die ouders elkaar konden bieden. De Stichting S&O bepleitte dat deze onderlinge ondersteuning in zogenoemde vraagbaakvoorzieningen gestalte zou krijgen.

Als vormen van preventieve functies noemt Ek: de ontmoetingsfunctie, voorlichtingsfunctie, bewustwordings- of emancipatiefunctie, de vraagbaakfunctie, signaleren en verwijzen en de

ondersteuningsfunctie ten behoeve van de eerste lijn. Vraagbaakvoorzieningen zijn laagdrempelige ontmoetingsplaatsen, die permanent beschikbaar zijn voor ouders, van waaruit opvoedingsvoorlichting/ondersteuning de ouders kan worden aangeboden. (R. Ek, 'De Stichting S&O. Schakel in de ambulante en preventie jeugdhulpverlening'. Tijdschrift K&O, december 1984)

Medio tachtiger jaren van de vorige eeuw is er enerzijds sprake van een groeiende aandacht voor preventie; anderzijds voerde het rijk drastische bezuinigingen door bij het welzijnswerk en de jeugdzorg. Met de aandacht voor preventie had S&O het tij mee; op opvoedingsvoorlichting werd in die tijd minder bezuinigd. In de Memorie van Toelichting bij de begroting 1984 van het Ministerie van WVC schrijft minister Brinkman dat versterking van de ambulante jeugdhulpverlening zijn prioriteit heeft. 'De Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting vervult thans met name een rol in de lichtere pedagogische hulpverlening. Het stimuleren van samenwerking bij de voorzieningen die te maken hebben met kinderen in de leeftijd tot 12 jaar en deze voorzieningen te activeren tot pedagogische ondersteuning van met name de eerder genoemde doelgroepen (*gezinnen met geringe financiële mogelijkheden, weinig opleiding, een gering pedagogisch draagvlak of kinderen van culturele minderheden*) is de belangrijkste taak van deze stichting. Ik prijs me gelukkig dat het Nederlands Comité voor kinderpostzegels en het Koningin Juliana Fonds ook dit jaar weer bereid zijn fors bij te dragen aan een aantal projecten op dit terrein.'

6 oktober 1986 liet minister Brinkman (in een toespraak voor de Raad van het Jeugdbeleid) weten: 'Veel aandacht zal het ministerie van WVC de komende jaren besteden aan het tot stand brengen van een preventief getint opvoedingsondersteuningsbeleid. (...)

Uitgangspunten voor dat proces zijn: a) hulpverlening dient zo kort mogelijk, zo licht mogelijk, zo dichtbij mogelijk en zo tijdig mogelijk plaats te vinden; b). meer aandacht voor het gezinssysteem is gewenst in de hulpverlening.'

Vanaf ongeveer 1985 zien we ook door de uitbouw van de jeugdhulpverlening, en de geestelijke gezondheidszorg, studie van risicofactoren, en prioriteiten in het overheidsbeleid een groeiende belangstelling voor preventie. Men ging lichte en zware hulp onderscheiden. Met betrekking tot opvoedingsondersteuning werd in die tijd wel het woord pedagogische preventie gebruikt. De wetenschap bood langzamerhand meer inzicht in risicofactoren en risicosituaties. Op basis hiervan ontwikkelden overheden projecten ter bestrijding van bv. onderwijsachterstand, jeugdcriminaliteit, gedragsproblemen bij kinderen.

De terechte groeiende aandacht voor hulpverlening en preventie hadden als schaduwkant dat de algemene steun voor alle ouders op de tweede plaats kwamen te staan. Er groeide een afstand tussen de echte hulp en de lichte steun. Men ging lichte en zware hulp onderscheiden. Ook de werkvelden groeiden uit elkaar. De provincies kregen de regie over de hulp en

preventie en algemeen jeugdbeleid werden verschoven naar de gemeenten. Terwijl veel gemeenten hiervoor nog geen feeling voor hadden en waren toegerust.

Wetenschappelijke onderbouwing

Eind 1991 werd J. Hermanns hoogleraar Algemene Opvoedkunde (in deeltijd, 11 uur per week) aan de UvA. Eerder was hij al vanuit het Limburgse betrokken bij opvoedingsondersteuning als voorzitter van de Raad van Bestuur van de Stichting Opvoedingsondersteuning waar hij toen allerlei activiteiten ontwikkelde, zoals pedagogische spreekuren op consultatiebureaus, voorschoolse projecten zoals Kind in de Buurt, De Kinderopvang Plus, daghulp Risicobaby's en hun ouders, een Steunpunt Opvoeding (inclusief indicatiestelling Jeugdzorg en GGZ), Hulp in Eigen omgeving, trainingen in het omgaan met moeilijk gedrag voor vrijwilligers die met kinderen werken. De innovatiefase van de projecten gebeurde door de moederstichting Pro Infantibus

18 maart 1992 hield J. Hermanns aan de UvA zijn oratie, 'Het sociale kapitaal van jonge kinderen: jonge kinderen, opvoeders en opvoedingsondersteuning'. Door zijn inzet groeide het werkveld opvoedingsondersteuning uit in de breedte en de diepte, in ontwikkeling, uitvoering, onderzoek en beleid. Door praktijk en studie benadrukte hij onderzoek naar vragen en behoeften van ouders, focuste hij op kernpunten van het werken met ouders, onderstreepte het belang van gedegen onderzoek, en adviseerde ministers, wethouders, en iedere betrokkene uit het werkveld.

Overheidsbeleid: 'Opvoedingssteun op maat'

Ook in 1992 verschijnt de nota 'Opvoedingssteun op maat' (Min. van WVC). Als uitvloeisel van deze nota worden 'Experimenten Opvoedingsondersteuning' gestart, met als inzet 'het proefondervindelijk inzicht verschaffen in (de realisatie van) een adequaat aanbod van opvoedingsondersteuning'. Deze zeven experimenten gaven een degelijke verdieping van het werkveld. Het zou de moeite waard zijn de leerpunten uit deze experimenten te actualiseren.

Wat de ontwikkeling van de Centra voor Jeugd en Gezin betreft, stimuleerde Hermanns vanaf eind twintigste eeuw initiatieven voor een Steunpunt Opvoeding (ongetwijfeld mede onder inspiratie van de Spel- en Opvoedwinkels en Opvoedbureaus). Het belang van een voorziening voor ouders werd onderstreept in de rapporten van de Inventgroep en de Gideongemeenten.

Kenmerken van het K&O-werk

Betrokkenheid kenmerkt ouderschap. Betrokkenheid kenmerkte ook de inzet van mensen die zich inzetten voor het Museum voor Ouders, de K&O/S&O-medewerkers. In de jaren tachtig was de status van opvoedingsondersteuning niet hoog. De theoretische fundering was aanvankelijk nog weinig professioneel uitgewerkt. Er was nog weinig gedegen

wetenschappelijk onderzoek verricht. Anderzijds was er door de respons in de praktijk bij de enthousiaste ontwikkelaars sprake van de werksoort een groot geloof op het goede spoor te zitten. Enthousiasme, empathie, persoonlijke inzet waren ongetwijfeld een kenmerk van de S&O-mensen; het waren sleutels om mensen en organisaties mee te krijgen, in beweging te zetten. Het belang van deze interpersoonlijke vaardigheden (ongetwijfeld geïnspireerd door humanistische psychologie van C. Rogers: echtheid, acceptatie, empathie) is in die tijd als kernvaardigheden voor opvoedingsondersteuning niet expliciet beschreven en uitgediept. Deze vaardigheden vinden nu in de jeugdzorgliteratuur terug in de bejegeningaspecten. (vgl. Lambert, 1992, die 30% van de effectiviteit van hulp toeschrijft aan relationele factoren).

Na te zoeken ware of het concept betrokkenheid bij K&O/S&O pedagogisch was onderbouwd. Concepten over de ouder-kindinteractie, hechting en het trans-actionele model werden gebruikt en toegepast. K&O/S&O richtte zich bij het werken met ouders vooral op de onverbreekelijke verbondenheid van de ouders met hun kinderen, en van de kinderen op hun ouders enerzijds; anderzijds ook op de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen. De bekende nurture versus nature tegenstelling werd gehanteerd aandacht voor als nurture & nature. Waarbij waarschijnlijk toch meer geloof gehecht werd aan de gedachte dat een mens meer wordt gevormd door wáár hij is, dan door wát hij is. Mensen hebben mensen nodig: een gezin, familie, vrienden, een stimulerende werkgemeenschap, een solidaire samenleving. K&O/S&O besteedde bij de implementatie van boodschap en product veel aandacht aan regionale netwerkbouw. K&O/S&O had bij de promotie van zijn boodschap - ouderondersteuning -, minder last van een instellingsbelang, zoals een kruisvereniging (continue reorganisatie) of een welzijnsstichting (hoofd boven water houden). Daarom kon K&O/S&O een coördineerde rol vervullen om lokale/regionale instellingen bij elkaar te brengen om zich gezamenlijk te richten op de lokale ontwikkeling van opvoedingsondersteuning. K&O/S&O heeft zo een initiërende rol gespeeld bij de ontwikkeling van 'netwerkopbouw', de 'sluitende aanpak', 'ketenbenadering', 'toegangsfunctie', e.d. K&O/S&O-medewerkers stonden enerzijds open voor nieuwe inzichten en ontwikkelingen; anderzijds leefde een houding van 'samen delen', zodat K&O/S&O andere instellingen veel te bieden had.

K&O/S&O besteedde vooral aandacht besteedde aan de éérste contacten met ouders; aan hun eerste, manifeste vragen. In die zin heeft K&O/S&O een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling en acceptatie van het zo-zo-zo-beleid. Bij K&O/S&O leefde het besef dat het contact met ouders het allerbelangrijkste was. Pas wanneer er sprake is van contact met ouders, meelopen met ouders, vertrouwen, kan er sprake zijn van 'vraaggericht werken'. Met voorlichting en steun werden grote groepen ouders bereikt. Men kwam de concrete behoeften en actuele vragen van ouders op het spoor en wist daarbij aan te sluiten. Daarbij richtte men zich met name op laag opgeleide ouders; en deze werden bereikt. Stap voor stap verbeterde de kwaliteit van de werk-, methodiek-, en materiaalontwikkeling. Een wetenschappelijke studie naar de werkzame bestanddelen van het K&O-werk ware welkom.

Als enkele kenmerkende aspecten van het ‘K&O-werk’ kunnen worden genoemd:

- alle ouders hebben recht op voorlichting, steun en hulp;
- eerste belang: harmonieuze kindontwikkeling;
- wetenschappelijke pedagogische/ontwikkelingspsychologische fundering;
- bereik van de (zg. ‘moeilijk bereikbare’) doelgroep;
- veel aandacht voor netwerkopbouw op lokaal niveau;
- aandacht voor bemoeizorg;
- model staan van professional;
- veel aandacht voor samenwerking van professionals: netwerkvorming;
- veel aandacht voor *social support*: onderlinge ouderondersteuning;
- aansluiten en inspelen op actueel beleefde vragen van ouders: *fine-tuning*;
- ‘practice-based evidence’ werkontwikkeling.
- methodisch (motiverend) aansluiten bij beginsituatie ouders;
- mix van voorlichting en vorming;
- concreet: werken aan/met concreet opvoedgedrag van ouders; didactische vorming met veel ‘doeactiviteiten’; praktisch voorlichtingsmateriaal;
- veel aandacht voor het spelen van en met kinderen; ouderondersteuning hoeft niet altijd verbaal te zijn.

Het valt op dat K&O/S&O – zoals overigens veel instellingen - zijn culturele identiteit niet of nauwelijks heeft beschreven. Er is geen beschrijving of geschiedschrijving beschikbaar van specifieke kenmerken, die K&O/S&O onderscheiden van andere instellingen. Andere lacunes zijn:

De registratie van de ‘output’ van de instelling zal in jaarverslagen na te speuren zijn. De vraag is of deze gegevens voldoende zijn geanalyseerd. Hoe verhoudt bijvoorbeeld het bereik van de instelling zich tot de landelijke of regionale populatie? Hoe verhouden de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten zich in relatie met andere instellingen, zoals de jeugdgezondheidszorg? Welke bijdrage heeft K&O/S&O geleverd aan beleidsontwikkeling van overheden en instellingen? Hoe komt het dat de JGZ en K&O/S&O elkaar niet eerder vonden in de ontwikkeling van opvoedingsondersteuning? Welke inhoudelijke noties, strategieën, werkwijzen zijn duurzaam gebleken?

K&O/S&O lijkt geen bijdrage te hebben geleverd aan de ontwikkeling van een specifieke pedagogische stroming of school. Wel leefde het besef dat de concrete advisering aan ouders gestoeld moest zijn op wetenschappelijke kennis vanuit pedagogiek en ontwikkelingspsychologie. De serie ‘themaboeken’ waren daar een voorbeeld van. De kwaliteit van de serie ouderbrochures (‘Opvoedreeks’) en themaboeken werd goed gewaardeerd; hoe komt het dan dat deze vorm van opvoedingsvoorlichting geen erkenning kreeg vanuit overheden? (Vgl. de recente aandacht voor voorlichting in de grote steden (Rotterdam: ‘richtlijn’; Den Haag: ‘Canon’; Amsterdam: visieontwikkeling).

K&O/S&O lijkt geen specifieke bijdrage te hebben geleverd aan verdieping van de positie van ouders, van ouderschap, zoals Alice van de Pas daar (later) een belangrijke bijdrage aan heeft geleverd. (in haar 'Outline for a Psychological Theory of Parenting', 2003).

Als 'social support' in veel literatuur als een belangrijke functie wordt genoemd, hoe komt het dan dat de opbouw van sociale netwerken rondom ouders weinig draagvlak heeft, en in het beleid nauwelijks een plaats krijgt (vgl. de 5 gemeentelijke functies preventies jeugdbeleid). De fundering van het 'meelopen met ouders' / 'mee laten lopen' weinig wordt gepresenteerd? Omdat kinderen kwetsbaar zijn, zijn ouders kwetsbaar. Daarom hebben ouders op de eerste plaats behoefte aan mensen die dit erkennen; mensen die er voor hen 'zijn'; mensen die aanwezig zijn, ofwel present zijn, onvoorwaardelijk, en aandachtig. (vgl. de presentiebenadering van A. Baart). Mensen, die mee willen lopen. Wanneer deze voorwaarden (respect, ruimte, voorzichtigheid) zijn vervuld, kunnen advies, leren van opvoedingsvaardigheden, 'oplossingen' welkom en nuttig zijn.

In het laatste kwart van de twintigste eeuw werden in de V.S. wetenschappelijke bevindingen steeds meer toegepast ter ondersteuning en advisering van ouders bij hun ouderlijke vaardigheden. Van grote invloed waren de humanistische psychologie (Carl R. Rogers en Abraham H. Maslow). Thomas Gordon werkte ze uit zijn communicatietheorieën. De mogelijkheden van de sociaal lerentheorie werden ontdekt en ontwikkeld. (Denk de grote invloed van Gerald Patterson). K&O/S&O heeft deze bevindingen niet als eerste in Nederland geïmplementeerd ... De Gordoncursussen zijn medio zeventiger jaren in Nederland geïmplementeerd vanuit particulier initiatief (Stichting NET). Van Londen leverde een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van programmatische oudercursussen met 'Vaardigheden voor ouders (1979). Bakker en Husmann met 'Positief omgaan met kinderen'(1985). K&O/S&O ontwikkelde de veel gebruikte oudercursus 'Praten over Peuters' (1990). De oudercursus 'Opvoeden: Zó!' (1995?) leverde een belangrijke bijdrage aan de verspreiding van de mogelijkheden van de sociaal lerentheorie in Nederland.

Het onderscheid tussen lichte en zware hulp, tussen opvoedingsondersteuning en jeugdhulpverlening heeft deze twee werksoorten geen goed gedaan, ook voor de essentialia van het werken met ouders en kinderen. Spaarzaam wordt er in de literatuur op gewezen dat er in beide werksoorten overeenkomsten zijn; met name wat betreft de kwaliteiten en de vaardigheden van de werker. Het zou een onderzoek waard zijn in hoeverre K&O/S&O aspecten van bejegening van ouders realiseerde; aspecten van partnerschap, empowerment, emancipatie, participatie.

Jeugdbeleid is politiek. Jeugdbeleid, lokaal, nationaal, mondiaal, staat voor de bevestiging van het 'er zijn' van kinderen. Ouders beleven deze taak als eerste; daarnaast ook overheden. 'It takes not only a village, but also a nation, a world, to raise a child'. In het beleid van K&O/S&O heeft het politiek/maatschappelijke aspect, de 'Rechten van het Kind' weinig aandacht gekregen.

Verschillende inhoudelijke noties die nu de aandacht vragen zouden onderzocht kunnen worden in hoeverre ze al door K&O/S&O al dan niet in praktijk werden gebracht. Als opvoeden een transactioneel systeem is, is opvoedingsondersteuning dit dan niet ook? Als de verantwoordelijkheid van ouders voor hun kinderen een van de essentialia van ouderschap is, in hoeverre geldt dit dan ook voor alle mensen, voor alle kinderen, voor elkaar 'It takes a village to raise a child'. Verbondenheid kunnen we hét kenmerk van ouderschap noemen. (Liever dan moreel geladen en rationalistisch gekleurde 'verantwoordelijkheid' (Van der Pas'). Als verbondenheid het fundament is van ouderschap, hebben ouders in het verlengde hiervan behoefte aan solidariteit. Mensen hebben mensen nodig. Als ouders behoefte hebben aan een solidaire gemeenschap, hebben alle mensen dit ook dan niet? Vinden we dit adagium van opvoedingsondersteuning terug in het sociaal beleid van overheden. 'Almost anything that is 'good for people' can be constructed as 'supportive to parenting'. (Moran, Ghate en Van der Merwe, 2004, p. 23). Als het goed gaat met de ouders, gaat het goed met mensen, gaat het goed met de maatschappij.

Van provision tot preventie tot provision; een golfbeweging

Vanuit een geïntegreerde visie op preventie en hulp werd S&O in 1989 formeel een instelling voor jeugdhulpverlening; preventie werd mede gezien als een taak van de jeugdhulpverlening. De integratie van algemeen jeugdbeleid, preventief jeugdbeleid en hulpverlening werden gezien als schakels in de jeugdketen. Nu spreekt men over *stepped care*. Bij de invoering van de Wet op de jeugdzorg bleek dat de taak van de bureaus jeugdzorg beperkter was dan men aanvankelijk verwachtte. Vanaf 2005 is preventie geen taak van de bureaus jeugdzorg. (Ook verleent men geen hulpverlening; de kerntaak is indiceren voor hulp).

De doelstelling van S&O veranderde van 'het vergroten van ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen en jeugdigen' in 'het voorkomen en/of verminderen van problemen van pedagogische aard' (pedagogische preventie). Preventie werd in de wet en in de samenleving als belangrijke functie genoemd en erkend. Voor S&O betekende dit geen verandering voor de uitgangspunten en werkwijze, maar wel voor de thema's die in producten werden uitgewerkt. Waar eerder veel vraag was naar materiaal over spelen, spelontwikkeling, speelgoed, taalontwikkeling en taalstimulering, kwamen er in toenemende mate vragen over regels en grenzen, weerbaarheid, seksuele ontwikkeling en opvoeding, waarden en normen én over leeftijdsgroepen waar S&O tot dusverre, vanuit haar doelstelling, minder prioriteit aan gegeven had.

Deze toespitsing op preventie betekende in de praktijk prioritering voor bepaalde doelgroepen: kinderen die in hun ontwikkeling werden bedreigd, gezinnen in risicosituaties. Men richtte zich meer en meer op het voorkomen van maatschappelijke en individuele problemen: onderwijsachterstandbestrijding, voorkomen jeugdcriminaliteit, voorkomen van

kindermishandeling, individuele gedragsproblematiek. De eerste Rijksregeling voor opvoedingsondersteuning was gericht op groei- en opvoedondersteuning voor kinderen en gezinnen in risicosituaties: de 'Impuls opvoed- en gezinsondersteuning' (2004).

Men deze prioritering voor preventie en specifieke doelgroepen kan men constateren dat de aandacht voor het recht van alle ouders op steun en voorzieningen (*provision*) voor ouders verminderde maar niet verdween. Door het hele land werden initiatieven voor opvoedbureaus, opvoedwinkels, pedagogische spreekuren gestimuleerd en gesteund. Zo werd in Zuid-Holland een dekkend netwerk van opvoedbureaus gerealiseerd. De methodiekontwikkeling werd verdiept; en door heel het land heen konden professionals bijscholingen volgen voor pedagogische advisering. Maar in de werkontwikkeling van opgroei- en opvoedsteun moet geconstateerd worden dat prioriteit gegeven werd aan ontwikkeling van en onderzoek naar de werkwijzen voor hulp en preventie. Het bestrijden van de risicofactoren had meer belangstelling van het bevorderen van beschermende factoren; terwijl toch in vele beleidsnota's als illustratie het Balansmodel werd opgenomen ...

De eerste maal dat er sprake is van een landelijke taakstelling opvoedingsondersteuning is in 2003; toen Wet collectieve preventie volksgezondheid in werking trad. In die wet is lezen dat opvoedingsondersteuning als een van de taken is van de jeugdgezondheidszorg wordt beschouwd. De eerste Rijksregeling voor opvoedingsondersteuning die zich richtte op alle ouders en kinderen werd eind 2005 mogelijk gemaakt door de motie Verhagen. Alle Nederlandse gemeenten kunnen vanaf 1 januari 2006 50 euro per nieuw geboren kind inzetten voor opvoedingsondersteuning.

En na het uitkomen van het rapporten van de Inventgroep: 'Helpen bij opgroeien en opvoeden' (2005, J. Hermans e.a.) en de Gedeputeerde Staten: 'Opvoed- en opgroeiondersteuning als lokale basisvoorziening' (2006, geadviseerd door J. Hermans) omarmde de politiek opvallende snel het concept van 'Centrum voor Jeugd en Gezin', een voorziening voor alle ouders.

Decentralisatie leidt tot gat in de opvoedingsondersteuning

In de volgende jaren kreeg S&O te maken met een reeks beleidsveranderingen, die begonnen met de decentralisatie van landelijke organisaties en verzelfstandiging van de provinciale vestigingen. Vervolgens vonden de meeste provinciale S&O-stichtingen een plek in een multifunctionele organisatie voor jeugdhulpverlening onder de noemer (Pedagogische) Preventie of Opvoedingsondersteuning. De landelijke staf ging samen met de Stichting Jeugdinformatie Nederland. (SjN) en het NIZW. SjN fuseerde later met NIZW Jeugd. Tot de uitsplitsing van het NIZW, in onder andere het Nederlands Jeugd instituut (NJI) functioneerde bij het NJI het Expertisecentrum Opvoedingsondersteuning.

De invoering van de Wet op de Jeugdzorg bracht opnieuw verandering. Bureau Jeugdzorg krijgt zogenaamde aansluitingstaken en voormalige S&O-medewerkers en bijbehorend budget worden overgeheveld naar de provinciale en grootstedelijke Bureaus Jeugdzorg en ondergebracht in een afdeling (Pedagogische) Preventie of Opvoedingsondersteuning. Enkele provinciale instellingen gingen samen met provinciale steunfunctieorganisaties. De Brabantse stichting S&O werd onderdeel van K2, Kenniscentrum Jeugd; S&O Gelderland onderdeel van Spectrum. Op 1 januari 2004 werd S&O Zuid-Holland gecontinueerd in JSO, expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding.

Om de landelijke expertise van S&O niet verloren te laten gaan en nieuwe producten uit te kunnen brengen, zijn in 1996 met de opheffing van de landelijke Stichting S&O, de krachten gebundeld in het Landelijk Overleg Opvoedingsondersteuning Pedagogische Preventie. In 2001 werd dit overleg een rechtspersoon: LOOPP, landelijke vereniging opvoedingsondersteuning pedagogische preventie. LOOPP begon met een 15-tal organisaties voor opvoedingsondersteuning en pedagogische preventie, veelal de rechtsopvolgers van voorheen de provinciale centra voor Spel- en Opvoedingsvoorlichting (S&O). Door wetswijziging en veranderde taakstelling moesten meerdere instellingen zich de laatste jaren terugtrekken.

Het LOOPP concentreert zich op de ontwikkeling en productie van programma's voor (eenmalige) ouderbijeenkomsten; in de zogenoemde themapakketten werden opvoedingsthema's uitgewerkt gericht op de verschillende ontwikkelingsfasen van jeugdigen en op specifieke items. Deze programma's zijn (meestal) geschikt voor steun en advies voor alle ouders. Ze worden gebruikt door instellingen die zich op de brede populatie ouders richten; de jeugdgezondheidszorg/ CB's, peuterspeelzalen en kindercentra, scholen. Voor de ontwikkeling en productie van (onder andere) oudercursussen werkte het LOOPP samen met het NIZW Jeugd/Expertisecentrum opvoedingondersteuning en SJN. Rond één thema werd vanuit een geïntegreerde visie over een thema een programma voor een oudercursus ontwikkeld (NIZW), een programma voor een ouderbijeenkomst (LOOPP/S&O) en schriftelijk materiaal (SJN).

NIZW Jeugd ontwikkelde (o.a.) programma's voor oudercursussen die in Nederland veel werden gebruikt. NIZW Jeugd vervulde een belangrijke rol bij de ontwikkeling en implementatie van pedagogische advisering in Nederland en aan netwerkopbouw voor de organisatie van de signaleringsfunctie en steun aan ouders voor en door eerstelijns werkers (BNW 0-12).

In het eerste nummer van de 'Nieuwsbrief Opvoedingsondersteuning' (september 1993) constateerde het NIZW dat het overheidsbeleid als zeer versnipperd werd ervaren. Het Nationaal Comité van het Internationaal Jaar van het Gezin constateert in 1994 dat de

activiteiten op het gebied van gezinsondersteuning los van elkaar worden opgezet en zonder onderlinge communicatie functioneren (Moolhuysen, p. 23)

Micha de Winter signaleerde enkele jaren geleden een ‘gat in de opvoeding’. Hij wees op lacunes in de pedagogische infrastructuur op lokaal niveau. Op lokaal niveau krijgt opvoedingsondersteuning nu veel aandacht, bv. in door de opzet van de Centra voor Jeugd en Gezin.

Maar vergelijkenderwijs moeten we nu constateren dat het op bovenlokaal niveau ontbreekt aan een pedagogische infrastructuur. Het ontbreekt aan een landelijke instelling (*en provinciale*) die steun aan ouders behartigt. Op deelterreinen worden enkele aspecten verzorgd. Het Nederlands Jeugd instituut verzorgt een landelijke informatiefunctie. Enkele andere landelijk werkende instellingen verzorgen op aspecten werkontwikkeling (Trimbos Instituut, NIGZ, Forum). De belangen van het werkveld worden behartigd door instellingen als de VNG, MOgroep en Actiz. Op deelterreinen wordt onderzoek verricht of gestimuleerd door onderzoeksinstituten, universiteiten, ZonMW. Alom wordt gepleit voor gebruik van bewezen effectieve werkwijzen. ‘We moeten constateren dat er in Nederland zeer weinig effectonderzoek is verricht naar preventieve en ontwikkelingsstimulerende interventies voor de brede doelgroep jeugd,’ concluderen A. Veen en collega’s in ‘Effecten van interventies in Pedagogische Basisvoorzieningen’ (2007, p. 40). Waarbij ze ook stellen dat een samenhangende aanpak van interventies naar alle waarschijnlijkheid een belangrijke voorwaarde voor effectiviteit is. Op lokaal niveau worden nu stappen gedaan tot meer samenhang. Deze missen steun en verdieping op het gebied van visiefundering, methodiek-, instrument-, en strategieontwikkeling, onderzoek, beleidsadvisering, etc. vanuit landelijk overleg, coördinatie en aansturing.

Centrum voor Jeugd en Gezin

De geschiedenis van de afgelopen eeuw laat zien dat opvoedingsondersteuning tot nu toe onvoldoende stevigheid in landelijke beleid en coördinatie kent. Alle ogen richten zich nu op Centra voor Jeugd en Gezin. De vraag kan gesteld worden op de geschiedenis van voorzieningen voor ouders is bestudeerd. De ‘Huizen voor Ouders’ zijn verdwenen.

Evaluaties van Opvoedwinkels, Opvoedbureaus, pedagogische spreekuren laten zien dat ouders meestal zéér te spreken zijn over hulp- en dienstverlening; maar dat er vragen leven over kwantitatief bereik en bereik van ‘moeilijk bereikbare doelgroepen.

Om terug te gaan in de geschiedenis. De Amerikaanse ‘family support movement’ werkte in de context van de ‘community’, de plaatselijke gemeenschap, en het gezinsleven. Dit gebeurt vanuit een gemeenschappelijke voorziening: een school, een buurthuis, een kinderdagverblijf, een ‘child and family resource center.’ Inhoudelijk sluit hierop aan dat de rijksoverheid zich op dit ogenblik bij de promotie van de CJG’s ook inspireren door het huidige Engelse beleid. Daarbij valt het op dat er in het Nederlandse beleid meerdere opties worden open gehouden. Enerzijds wordt de jeugdgezondheidszorg, c.q. de consultatiebureaus, als de basis genoemd

voor de Centra voor Jeugd en Gezin. Anderzijds wordt gesteld dat de CJG's zich ook kunnen situeren in scholen en buurthuizen. Enerzijds wordt de institutionele lijn van de JGZ en professionalisering voorgestaan; anderzijds stelde staatssecretaris Ross dat een CJG ook de functie heeft van een aardige buurvrouw, bij wie je altijd even op de koffie kan komen, je verhaal kwijt kan (NRC, 16-12-2003). De site van het Ministerie van Jeugd en Gezin linkt naar www.surestart.gov.uk, die het ministerie de Engelse variant noemt van de CJG's; de 'Early Excellence Centres' / Childrens Centers van het Sure Start-programma.

Maar het wonderlijk te bemerken dat in veel gemeenten initiatieven worden genomen, terwijl essentiële vragen niet zijn beantwoord. De rijksoverheid heeft geen degelijk breed onderzoek laten verrichten; er is geen projectplan en implementatietraject beschikbaar; een basistakenpakket en basisaanbod is nog niet ontwikkeld, de bekostiging en regelgeving is nog niet uitgewerkt.

Staatssecretaris Ross heeft in een brief aan de Kamer wel de hoofdlijnen geformuleerd van het CJG (23-10-07). Met de stimuleringsgelden van het project 'Opvoeden in de Buurt' kunnen de grote steden vanaf eind 2006 experimenteren met vernieuwing van hun jeugd(zorg)beleid; waaronder de opstart van CJG's. Alle belanghebbende instellingen hebben het (en hun) belang in de CJG's in een notitie bepleit.

Einde 2007 verschijnt er een handboek met aandachtspunten voor gemeenten; het rijk wil geen blauwdruk voorschrijven. 'De gemeenten krijgen dus veel vrijheid in de realisering van Centra voor Jeugd en Gezin', zo is te lezen op www.jeugdengezin.nl. Maar tegelijk adviseert DSP een landelijk basismodel te ontwikkelen op basis van een onderzoek naar de praktijkontwikkelingen. (Van Andel, 2007). Nu krijgt de realisatie van een materiële gebouw alle aandacht; eerder focuste men zich meer op het bereik van ouders met een gecoördineerd aanbod. Ook het aanhakingspunt roept nog vragen op. Staatssecretaris Ross: 'In mijn visie is het CJG een voor ouders en kinderen herkenbare, makkelijk toegankelijke plek in de buurt, vlak bij school of bij het werk.' (Nieuwsbrief invoering WMO, september 2006). Nu richten de meeste gemeenten zich op een uitbouw van functie vanuit het consultatiebureau. Deze functies vragen verduidelijking.

Niet de uitgangspunten van opvoedingsondersteuning, maar de vijf gemeentelijke functies preventief jeugdbeleid, volgens de WMO, zullen de kerntaken worden van het CJG: info, signaleren, pedagogische hulp, toegang hulpaanbod, en zorgcoördinatie. Eén van de leidende gedachten van bij invoering van de WMO was 'participatie'. 'Deze gedachte vinden we niet terug bij de opzet van de CJG's. Ouders worden tot nu toe niet of nauwelijks betrokken bij de landelijke of lokale beleidsvoorbereiding. Er zullen ook weinig voorbeelden zijn van participatie van ouders bij de lokale organisatie en praktische uitvoering.

Er leven nog veel vragen over de inhoudelijke visie die aan de vorming van de centra ten grondslag ligt, draagvlak bij de ouders, de vormgeving, de doelgroepen, de taken en functies, de schaalgrootte, de samenhang met andere voorzieningen, de regelgeving, financiering, de

kosteneffectiviteit. Voorbeeld: W. Koops, hoogleraar UU, vindt de CJG een ineffectieve bureaucratische maatregel, waar teveel geld naar toe gaat.; en geeft als alternatief: zet op iedere school een hulpverlener van bureau jeugdzorg. (De Gelderlander, 13-10-07).

De overheid bepleit het gebruik van bewezen effectieve werkwijzen; onderzoek in deze naar effect en kosteneffectiviteit m.b.t. CJG's-organisatie ware aanbevolen; enige landelijke coördinatie ware gewenst.

Literatuur

Akkerman, E. (1975):

'Spel- en Opvoedwinkel' (SOW); een preventieproject in koploperfunctie. *De Kleine Wereld*, 48/49.

Andel; A. van, B. van Dijk; en A. Slabbèrtje, (2007):

Ontwikkeling voor Centra voor Jeugd en Gezin : uitkomsten van onderzoek naar praktijkervaringen bij gemeenten in kader van Opvoeden in de buurt. Amsterdam: DSP-Groep.

Auerbach, a. (1953):

Parent Discussion Groups: their role in Parent Education, in *Parent Group Education and Leadership Training*. New York: Child Study Association of America.

Avort, A. van der., P. Cuyvers; K. de Hoog. (1996):

Het Nederlandse gezinsleven aan het einde van de twintigste eeuw : een survey-onderzoek onder Nederlandse ouders in het kader van het Internationale jaar van het gezin. Den Haag : Nederlandse Gezinsraad.

Bakker, N. (1999):

Een vruchtbaar en bescheiden leven. Maria Sandberg-Geisweit van der Netten: stammoeder van de Nederlandse oudervoorlichting. *Nederlands tijdschrift voor opvoeding, vorming en onderwijs*; jrg. 15, nr. 1 (april 1999), p. 50-56.

Bakker, I. e.a. (1997):

O + O = O2 . Naar een samenhangend beleid en aanbod van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor kinderen en ouders in risicosituaties. Utrecht: NIZW

Bakker, I. (1993):

Opvoedingsvoorlichting in de praktijk. Van opvoedingsvoorlichting naar opvoedingsondersteuning. *Pedagogisch Tijdschrift*, (1993), nr. 2, p. 139-152.

Bakker, N. (1993):

Onzekere ouders? Over de geschiedenis van opvoedingsvoorlichting en opvoedingsonzekerheid. *Pedagogisch tijdschrift*, jrg. 18, nr. 2, p. 53-71.

Bäuerle, W. (1971):

Theorie der Elternbildung. Weinheim und Bazel: Beltz Verlag.

Berg, T. van den (1980):

Zorg voor een gezonde jeugd. Preventieve geestelijke gezondheidszorg voor jeugdigen. Bloemendaal: Nelissen.

Bladergroen-Van der Willigen, A. (1916):

Nationaal; reizend Museum voor Ouders en Opvoeders. Rotterdam: Stafanes Mostert & Zonen. (Overdruk artikel *De Nieuwe Courant*).

Blokland, G. (1996):

Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren. Utrecht: NIZW.

Burggraaff, M. en G. Blokland. (2007 x-ste druk):

Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie. Bussum : Coutinho

Commissie MIK (1984):

Eindrapport 'Tussen Droom en Daad', Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen IWAPV. (eerste rapport 1981).

Crombrugge, H. van (2006):

Gezins- en opvoedingsondersteuning tussen staat, gezin en pedagogiek. In H. van Crombrugge, 'Van voetnoot tot gesprekspartner'. Antwerpen: Garant, p. 105-118

Dries, H. (1981):

Consultatiebureau als ontmoetingsplaats voor ouders, *Maatschappelijke gezondheidszorg*, 9 (1981), 6 (juni) p. 14-17.

Dutman, M. e.a. (1981):

Werken met buitenlandse kinderen : een praktisch boek over het werken met jonge Turkse, Marokkaanse en Surinaamse kinderen en hun ouders. Den Haag; Stichting K&O Opvoedingsvoorlichting.

Ek, R. (1984):

De Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting, schakel in de ambulante en preventieve jeugdhulpverlening'. *Tijdschrift K&O voor jeugdwerk*, 27, (1984), 4, p. 17-24.

Ek, R. (1981):

Vraagbaakprojecten van de Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting. Den Haag: Stichting Speel-o-theken Nederland.

Eland, R. (1975):

Opvoedingsvragen van ouders. NIK-berichten, nr. 12.

Fröbel, F. (1845/1966):

Aufruf zur Gründung von Erziehungsvereinen; nebst Statuten eines solchen Vereins. In: F. Fröbel, 'Gesammelte pädagogische Schriften. Abteilung 2. (pp. 484-500. Osnabrück: Juventa.

Geld. A. van den (1980):

Aspecten van de ouder-kindbegeleiding. Den Bosch: MOB.

Gessele, E. (1982):

Leren van ervaringen. Een onderzoek naar het effect van oudergespreksgroepen binnen het project 'Ouders voor ouders'. Nijmegen: KUN, scriptie.

Gideonsgemeenten (2006):

Opvoed- en opgroeiondersteuning als lokale basisvoorziening. De Gideonsgemeenten. [s.l.] : [s.n.].

Gorp, K. van (1984):

De ontmoetingsplaats voor ouders in het gezondheidscentrum de Maten in Apeldoorn: ontstaan en functie. Arnhem: Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting Gelderland.

Goudena, P. H. Groenendaal en F. Swets-Gronert (1988):

Kind in geding. Bedreigende en beschermende factoren in de psychosociale ontwikkeling van kinderen. Amersfoort: Acco.

Groenendaal, J. en J. Kurvers (1992):

Op het spel. Een beoordeling van opzet en werkwijze van het project 'Spelvoorlichting aan Huis'. Rijswijk: Min. van WVC, 1992.

Hartgerink-Peverelli, H. (1982):

Opvoeden in de buurt. Tijdschrift K&O.

Hensbergen, H. (1985):

Opvoedingsondersteuning in perspectief: inventarisatie van het aanbod. Den Haag: Stichting S&O.

Hermanns, J., G. Schrijvers; F. Öry (2005):

Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter : een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei-problemen. Utrecht: Inventgroep.

Hermanns, J. (1992):

Het sociale kapitaal van jonge kinderen: jonge kinderen, opvoeders en opvoedingsondersteuning. Oratie UvA, 18 maart 1992.

Hille Gaerthé, C. van (1922):

Het Eerste Huis voor Ouders van het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeder. Sloterdijk: Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur.

Hoop, P. (1986):

Onderlinge opvoedingsondersteuning. Eindrapport van het 'Spel- en Opvoedwinkelpoject' van de Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting'. Den Haag, Stichting S&O.

Hoop, P. (1984):

Een verkenning naar bereik en effecten van laagdrempelige voorzieningen voor opvoedingsvoorlichting en – ondersteuning. Den Haag, Stichting S&O.

Husmann, M. en I. Bakker (1985):

Positief omgaan met kinderen. Nijmegen: Dekker en van der Vegt.

Isambert, a. (1960):

Education des Parents. Paris.

Janssen, H. (1987):

Als praten bij je werk hoort. Gespreksvaardigheden voor hulp- en dienstverleners. Meppel: Boom.

Janssen, J. (1977):

Van voorlichting naar vorming. Tijdschrift K&O, 1977.

Kamminga-Bakker, E. (2005):

Kinderhygiëne in historisch perspectief. Ontwikkelingen in opvoedingsvoorlichting via de Nederlandse consultatiebureaus voor zuigelingen 1945-2000. Doctoraalscriptie Algemene Pedagogiek RUG, 2005.

Klein Velderman, M., C. Hosman en T. Paulussen (2007):

Onderzoeksprogrammering Opvoed- en Opgroeiondersteuning. Den Haag: ZonMW.

Kousemaker N. en D. Wilbrink-Griffioen (1987)

Pedagogische preventie in de jeugdhulpverlening voor 0-4-jarigen. Leiden: RUL.

Kousemaker, N. en D. Timmers (1985):

Pedagogische hulpverlening in de eerste lijn. In : Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 1985, p. 549-565.

Lambert, M. (1992):

Psychotherapy outcome research. Implications for integrative and eclectic therapists. In: J. Norcross, M. Goldfried (eds), Handbook of psychotherapy integration, New York: BasicBooks.

Londen, A. van e.a. (1979):

Vaardigheden voor ouders. Lisse: Swets en Zeitlinger.

Meinders, G., en C. van den Berg (1978);

Een onderzoek voor de Spel- en Opvoedwinkel. Groningen: Andragogisch Instituut. RUG.

Ministerie van VWS (2003):

Notitie verduidelijking gemeentelijke taken op het terrein van opvoed-, opgroei en gezinsondersteuning geschakeld aan de jeugdzorg. Den Haag. Ministerie van VWS.

Ministerie van VWS (1998):

Naar een solide basis : beleidsbrief opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering als bijdrage aan het voorkomen van maatschappelijke uitval en jeugdcriminaliteit / Rijswijk/Den Haag: Staatssecretaris van VWS, Minister en Staatssecretaris van Justitie, mede namens Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Ministerie van WVC (1991):

Opvoedingssteun op maat. Ministerie van WVC.

Moolhuysen-Fase, C., R. Wetselaar; J. van Oudenhoven; P. Cuyvers. (1995):

Eindverslag van het Nationaal Comité voor het Internationaal Jaar van het gezin. Den Haag : Nationaal Comité voor het Internationaal Jaar van het Gezin.

Moran, P., D. Ghate en A. van der Merwe (2004):

What works in parenting support?. A review of the international evidence Londen: Department for Education and Skills.

NIK (1983):

Vraagbaakfunctie. Samenvattende notitie op basis van 8 jaar verkenningen. Den Haag: Nederlands Instituut voor Kinderstudies.

NIZW (1993 vv):

Nieuwsbrief opvoedingsondersteuning. Utrecht: NIZW (later O&O-nieuws, e-zine OO-nieuws).

Pannebakker, M. (1994):

Groepsgerichte opvoedingsondersteuning. Amsterdam: Averroès Stichting.

Pannebakker, M., en M. Vorstermans. (1994):

Buurtnetwerken jeugdhulpverlening : een methodiek voor een vroegtijdige aanpak van problemen bij kinderen. Utrecht: SWP, 1994.

Pas, A. van der (2003):

A serious case of neglect: the Parental Experience of Child Rearing : outline for a Psychological Theory of Parenting. Delft: Eburon.

Patterson, G. (1973):

Problemen met kinderen. Nijmegen: Dekker en Van der Vegt.

Pels T. & W. Vollebergh (red.), (2006):

Diversiteit in opvoeding en ontwikkeling: Een overzicht van recent onderzoek in Nederland'. Amsterdam: Aksant, 2006

Price, E. (1989):

The search for effective prevention programs: what we learned along the way. American journal of orthopsychiatry, 59 (1) 49-58.

Prinsen; B. en J. Prakken (2007):

Kansen en dilemma's rond Centra voor Jeugd en Gezin : de discussiepunten doelgroep, taken, samenhang en visie. In: Jeugd en Co Kennis; jaargang 1 : nr 2 (juni/juli 2007), p. 35-45.

Raad voor het Jeugdbeleid (1986):

Opvoeding ondersteund. Beleidsadvies over de maatschappelijke medeverantwoordelijkheid voor jonge kinderen. Amsterdam: Raad voor het Jeugdbeleid.

RMO (2001):

Aansprekend opvoeden. Balanceren tussen steun en toezicht. Den Haag: Raad Maatschappelijke Ontwikkeling.

Rooy, H. van (1982):

De opvoedingsstijl bij mensen in achtergestelde posities. Den Haag: Stichting S&O.

Ruys, H. (1985):

Eindrapport van het onderzoek naar pedagogische hulpverlening in de eerste lijn; inventarisatie van projecten; en evaluatie pedagogische bureaus in de Bollenstreek. Leiden: Instituut voor Sociale Geneeskunde.

Sandberg-Geisweit van der Netten, M. (1955-1956)

Het groeiende. veranderingen in de tijd waarin ik leefde. Deel 1 en deel 2. Amsterdam: W. ten Have.

Sandberg-Geisweit van der Netten, M. (1926):

Vorbereitung voor de leiding van het gezinsleven. (Lezing op het eerste Nederlandsch Paedagogisch congres). Groningen: Wolters.

Sandberg-Geisweit van der Netten, M. (1899):

Open brief aan moeders en aan allen die in kinderen belang stellen. Amersfoort: J. Berends.

Sänger, A. (1957):

Zehn Jahre Erziehungsberatung ud Child Guidance Clinic, in Praxis der Kinderpsychologie. Unesco.

Schoorl, P. van (1983):

Het gezin in opvoedkundig perspectief. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Snijders, J. (2006):

Ouders en hun behoeften aan opvoedingsondersteuning. Utrecht: NIZW.

Staalduinen, I. van (2004):

Verslag tevredenheidsonderzoek bij de opvoedbureaus in Zuid-Holland. Gouda: JSO, 2004

Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting en het Ministerie van CRM (1976):

Adviesnota Opvoedingsvoorlichting. Den Haag 'Werkgroep Beleidsplan Opvoedingsvoorlichting'; Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting en het Ministerie van CRM.

Stichting K&O/Stichting MDG (1980?, ongedateerd)

Eindverslag van het samenwerkingsproject opvoedingsvoorlichting en gezondheidszorg. Groningen Stichting K&O/Opvoedingsondersteuning Groningen – Stichting MDG Groningen.

Stichting S&O (1984):

Verslag project consultatiebureau met groepsvoorlichting voor Marokkanen te Gouda; projectperiode juni 1982 tot maart 1984. Gouda: Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting.

Stichting S&O (1989):

Opvoedingsondersteuning. Een visie voor de negentiger jaren op de ondersteuning aan opvoeders'. Den Haag: Stichting S&O.

Stichting S&O (1985):

Ruimte voor ouders. Dl. 2 : een werkboek over werken in een ontmoetingsplaats of spel- en opvoedwinkel voor ouders. 's-Gravenhage: Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting.

Stichting S&O (1984):

Ruimte voor ouders : een werkboek over het opzetten van een ontmoetingsplaats of spel- en opvoedwinkel voor ouders. 's-Gravenhage: Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting.

Veen, A. e.a. (2007):

Effecten van interventies in Pedagogische Basisvoorzieningen. Den Haag: ZonMW.

Vuyk, R. (1986):

Opgroeien onder moeilijke gezinsomstandigheden. Amersfoort: Acco.

Weiss, H.. (1989):

State family support and education programs: lessons from the pioneers. American journal of orthopsychiatry, 59 (1), 32-48.

Weissbourd, B. en S. Kagan, (1989):

Family support programs: catalysts for change. American journal of orthopsychiatry, 59 (1), 20-31.

Wentzel, J. (1935):

't Gaat om de kinderen. 40 jaar K en O in vogelvlucht. Hoenderloo: Hoenderloo's Uitgeverij.

Wilbrink-Griffioen, D. en A. van Eijck (1990):

Preventie van opvoedingsproblemen bij 0-12 jarigen. Leiden: RUL.

Winter, M. de (1998):

Jeugdig gezinsbeleid. Visies van jongeren op het gezin, de opvoeding en het gezinsbeleid en wat de overheid daarmee zou kunnen doen. Ministerie van WVC.

Winter, M. de (1982):

Vroegtijdige onderkenning van ontwikkelingsstoornissen; een nieuw systeem van zorg en controle. In: Psychologie en Maatschappij, 1982, nr. 19. p. 207-230.

Wubs, J., (2004):

Luisteren naar deskundigen : opvoedingsadvies aan Nederlandse ouders 1945-1999. Assen: Van Gorcum.

IJzendoorn, M (1986):

Informatiemap opvoedingsondersteuning. Amsterdam: Raad voor het Jeugdbeleid.

Zigler, E. en K. Black (1989):

America's family support movement: strengths and limitations. American journal of orthopsychiatry, 59 (1), 6-19.

Zwaard, J. en M. Pannebakker (1997):

Pedagogische advisering aan Marokkaanse ouders : drempels en kansen. Utrecht : Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW)

Zwiep, Ch. (1998):

De steunpunten voor opvoeding: van beleid naar praktijk: een onderzoek vanuit het perspectief van de overheid, de professional en de cliënt'. Amsterdam : Thesis Publishers.

Zorgen vóór ouder & kind: jeugd(gezondheids)(zorg)beleid de laatste eeuw

Een nieuwe vorm van gezinsleven begint zich aan den horizon te vertoonen. Er is groeiende een andere verhouding tusschen gezin en gemeenschap.
Sandberg, stelling 1, lezing eerste Nederlandsch paedagogisch congres, 1926.

‘Experts van het gewone leven’, noemt J. Hermanns, hoogleraar UvA, de professionals in de Jeugdgezondheidszorg, augustus 2007, in een inleiding over ‘De Toekomst van de jeugdgezondheidszorg’. Eerder noemde hij de kern van opvoedingsondersteuning: ‘ondersteunend meelopen’. JGZ-professionals winnen het vertrouwen van ouders wanneer ze er blijk van geven ‘partners in het gewone leven’ van de ouders te zijn.

De JGZ heeft zich de afgelopen eeuw sterk ingezet voor kind en ouder. Door zijn inzet voor de zorg voor het gewone leven, een outreachende werkwijze en een missie voor gezondheid heeft de ouder & kindzorg een goede naam verworven, vrijwel de hele bevolking bereikt en volksgezondheidsdoelstellingen gerealiseerd. De JGZ gaf vorm aan opvoedingsvoorlichting en –ondersteuning via zijn aanbod en via theorievorming. De theorie kreeg onder meer vorm in de ‘Kruisgeschriftjes’ (1915) tot het ‘Groeiboek’ (1978); van het ‘Leerboek voor de moeder- en bakercursussen’ (1920?) tot het ‘Leerboek voor Moederschapzorg en Kinderhygiëne’ (1957) en het ‘Nederlands Leerboek voor de Jeugdgezondheidszorg’ (1982). ‘Behoud van het leven’ was de eerste drijfveer voor de opzet van gezondheidszorg voor het kind en de moeder: bestrijding van kindersterfte. Hieruit bleek grote betrokkenheid bij de bevolking die een behoeftige omstandigheden leefde. Bij de bevordering van hygiëne zal men zich ook gericht hebben op het gehele leven; gezondheid als onderdeel van de levensstijl. Artsen en verpleegkundigen beschouwden het terugbrengen van de zuigelingen sterfte in de eerste plaats als een kwestie van het opvoeden van moeders, waarbij zij doelbewust streefden naar gedragsverandering van moeders uit de lagere klasse met als aandachtspunten: Voeding, Verzorging, Vaccinatie en VTO. De wijkverpleegster stond voor de taak ‘de lagere sociale klasse hun afkeer van water, wassen en frisse lucht te laten overwinnen en moeders het belang leren inzien van zaken als hygiëne en gezonde voeding.’ (Knoop en Schuringa, 1998)

Van hygiëne tot recht

1915: Rust, Reinheid en Regelmaat (CBvZ)
1930: Leven, Leiding en Liefde (CBvK)
1950: Voeding, Verzorging, Vaccinatie en VTO
2000: Recht, Ruimte, en Respect (De Winter)
2005: Steunen, Sturen, Stimuleren (Peuters in zicht)

Om kindersterfte tegen te gaan hield de gezondheidszorg ouders vanaf het eind van de 19^e eeuw een ‘gezonde opvoeding’ voor.

In de periode 1945-1970 was de doelstelling van het consultatiebureau het bereiken van een optimale gezondheid. CB-medewerkers hielden deskundigen ouders een ‘verstandige opvoeding’ voor, waarin karaktervorming van het kind en het gezin als eenheid centraal stonden.

In 1974 bracht de Canadese minister van Volksgezondheid, M. Lalonde, een nota uit waarin hij stelde dat de meeste gezondheidswinst buiten de gezondheidszorg te behalen was. In die tijd (1979) ontwerpt de Amerikaanse psycholoog U. Bronfenbrenner ook zijn ecologische model, waarin hij de wisselwerking tussen het menselijk gedrag en zijn omgeving beschrijft. Lalonde stelde dat aanleg, omgeving en manier van leven in grote mate de gezondheid van de mens bepalen. Deze gedachte is daarna ook terug te vinden in het ecologisch gezondheidsmodel van de WHO. In de jaren tachtig vond Lalondes idee van gezondheidsdeterminanten ingang als model voor de werkwijze van de Nederlandse gezondheidszorg.

Rond 1980 vond er een omslag plaats; de optimale gezondheid wordt verbreed tot het beschermen, bevorderen en beveiligen van de gezonde, lichamelijke, geestelijke en sociale ontwikkeling. De advisering richt zich dan op ‘prettig opvoeden’, met meer aandacht voor de ouder-kindrelatie het ‘belang van het kind’.

In 1987 werden de ‘Rechten van het Kind’ opgenomen in het ‘Leerboek JGZ’ (tweede druk). In de daarop volgende druk wordt deze verklaring uitgebreid met de ‘Verantwoordelijkheid van de ouders’.

Tegen het eind van de 20^e eeuw wordt het woord opvoedingondersteuning gemeengoed; maar beleid en uitvoering richten zich niet op het recht op steun (Art. 18, ‘Rechten van het Kind’); maar op preventie: het bestrijden van problemen. Beleid en uitvoering zijn eerder te kenmerken als poging tot beschavingsoffensief, dan als steun aan ouders. Beleidsmaatregelen zijn vooral gericht op signalering en bestrijding van maatschappelijke problemen. Rond de eeuwwisseling wordt het gezegde ‘It takes a village to raise a child’ in elke beleidsnota gebruikt; een gewetensvraag van de overheid aan zichzelf.

Van kruisvereniging naar JGZ

1908: Nederlandse Bond tot Bescherming van Zuigelingen
1934: Nederlandse Bond Zuigelingenbescherming, Kleuterzorg en Prenatale Zorg.
1949: Nederlandse Bond voor Moederschapszorg en Kinderhygiëne
1971: Nederlandse Vereniging voor Jeugdgezondheidszorg
2006: Centrum Jeugdgezondheidszorg, RIVM

September 2007 opende de Minister van Jeugd en Gezin het eerste Centrum voor Jeugd en Gezin. Deze realisatie van overheidsbeleid doet vergeten dat de overheidsbemoeyenis met de jeugdgezondheidszorg van recente datum is. De overheid ging zich in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw met de JGZ bemoeien. Pas in 1980 wordt de kinderhygiëne door het onderbrengen van het kruiswerk in de werkingsfeer van de AWBZ gecollectiveerd. In 1990 volgden er met de Wet op de Collectieve Preventie richtlijnen voor op risicogroepen gerichte preventie.

Rondom het jaar 2000 wordt de aandacht van het rijksbeleid verschoven naar het lokale beleid. Ook met betrekking tot het jeugdzorgbeleid wordt een grotere verantwoordelijkheid van gemeenten bepleit. De wethouder als verantwoordelijke voor het welzijn, de gezondheid en de veiligheid van de jeugd.

‘Zorgen voor’ kan een kenmerk worden genoemd van het kruiswerk; organisatorisch werd dit ‘zorgen voor’ gedragen door het lokale kader, vormgegeven in een verenigingsopzet. De initiatiefnemers voor de gezondheidszorg werkten op lokaal niveau. De lokale kruisverenigingen zetten zich in voor wijk en dorp; waarbij het lokale kader (*de bankdirecteur als voorzitter van het bestuur*) de wijkzuster aanstuurde en haar werk vanuit het wijkgebouw praktisch mogelijk maakte (*de koster stookte ook haar kachel 's morgens op*). Wethouders maken zich nu sterk voor de realisatie van Centra voor Jeugd en Gezin in hun gemeente. Maar er wordt nog niet gewerkt aan een vergelijkbaar lokaal draagvlak als de lokale kruisverenigingen hadden.

In 1875 werd, als eerste ‘kruisvereniging’ het Witte Kruis in Noord-Holland opgericht, met als doel de preventie van epidemieën. Een van de eerste artsen die de strijd tegen de kindersterfte aanbond was dr. Aletta Jacobs, de eerste vrouwelijke arts in Nederland. In de winter van 1880 startte zij in Amsterdam een avondcursus voor vrouwen, waar hygiëne en verzorging van de zuigeling aan bod kwamen. Daarnaast opende zij een ‘Raadplegingsdienst; waar ze tweemaal per week moeders en baby’s ontving.

Op initiatief van het Witte Kruis kwamen er cursussen tot stand voor bakkers en moeders waarin zij werden geïnformeerd over zwangerschap, bevalling en verzorging van zuigelingen. De eerste moeder- en bakercursus werd gegeven in 1899 in Broek op Langedijk.

Het kruiswerk en de ouder- en kindzorg is lange tijd afhankelijk geweest van pioniers en plaatselijke fondsen en gemeentelijke bijdragen.

Tijdens de wederopbouwperiode van Nederland, na 1945, ging de overheid zich steeds meer met de organisatie van de gezondheidszorg bemoeien en kwam er meer geld beschikbaar voor de kruisverenigingen. Het Kruiswerk bloeide op en ontwikkelde zich tot een niet meer weg te denken instelling in de samenleving. De plaatselijke verenigingen werden gedragen door het lokale kader. Het lidmaatschap werd vanzelfsprekend; in 1970 was 80% van de Nederlanders bij het Kruiswerk aangesloten.

Organisatie en voorziening

1901: consultatiebureau voor zuigelingen
1904: schoolarts
1922: Huis voor Ouders (van Museum voor Ouders)
1927: consultatiebureau voor kleuters
1928: consultatiebureau voor moeilijke kinderen (later: MOB)
1972: consultatiebureau nieuwe stijl
1977: opvoedwinkel (Stichting K&O/S&O)
1978: pedagogisch bureau kruisvereniging
2005: bureau jeugdzorg
2006: centrum voor jeugd en gezin

In Nederland opende in 1901 dr. B. Plantenga, huisarts in Den Haag, het eerste particuliere consultatiebureau voor zuigelingen, in navolging van de Franse arts P. Budin. Plantenga formuleerde zijn doel kernachtig: ‘Om het gezonde kind gezond te houden’.

Twee jaar later, in 1903, was Amsterdam de eerste gemeente in Nederland die het initiatief nam iets aan zuigelingenverzorging te gaan doen. Binnen veertig jaar telde Nederland meer dan 1000 van deze zuigelingenbureaus en was de sterfte onder zuigelingen gedaald tot 3,9% (in 1900: 15,5%)

Het gedachtegoed van A. van Hulst, oprichtster van het Groene Kruis, speelde een belangrijke rol in het opleiden van zuigelingenzusters en wijkverpleegsters en het ontwikkelen van moeder- en bakercursussen. Van Hulst introduceerde naar Duits model de begrippen ‘Rust, Reinheid en Regelmaat’, die leidraad werden. Deze boodschap was vooral bedoeld voor moeders uit de ‘lagere klasse’; kinderen uit de hogere welstandsgroepen hadden viermaal minder kans het eerste jaar te overlijden.

In de periode 1901-1940 gaven de kruisverenigingen verschillende schriftelijke moeder- en bakercursussen uit. Zr. A. van Hulst leverde een belangrijk aandeel in de vorm van ‘Kruisgeschriftjes’; bv. nr. 9: ‘Rust, Reinheid en Regelmaat, een beknopte uiteenzetting, hoe

moeders hare zuigelingen op de mist omslachtige wijze goed kunnen verzorgen'. (6^e druk, Den Haag, 1916).

Toen in 1927 het eerste consultatiebureau voor kleuters opgericht, werden aan de 3 R's 3 L's toegevoegd: Leven, Leiding en Liefde.

Huis voor Ouders

Op 12 april 1922 opende dr. J. Gunning, de voorzitter van de Vereniging het Reizend Museum voor Ouders en Opvoeders, het eerste Huis voor Ouders in Zwolle. Hij wees er in zijn openingswoord op dat de vereniging reeds tien jaar bezig was de pedagogiek te populariseren. Het eerste Huis voor Ouders besteedde ruime aandacht aan gezondheidszorg; Er werden onder andere als afdelingen tentoongesteld: hygiëne, zuigelingenverzorging, voeding, kleding, spel, prentenboeken, kinderstudie, drankbestrijding.

Consultatiebureau voor Moeilijke Kinderen / MOB

In 1928 werd het eerst 'Consultatiebureau voor Moeilijke Kinderen' opgericht in Amsterdam door de juriste E. Lekkerkerker, naar het Amerikaanse voorbeeld 'Child Guidance Clinic', opgericht om recidivisme onder jeugdige delinquenten te bestrijden. (Lekkerkerker, 1927). De artikelen van Lekkerkerker over de 'Child Guidance Clinic' werden gepubliceerd door het Nederlands Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen. Maar omdat de nieuwe voorziening 'niet alleen bedoeld was voor criminele, maar ook voor anderszins moeilijke kinderen' werd er een aparte commissie gevormd, die wat later werd genoemd: 'Nederlandsche Vereniging ter Bevordering van Consultiebureaux voor Moeilijke Kinderen'. In deze commissie zien we de pedagoog Gunning weer als voorzitter; Lekkerkerker was secretaris. Deze consultatiebureaus werden spoedig herdoopt in 'Medisch Opvoedkundig Bureau'. De naam was een vertaling van 'Centre Médico Pédagogique' (Geneve).

De naam werd ook gekozen omdat men 'moeilijke kinderen' discriminerend vond en een beetje afschrikwekkend, en 'consultatiebureau' werd zo vaak verkeerd opgevat – alsof je alleen advies krijg. 'doe het zus of zo met en kind en daarmee uit'. (Boet, 208) Meteen na de opening werd het bureau overstroomd met aanmeldingen voor hulp. Het succes was zo groot dat al na een paar manden een stop op de aanvragen moest worden gezet.

'De combinatie van toevalligheden, hard werken, goede contacten en grote bevoegdheid van vrouwen als Lekkerkerker maakte dat het eerste MOB in 1928 zijn deuren kon openen', schrijft A. Boet in 'Het begon als naastenliefde in een zondags pak' over de 75-jarige geschiedenis van de MOB's. (p. 223). Zij noemt de ouderbegeleiding de sleutel tot het succes van de MOB's. Het waren de psychiatrisch sociaal werksters (PSW-ers) die van het allereerste contact tot de afsluiting contact met het gezin onderhielden. 'Een groot deel van de ouderbegeleiding bestond uit het ondersteunen van de ouders bij de opvoeding', citeert Boet een PSW-er (p. 221)

In 1932 Opende in Den Haag een tweede Nederlandse Child Guidance Clinic. 'Medisch

Pedagogisch Bureau werd de naam MPB. De initiatiefneemster mw. Ongerboer, inspectrice bij de Haagse kinderpolitie: 'Medisch Opvoedkundig vond ik zo zwaar voor de kinderen, en beetje griezelig en toen dacht ik, als ik 'Medisch Pedagogisch zeg, dan zegt hun dat helemaal niks'.

In 1935 kreeg de Vereniging voor het eerst subsidie uit het Prophylaxefonds, dat beheerd werd door de Nationale Federatie voor de Geestelijke Gezondheid. Vanaf 1937 werd de naam Federatie van MOB's gebruikt.

In het artikel over de geschiedenis van de MOB's schrijft ze dat de cliënten van het MOB in de regel afkomstig waren uit 'de drie hoogste welstandsgroepen'. De keuze voor de betere klasse was soms bewust. Als reden wordt genoemd 'dat medewerking van de ouders een onmisbare factor vormde in de hulpverlening. Daarom waren het (*en ze citeert*) 'over het algemeen juist de betere ouders, die komen en door de bureaux worden aangenomen, zij die zo zorgzaam, dat zij de moeilijkheden van de kinderen opmerken en ze ernstig nemen, en intelligent genoeg om de betekenis van het bureau te begrijpen'. (p. 217). De praktijk en de visie op ouderondersteuning van de MOB's was dus een andere dan die bij de jeugdgezondheidszorg en K&O/S&O ...

Bakker beschrijft de opkomst van de multidisciplinaire MOB's in 'Vijf eeuwen opvoeden in Nederland' onder de kop 'De medicalisering van de opvoeding'. Bakker vermeldt dat er in de beginjaren van de MOB's ouders vooral voor lichte problemen het MOB opzochten; de problemen van het gewone leven. Zoals ook in 2003 blijkt dat driekwart van de ouders die zich aanmeldden bij Bureau Jeugdzorg Limburg te maken had met opvoedingsspanning; spanning die bijna alle ouders ervaren. (Horn en Rops, CoAct Consult). Ouders zoeken steun bij de 'problemen' van het gewone leven.

Vanaf 1945 was er enerzijds sprake van psychologisering van het opvoedadvies, anderzijds van medicalisering van de moeder-kindrelatie; de invloed van de moeder als risicofactor. 'Een verstandige opvoeding was een gezonde opvoeding. Als moeders hun kind optimaal gezond wilden houden, konden ze het beste de adviezen van artsen opvolgen.

Spock

De positie die deskundigen zich toedichten is te illustreren aan de hand van dr. Spocks, 'Baby- en kleuterverzorging' (1950). Dit meest verkochte opvoedingsboek opent met: 'Trust yourself, Vertrouw op jezelf. U weet meer dan u denkt'. In plaats van het strakke opvoeden in de lijn van 'rust-reinheid-en-regelmaat' bood Spock moeders het perspectief van een prettiger manier van opvoeden waarbij ouders en kinderen vrienden werden. Bakker, RUG, stelt daarentegen dat Spocks boodschap: 'Trust yourself' dubbel was. In werkelijkheid leerden ouders - met deze dikke pil in handen - niet te vertrouwen op hun eigen inzicht, maar werden

ze door Spocks regelmatig advies ‘zich te richten tot deskundigen’ eerder meer afhankelijk gemaakt van artsen, psychologen en psychiaters. (Bakker, 1993)

Biopsychosociaal transactioneel-ecologische benadering

In 1952 schreef de Nederlandse Bond voor Moederschapszorg en Kinderhygiëne een prijsvraag uit over de ontwikkeling van de kinderhygiëne. In de bekroonde bijdragen pleiten de kinderartsen S. van Veen en J. Buma voor een psychosociale benadering van moeder en kind. Buma wees op het belang van een ‘goede moeder-kindrelatie, die gedurende het eerste levensjaar van het hoogste belang was voor de psychische ontwikkeling.’

In 1972 ontstond vanuit het ‘Consultatiebureau voor Zuigelingen’ het ‘consultatiebureau nieuwe stijl’ in de eenheid ‘Ouder en Kind Zorg (OKZ), waarin arts en verpleegkundige een eigen aandachtsgebied kregen. De medicus beoordeelt de gezondheidstoestand, groei, en de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling volgens een standaard die is afgeleid van het gemiddelde. De verpleegkundige richt zich vooral op de psychosociale context van ouder en kind en adviseert hierover de ouders. Het aantal huisbezoeken van de verpleegkundige nam af; na het ‘standaard huisbezoek’ na de bevalling konden er alleen nog extra huisbezoeken volgen ‘op indicatie’.

Langzamerhand groeide er een verwevenheid van gezondheidszorg en opvoedingsondersteuning. Hermanns schrijft in 1993: ‘Het ligt voor de hand op het opvoedingsondersteunende gesprek door het consultatiebureauteam of het schoolgeneeskundig team, een pedagogisch spreekuur in te stellen voor die ouders die wat meer steun nodig hebben op specifiek pedagogische onderwerpen dan tijdens het consult of het incidentele huisbezoek mogelijk is. Er zijn inmiddels voldoende ervaringen en methodieken ontwikkeld om kroturende begeleiding door een pedagogisch deskundige effectief inhoud te geven. Een volgende functie, niet nieuw, maar hier toch genoemd omdat ze eenduidig aansluit bij het transactionele-ecologische model, is het organiseren van oudergroepen. Ik zeg met opzet hier niet ‘oudercursussen’ omdat het element van sociale support daarin vooraf moet gaan aan het aanreiken van specifieke informatie of vaardigheden.’ (Balledux, 1994).

Onder invloed van Lalondes ideeën vond er rond 1975 een omslag plaats; de optimale gezondheid wordt verbreed tot het beschermen, bevorderen en beveiligen van de gezonde, lichamelijke, geestelijke en sociale ontwikkeling. Dit kan ook geïnterpreteerd worden als een groeiende aanacht voor het ‘gewone leven’. Vanuit deze inspiratie ontstonden er later initiatieven om de voorzieningen dichterbij de ouders te brengen en laagdrempeliger te maken: spel- en opvoedwinkels, ontmoetingsplaatsen voor ouders bij CB’s, groepsconsultatiebureaus. En weer later werd het huisbezoek (onder het jargon *outreaching*

hulpverlening) weer hergewaardeerd.

Lalondes geïntegreerde visie op het (gewone) leven heeft nog niet geleid tot een geïntegreerd beleid. In 2006 verduidelijkte de Gezondheidsraad dat het (gewone) leven het beste begrepen kan worden vanuit een biopsychosociaal ontwikkelingsmodel. (In: 'Preventie en behandeling van antisociale persoonlijkheidsstoornis'). Het model stelt dat biologisch-genetische, ontwikkelingspsychologische en omgevingsfactoren aan veel gedragsproblematiek ten grondslag liggen, factoren die elkaar beïnvloeden en die na een jarenlang proces tot knelpunten kunnen leiden.

In dit verband kan er ook melding van worden gemaakt dat in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw de Nijmeegse huisarts F. Huygen de gezinsgeneeskunde ontwikkelde. Hij pleitte voor een benadering van het individu in zijn sociale omgeving.

En in 2007 benadrukte Verloove, hoogleraar UL, in haar Gezondheidsraadlezing nog eens dat de samenhang tussen lichamelijke, psychische en maatschappelijke problemen bij volwassenen heel groot is, en bij kinderen nauwelijks op aspecten te onderscheiden: genetische aanleg, eetgedrag, overgewicht, pesten en buikpijn hangen onderling samen en ook het gebruik van (geestelijke) gezondheidszorg is hoger bij dikke kinderen. Kip of ei is niet te onderscheiden en er is geen eenvoudige oplossing voor het probleem. Samenhang tussen fysieke, psychische en sociale aspecten zal leidend moeten zijn met het kind centraal.

Ook in de jeugdhulpverlening zocht men meer bij de leefwereld van de cliënten. De Commissie MIK (1974) was het beginpunt van de huidige bureaus jeugdzorg; met als uitgangspunt toegankelijke en herkenbare hulpverlening. Lange tijd werd voor de BJZ's het 'zo-zo-zo-zo-beleid' beleid bepleit: zo snel mogelijk, zo dicht mogelijk bij huis, zo kort en zo licht als verantwoord hulp bieden. Maar bij de invoering van de Wet op de Jeugdzorg in 2005 bleek voor de BJZ's een beperktere taak weggelegd ... En toen klonk direct de roep om Centra voor Jeugd en Gezin. Het pleidooi van de Inventgroep en de Gideongemeenten werd snel overheidsbeleid.

We zorgen 'dicht in de buurt van gezinnen - dus in 'the village' - voor toegankelijke centra waar ouders en kinderen met hun vragen over opvoeden en opgroeien terecht kunnen, zei premier Balkende, 25 september 2007, in een toespraak in New York.

Problematisering, medicalisering, psychologisering, pedagogisering van het gewone leven

1957: rapportage in één regel
1960: zuigelingenkaart (drieluikkaart)
1972: Van Wiechenschema,
1980: Dossier JGZ
2009?: EKD ('s ...)

Medici waren – in de strijd tegen kindersterfte - de pioniers van de jeugdgezondheidszorg. In de periode van na 1945 kan er gesproken worden van medicalisering, psychologisering en pedagogisering van de ouder- en kindzorg; de andere kant van de medaille van de professionalisering van de zorg voor ouders en kind

Medici laten zich inspireren door ontwikkelingspsychologische en psychoanalytische concepten. Medici die zich aanvankelijk richten op een mogelijke pathologie van het kind richten zich eind twintigste eeuw ook steeds meer op een mogelijk pathologisch moederschap. Na 1970 werd de opvoedingsvoorlichting van de jeugdgezondheidszorg steeds meer probleemgericht. De ouder-kindrelatie werd geproblematiseerd. Mede onder invloed door de collectivisering van de gezondheidszorg en het daarin gehanteerde model van Lalonde wezen steeds meer deskundigen ouders op hun verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van hun kind. Na 1970 werden ouders niet alleen verantwoordelijk gehouden voor zijn lichamelijk en geestelijk welbevinden, maar ook voor zijn omgeving, leefstijl en sociaal welbevinden. Medici en verpleegkundigen, die ouders altijd al op hun verantwoordelijkheid hadden gewezen, konden dit nu doen dankzij wettelijke regelingen die benadrukken dat collectieve preventie van psychosociale en pedagogische problemen voor bepaalde groepen in de samenleving noodzakelijk was. De term 'bemoeizorg' krijgt een positieve connotatie; de term 'overheidsbemoeienis' roept nog steeds weerstand op.

De overheid ging steeds meer een regulerende rol spelen. De preventieve gezondheidszorg voor kinderen werd samengebracht in de Jeugdgezondheidszorg. Risicosignalering en ontwikkelingsstimulering worden nieuwe trefwoorden. Na 1990 verschoof, met de Wet op de Collectieve Preventie, de aandacht van de Kruisverenigingen van een individuele preventie naar een collectieve, meer op risicogroepen gerichte preventie.

De aanzet die het Rijk in 1993 gaf aan de herinrichting van de curatieve jeugdzorg beoogde tevens tot een versterking van het preventieve beleid te komen. In de toenmalige visie van de regering zou, door meer nadruk te leggen op preventie, zorg en hulp minder nodig zijn, waardoor het beroep op de jeugdhulpverlening zou afnemen. Gemeenten werden hiertoe onder andere aangezet door de projectgroep Ontwikkeling Lokaal Preventief Jeugdbeleid (OLPJ), de commissie Groenman. Deze projectgroep onderscheidde drie soorten preventie:

ontwikkelingsgerichte, risicogerichte en probleemgerichte preventie. Het eerste type is gericht op alle jeugdigen. De andere twee typen zijn gericht op jeugdigen die met problemen kampen, of het risico lopen daarmee te maken krijgen. Lokaal preventief jeugdbeleid werd een ingeburgerde term. Maar geconstateerd moet worden, zo zegt Rob Gilsing, SCP, in het Tijdschrift Jeugdbeleid, (nr. 1, 2008, p. 97-98), dat de laatste tien jaar het preventief beleid is versmald tot het aanpakken van risico's en problemen. 'Het jeugdbeleid is ontdaan van de aandacht voor algemeen beleid'. In de impulsen die de rijksoverheid gemeenten heeft gegeven staan de risico- en probleemjeugd centraal: denk aan het onderwijsachterstandenbeleid, de Impuls opvoed- en gezinsondersteuning. de nadruk op vroegsignalering.

Tegen het eind van de 20^e eeuw wordt het woord opvoedingondersteuning gemeengoed; maar beleid en uitvoering zijn eerder te kenmerken als poging tot beschavingsoffensief, dan als steun aan ouders. Beleidsmaatregelen zijn vooral gericht op signalering en bestrijding van maatschappelijke problemen. Men richt zich op ouders om criminaliteit, gedragsstoornissen, onderwijsachterstand, kindermishandeling te voorkomen. De eerste rijksregeling, de Impuls 'Opvoed- en opgroeisteun' (2003), richtte zich op gezinnen in risicosituaties.

Rond de eeuwwisseling wordt het gezegde 'It takes a village to raise a child' in elke beleidsnota gebruikt. 'It takes a village' roept nog steeds veel discussie op over de pedagogische taak van de overheid (bv. risicoanalyse àlle kinderen). Gemeenten gaan de komende jaren Electronisch Kind Dossiers (EKD) invoeren. Het beleid van de overheid richt zich enerzijds op ondersteuning van de gehele bevolking (CJG's), anderzijds op het opsporen en bestrijden van stoornissen. Mogelijk is het gebrek aan draagvlak voor brede beleid bij de ouders er de oorzaak van dat het specifieke beleid discussie oproept over mogelijke medicalisering van het gewone leven. Wijzend op de items die mogelijk in het EKD worden beschreven zegt J. Pardoën, Ouders Online, bij de uitreiking van de Big Bother Award voor het EKD, september 2007: 'Ik zie dat het begrip 'gezondheid' via het EKD met gemak kan worden opgerekt tot 'gezond burgerschap'. Ze stelt dat de invoering van het EKD op gespannen voet staat met de vertrouwensrelatie tussen ouders en hulpverleners.

November 2007 is de toekomst van het (ene) EKD nog lang niet duidelijk. Rouvoet meldde de Kamer dat gemeenten nu hun eigen lokale dossier mogen ontwikkelen. En dat deze dan later worden gekoppeld aan een Landelijke EKD. Ook gaat nog bestudeerd worden wie er toegang krijgt tot de/het EKD.. De artsen (AJN) hechten sterk aan het medisch beroepsgeheim. Verder bepleiten ze uitbreiding van het EKD van 0-4 naar 0-18. Binnen de jeugdgezondheidszorg wordt aandacht voor vroegtijdig signaleren alom bepleit. Er wordt veel werk gemaakt van de ontwikkelings van signaleringsinstrumenten en aan bijscholing. Maar de vraag kan gesteld worden of het niet kosteneffectiever is prioriteit te geven aan het beschikbaar hebben van een (basis)aanbod. Signaleren zonder snel en gericht hulp te kunnen bieden heeft weinig zin. CJG's worden opgestart; voor een basisaanbod van het CJG is nog geen visie ontwikkeld, zijn er nog nauwelijks pilots uitgevoerd, lijken er geen (nog) geen

middelen beschikbaar.

Geconstateerd moet worden dat 'It takes a village' in de praktijk nog weinig appelleert aan burgerparticipatie van ouders; het betrekken van de ouders, de andere medeopvoeders en alle burgers bij de opvoeding van de kinderen als burgers van onze zich samenleving. De overheid zegt te willen zorgen vóór; de CJG's krijgen warme belangstelling van overheden en instellingen; maar ouders worden (nog) niet betrokken bij beleid, organisatie en uitvoering; ouders: experts van hun eigen leven. Mensen hebben naasten nodig; ouders 'a village to raise a child'. En soms ook betrokken kundige mensen die een tijdje meelopen.

Literatuur

Bakker, N. e.a. (2006)

Vijf eeuwen opvoeden in Nederland. Assen: Van Gorcum

Bakker, N. (1995)

Kind en karakter. Nederlandse pedagogen over opvoeding in het gezin: Amsterdam: Het Spinhuis.

Bakker, N. (1993):

Onzekere ouders? Over de geschiedenis van opvoedingsvoorlichting en opvoedingsonzekerheid, in *Pedagogisch Tijdschrift* 18 (1993) 153-171.

Balledux, M. en J. de Mare (1994):

Ouder en Kindzorg ... Ook voor ouders?. Assen: Van Gorcum.

Blokland, G., B. Prinsen en K. ter Riet, (2004):

Goed in je vel zitten. Een overzicht van interventies vanuit de GGD voor de preventie van psychosociale problematiek bij jeugdigen; maatwerk van de GDD. ISBN: 9789059572409.

Bodnár, F. (1981):

Toegankelijkheid consultatieburo groter: impressie van ouderopvattingen omtrent het functioneren van een consultatieburo. *MvG*, 9 (1981), 3-7.

Boet, A (2003):

Het begon als naastenliefde in een zondags pak. Ouderbegeleiding in historisch perspectief: de jaren 1900-1960. *Tijdschrift Ouderschap & Ouderbegeleiding*, oktober 2003, p. 201-225.

Caris, J. (1997):

Laten praten : een onderzoek naar de opvoedingsondersteuning op het consultatiebureau'. Utrecht: SWP

Dries, H. (1981):

Consultatiebureau als ontmoetingsplaats voor ouders, *Maatschappelijke gezondheidszorg*, 9 (1981), 6 (juni) p. 14-17.

Gilsing, R (2008):

Uitsmijter, *Tijdschrift Jeugdbeleid*, nr. 1, 2008, p. 97-98.

Goedée, N. (2004):

25 Jaar Groeiboek. Een korte historische schets. Den Haag.

Gorp, K. van (1984):

De ontmoetingsplaats voor ouders in het gezondheidscentrum de Maten in Apeldoorn: ontstaan en functie. Arnhem: Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting Gelderland.

Grol. M. van., en J. Hermanns (1993):

Opvoedingsondersteunende vaardigheden van wijkverpleegkundigen. Een onderzoek naar de effecten van een

programma voor deskundigheidsbevordering van de Stichting Kruiswerk 's-Hertogenbosch. Maastricht: Stichting Pro Infantibus.

Habekothé, H. (1995):

Opvoedingsproblemen op consultatiebureaus. Delftse Universitaire Press

Hermanns, J. (2007):

De toekomst van de jeugdgezondheidszorg. Inleiding studiedag 19 september 2007, Rotterdam, 'De toekomst van de (preventieve) gezondheidszorg'.

Hermanns, J. (1993):

De jeugdgezondheidszorg en opvoedingsondersteuning; over bereikte doelgroepen, traditionele doelen en nieuwe producten. In: M. Balledux e.a. 'Hoog bereik ... doel bereikt'. Assen: Van Gorcum,

Hermanns, J. (1992):

Het sociale kapitaal van jonge kinderen. Jonge kinderen, opvoeders en opvoedingsondersteuning. Oratie UvA; Utrecht: SWP.

Hoop, J. van der, e.a. (1938):

Het moeilijke kind. Tien jaren medisch opvoedkundige bureaus. Eibergen: Federatie van MOB's.

Hulst A. van (1916):

Rust, Reinheid en Regelmaat, een beknopte uiteenzetting, hoe moeders hare zuigelingen op de mist omslachtige wijze goed kunnen verzorgen. Kruisgeschriftjes', nr. 9; 6^e druk, Den Haag.

Jamin, H. (1999):

125 jaar thuiszorg. Oude tradities en nieuwe ambities. Baarn: Thuiszorg

Kamminga, E. (2005):

Kinderhygiëne in historisch perspectief. Ontwikkelingen in opvoedingsvoorlichting via de Nederlandse Consultatiebureaus voor Zuigelingen 1945-2000. Doctoraalscriptie Algemene Pedagogiek, RUG.

Koppius, P. (1957):

Leerboek voor Moederschapszorg en Kinderhygiëne. Assen.

Koppius, P., M. Brandenburg en w. den Dulk, (1955):

Moederschapszorg, zuigelingenverzorging, kleuterzorg. Leidraad ten behoeve van deelnemers aan moeder cursussen. Utrecht.

Kousemaker, N. en D. Wilbrink-Griffioen (1987);

Pedagogische preventie in de jeugdgezondheidszorg voor 0-4-jarigen. Leiden: RUL.

Knapper, N. (1935):

Een kwart eeuw zuigelingenverzorging in Nederland. Amsterdam: Scheltema en Holkema

Knoop, A. en K. Schuringa (1998):

Door allen voor allen, een heerlijk streven! Een kleine geschiedenis van het kruiswerk in Nederland naar aanleiding van de herbouw van een wijkgebouw van het groene Kruis in het Nederlands Openluchtmuseum. Arnhem.

Kijlstra, M., B. Prinsen en T. Schulpen (2005):

Kwetsbaar jong! Een quick scan van de kansen op achterstand van kinderen van 0 tot 4 jaar in risicosituaties. ISBN: 9789085600107.

Lekkerkerker, E. (1952):

Moeilijke kinderen. Vijfentwintig jaren medisch-opvoedkundig bureaux. zp; z. uitg.

Lekkerkerker, E. (1927):

Consultatie-bureaux voor moeilijke kinderen in Amerika. z.p.: Genootschap tot Zedelijke Verbetering van Gvangeren.

Lieburg, M. van (2001):

Een eeuw consultatiebureau in Nederland 1901-2001. Rotterdam: Erasmus Publishing.

Lieshout, I. van (1993):

Deskundigen en ouders van nu. Binding in een probleemcultuur. Proefschrift UU, Maarssen: De Tijdstroom

Melles-de Haas, A. en A. Reichart (1980):

Consultatiebureau meer inrichten op behoefte moeders; een onderzoek naar het functioneren door consultatiebureau-team en –medewerkers. MGZ, 8, 1980, 1.

Morssinkhof, I. (1987):

Een gesprek op maat? Een inventariserend onderzoek naar de verwachtingen van moeders van consultatiebureaus als opvoedingondersteunende instantie. Amsterdam.

Nationale Kruisvereniging (1988):

Preventie van psychosociale en pedagogische problematiek door het Kruiswerk. Bunnik: Nationale Kruisvereniging.

Noordam, N. (1981):

Inleiding in de historische pedagogiek. Groningen: Wolters-Noordhoff.

PDK (1983):

Oudergespreksgroepen in Drenthe. Eindverslag van het project 'Gespreksgroepen voor ouders van jonge kinderen georganiseerd door de Provinciale Drenthse Kruisvereniging, stichting Kindercentra Drenthe en GVO-Drenthe. Assen: 1983.

Peeters, M. en J. Hermanns, (1993):

Opvoedingsondersteuning in de jeugdgezondheidszorg: het perspectief van de ouders. Utrecht: SWP.

Prinsen, B. (2006)

Dat gaat werken Van veelbelovende praktijken op weg naar effectieve opvoedingsondersteuning in de jeugdgezondheidszorg. Utrecht: NIZW.

- Prinsen, B. en B. Ridderhof-Bom (2005)
Steun aan ouders rondom de geboorte en het opgroeien van hun eerste kind. Utrecht: NIZW.
- Prinsen, B. en W. de Vries (2005)
Ouders ondersteunen in de jeugdgezondheidszorg De stand van zaken van opvoedingsondersteuning in de jeugdgezondheidszorg anno 2005. Utrecht: NIZW.
- Prinsen, B., G. Blokland, C. Stigter en H. Dries (red.) (2004)
Opvoedingsondersteuning in de JGZ. Utrecht: NIZW.
- Prinsen, B. [et al.] (2003)
Geschakelde opvoedingsondersteuning. Utrecht: NIZW.
- Prinsen, B., K. Verhegge en I. ten Thije (2002)
Met ouders samen. Opvoedingsondersteuning in de preventieve zorg in Nederland en Vlaanderen. Utrecht: NIZW.
- Prinsen, B. en W. Koch (2001)
Vragen staat vrij Naar een vraaggerichte opvoedingsondersteuning in de jeugdgezondheidszorg. Utrecht: NIZW.
- Schuil, P. (1987)
Nederlands Leerboek voor de Jeugdgezondheidszorg. Assen: Van Gorcum.
- Spoorenberg, J. (1981):
De opvoeding van arbeidstersvrouwen. Zuigelingen­zorg in Amsterdam 1903-1940.
- Stichting K&O/Stichting MDG (1980?, ongedateerd)
Eindverslag van het samenwerkings­project opvoedings­voorlichting en gezondheids­zorg. Groningen Stichting K&O/Opvoedings­ondersteuning Groningen – Stichting MDG Groningen.
- Stichting S&O (1984):
Verslag project consultatiebureau met groeps­voorlichting voor Marokkanen te Gouda; project­periode juni 1982 tot maart 1984. Gouda: Stichting Spel- en Opvoedings­voorlichting.
- Swets-Gronert, F. (1983):
Hoe ervaren moeders consultatiebureaus als steun­functie. Frequentie van het consultatiebureau-bezoek is bepalend voor het ervaren met betrekking tot vraag­baak en steun­functie. MGZ, 11, (1983) 12.
- Tilanus, C. (1977):
Voorlichting tijdens zwangerschap en opvoeding. Utrecht.
- Verloove-Vanhorick, S. (2007)
Jeugd, gezondheid en levensloop. Gezondheidsraad­lezing 2007. Den Haag, 27 september 2007.
- Voorhoeve, H. (1977):
75 Kinderhygiëne in Nederland. Van zuigelingen­zorg tot jeugd­gezondheids­zorg. Assen: Van Gorcum.
- Wijngaarden, J. van (2001):

Programmeringsstudie Effectonderzoek Jeugdgezondheidszorg. Leiden/Rotterdam/Utrecht: TNO/EUR/GGD Nederland.

Winter, M. de, M. Balledux en M. Mare (1992):

Jeugdgezondheidszorg tegen het licht. Project Integrale Evaluatie JGZ voor kinderen van 0 tot schoolgaand. Den Haag.

Wubs, J. (2004):

Luisteren naar deskundigen. Opvoedingsadviezen aan Nederlandse ouders, 1945-1999. Proefschrift RUG, Assen: Van Gorcum.

Historie woord/begrip ‘Opvoedingondersteuning’

*Het kan soms zijn, dat men het meeste bereikt
niet door wat men doet, maar door er te zijn.*

Sandberg, ‘Het groeide’, p. 151

‘Heeft S&O niet eigenlijk meer een O van Opvoedingsonderstéuning dan van Opvoedingsvóórlichting?’, wordt Rob Ek, directeur van S&O, augustus 1983, gevraagd in een interview in *De Kleine Wereld* (een blad van de Werkgemeenschap Kindercentra Nederland). Waarop hij antwoordt: ‘Ja, als je naar ons werk kijkt zit negentig procent in de ondersteuning. Maar we zijn bekend onder deze naam, dus daar zijn we voorzichtig mee.’ Het is lastig te achterhalen wanneer het woord opvoedingsondersteuning voor het eerst in Nederland werd gebruikt. In 1984 gebruikt Paul Hoop, S&O, het woord opvoedingsondersteuning (in de samentrekking ‘opvoedingsvoorlichting en -ondersteuning’) voor het eerst in een rapport (Het eindrapport van het Spel- en Opvoedwinkelproject)

Waarschijnlijk is het woord opvoedingsondersteuning vanaf medio tachtiger jaren van de vorige eeuw gebruikt gaan worden onder invloed van de Engelstalige begrippen ‘*social support*’ en ‘*family-support*’ ‘In de VS spreekt men rees sinds het einde van de jaren tachtig over een ‘*family support movement*’. Het meest kenmerkende van de ‘family support programs’, die ook wel met de term ‘*family resource programs*’ aangeduid worden, is dat de gezinsinterventies gebruik maken van bestaande of nog uit te bouwen informele sociale netwerken waarin de primaire leefvormen gesitueerd worden. De ondersteuning werkt in de context van de ‘community’, de plaatselijke gemeenschap, en het gezinsleven. Dit gebeurt vanuit een gemeenschappelijke voorziening: een school, een buurthuis, een kinderdagverblijf, een ‘*child and family resource center*.’ (Van Crombrugge, 2006, p. 107) (In 1989 geven verschillende auteurs in het *American journal of orthopsychiatry*, 59 (1) een overzicht van de Amerikaanse geschiedenis van de ‘family support movement’. Zie ook: Shonkoff & Meisels, 1992; Halpern, 1992).

Vóór medio tachtiger jaren werd in Nederland het begrip ‘opvoedingsvoorlichting’ gebruikt. Daarbij moet beseft worden dat in de loop der jaren naast de instructieve functie van ‘voorlichting’ ook steeds meer de vormende functie werd verstaan. (Janssen, 1977). Bij de opkomst van het preventiedenken werd het begrip (weinig logische woord) ‘pedagogische preventie’ vanaf eind jaren zeventig veel gebruikt. De Commissie Mik (Inerdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen) gebruikt in 1981 het begrip ‘primaire ambulante hulpverlening’. In 1989 belijdt de Wet op de

Jeugdhulpverlening het zo-zo-zo-beleid: de ‘hulp dient zo licht mogelijk, zo dicht mogelijk bij huis, en zo kort mogelijk gegeven te worden’

Opmerkelijk is dat de naam opvoedingsondersteuning (aanvankelijk) vaak breed werd opgevat (ondersteuning van ouder én opvoeders / optimalisatie opvoedings situatie, cq. pedagogische infrastructuur); maar veelal werd en wordt opvoedingsondersteuning begrepen als *ouderondersteuning* (vgl. *family support*). De naam ouderondersteuning wordt evenwel weinig gebruikt. In de geestelijke gezondheidszorg wordt de naam ouderbegeleiding gebezigd.

Van Museum voor ouders tot Centrum voor Jeugd en Gezin

De werksoort opvoedingsondersteuning kreeg in Nederland organisatorisch vorm met de oprichting van de ‘Vereniging Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeders’ op 30 oktober 1911. In die tijd werd het begrip museum gebruikt om de voorlichtingsfunctie te benadrukken.

Het ‘reizen’ leidde tot ‘vestigen’ In Zwolle werd in 1922 het eerste ‘Huis voor Ouders’ geopend. De voorlichtingsfunctie verscheen vanaf 1935 in de naam: ‘Huishoud- en Gezinsvoorlichting’, uitgevoerd door de Stichting K&O: Kinderverzorging en Oudervoorlichting. Het ‘Museum voor Ouders en Opvoeders’ werd omgedoopt tot ‘Landelijk Voorlichtingcentrum voor Ouders en Opvoeders’. In 1971 werd de benaming Stichting K&O-Gezinsvoorlichting ingevoerd; dit werd even later St. K&O-Opvoedingsvoorlichting (K&O). Op 13 november 1981: ‘Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting’ (S&O).

Door decentralisatieregelingen van de rijksoverheid werd de landelijke Stichting S&O in 1996 opgeheven. Provinciale vestigingen gingen samen met jeugdzorginstellingen, provinciale instellingen voor maatschappelijke dienstverlening of gingen zelfstandig door (JSO). Op landelijk niveau bleef een samenwerkingsverband bestaan in de vorm van LOOPP. LOOPP, landelijke vereniging opvoedingsondersteuning pedagogische preventie, ontwikkelt en produceert met name degelijk uitgewerkte practice-based programma’s voor ouderbijeenkomsten.

Van opvoedingsvoorlichting, steun aan ouders, tot opvoedingsondersteuning

Gebruik van het woord en begrip opvoedingsondersteuning is zeker ook naar voren gekomen door de aandacht voor de zogenoemde ‘vraagbaakfunctie’ (gestimuleerd door studies van het NIK, Nederlands Instituut Kinderstudies, vanaf 1974), en de aandacht voor ‘vindplaatsen voor ouders’. Op ‘vragen van ouders’ geeft ‘voorlichting en advies’ een antwoord. Maar het NIK gebruikte vanaf 1975 ook het woord ‘steun’. R. Eland schreef in het artikel ‘Opvoedingsvragen van ouders’. (NIK-berichten, nr. 12, 1975): ‘Het lijkt wel alsof het niet is toegestaan eenvoudige vragen te hebben en dat er alleen maar naar gecompliceerde problemen geluisterd wordt. Het is dan ook niet zo verwonderlijk van sommige deskundigen te horen dat ouders niet ‘vragen’; allicht, zo worden pas serieus genomen als zij ‘klagen’ over

hun kind. Toch heerste toen zowel als nu de overtuiging dat het beter zou zijn steun te bieden in een stadium dat het vragen zich nog niet heeft ontwikkeld tot klagen'. Een jaar later gebruikte hij in een intern NIK-rapport het begrip 'steun bij de opvoeding'. ('Reactie met betrekking tot 'steun' bij opvoeding'. 1976).

In 1976 is in een S&O-rapport te lezen dat opvoedingsvoorlichting ouders ondersteuning biedt. 'Er is sprake van een fundamentele onzekerheid bij ouders t.a.v. hun opvoedingstaak (...) Op grond hiervan is het noodzakelijk dat opvoedingsvoorlichting ondersteuning biedt bij het zo goed mogelijk vervullen van de opvoederstaak'; p. 18 van de 'Adviesnota Opvoedingsvoorlichting'. Deze nota van de Werkgroep Beleidsplan Opvoedingsvoorlichting, van het Ministerie van CRM en de Stichting K en O/Opvoedingsvoorlichting betekende een belangrijke stap in de verdere beleidsontwikkeling van het werkveld.

Parafrazen van het begrip zijn bv. 'sociale steun', (Dries, 1981); 'steunfunctie' ('Hoe ervaren moeders het CB als steunfunctie', Swets-Gronert, 1983); 'steun' (ouders waarderen bij de pedagogische bureaus vooral de praktische adviezen, gevolgd door begrip en steun; Ruys, 1985); 'ondersteuningsnetwerken' (Swets, 1988).

In 1984 wordt het woord opvoedingsondersteuning door P. Hoop, S&O, in een samentrekking gebruikt: 'opvoedingsvoorlichting en –ondersteuning' in de titel van een voorstudie van de evaluatie van laagdrempelige voorzieningen voor ouders (de spel- en opvoedwinkels).

In het eindrapport over de Spel- en Opvoedwinkelprojecten: 'Onderlinge opvoedingsondersteuning' (Hoop, 1986) wordt met name de social supportfunctie belicht.

Het rapport 'Opvoeding ondersteund' van de Raad voor het Jeugdbeleid uit 1985 kan als een doorbraak worden gezien voor het begrip opvoedingsondersteuning.

Een eerste praktijkuitwerking van het begrip werd in 1989 door de stichting S&O geformuleerd in 'Opvoedingsondersteuning. Een visie voor de negentiger jaren op de ondersteuning van opvoeders'.

Het Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ) bracht in 1990 drie degelijke studies uit over het werkveld:

'Opvoeding en ondersteuning, een oriëntatie' (W. Poot en J. van Kampen).

'Overzichtsstudie van Nederlandse onderzoeken op het terrein van opvoedingsondersteuning ter vergroting van opvoedingsbekwaamheid'. (A. van Gageldonk en M. van der Veldt).

'Opvoedingsondersteuning ter vergroting van de opvoedingsbekwaamheid van primaire opvoeders'.

Najaar 1991 werd J. Hermanns, hoogleraar Opvoedkunde aan de UvA, specialisatie opvoedingsondersteuning. 18 maart 1992 sprak hij zijn oratie uit 'Het sociale kapitaal van jonge kinderen: jonge kinderen, opvoeders en opvoedingsondersteuning', Oratie UvA.

Utrecht: SWP, 1992. Zijn werk geeft een belangrijke stimulans aan onderzoekstrajecten en beleidsadviezen.

In 1992 werd veel praktijkervaring gebundeld in 'Opvoedingsondersteuning' (A. Hol (red.), Utrecht: SWP); de eerste van vele publicaties die daarna kwamen.

De opmaat van het Ministerie van Jeugd en Gezin (2006) kan afgeleid worden uit landelijk beleid dat werd geformuleerd in

- 'Wet op de jeugdhulpverlening' (1989)
- 'Samenwerken langs nieuwe wegen' (1991)
- 'Jeugd verdient de toekomst (1991)
- 'Opvoedingssteun op maat' (1991)
- 'Ouders ondersteunen' (1993)
- 'Naar een solide basis : beleidsbrief opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering als bijdrage aan het voorkomen van maatschappelijke uitval en jeugdcriminaliteit' (1998).
- 'Jeugdbeleid in Ba(la)ns'; uitgave I (1999), en uitgave II (2001).
- 'Organiseren van opvoeding en ontwikkeling van jeugd : jeugd op de agenda'. (2002).

Begripsomschrijving

Het begrip 'opvoedingsondersteuning' is een verzamelterm; afhankelijk van doel, doelgroep, en de mate van steun/hulp worden verschillende definities gebruikt, zo is te lezen op www.opvoedingsondersteuning.info. Een smalle definiëring beperkt zich tot ouderondersteuning, ruimer opgevat betreft het de ondersteuning van alle opvoeders, en in nog bredere zin wordt de hele opvoedings situatie erbij betrokken. Het valt op dat vijftien jaar geleden het begrip vooral in brede zin werd verstaan. Nu begrijpt men er meestal ouderondersteuning onder, terwijl men toch het woord opvoedingondersteuning blijft gebruiken.

Omdat het woord opvoedingsondersteuning als containerbegrip wordt gehanteerd formuleren we hier niet een dekkende definitie. De korte omschrijving: 'opvoeders helpen opvoeden' van J. Hermans voldoet. Wel is nader onderzoek nodig naar de vraag wàt helpt, door wie, in welke mate, waar, wanneer, voor wie.

Ook lijkt het nuttig te onderzoeken in hoeverre het concept 'opvoedingsondersteuning' zich onderscheidt van andere gebuikte termen als opvoedingsvoorlichting, oudereducatie, sociale steun/*social support*, zelfhulp, pedagogische preventie, pedagogische advisering, licht ambulante hulp. ouderbegeleiding. We kunnen constateren dat de inhoud van woorden in de loop van de tijd soms veranderde (bv. het woord voorlichting als vormingsconcept). En verder lijken ook maatschappelijke trends van invloed op (de inhoud van) functies/taken die men centraal stelt (bv: in de jaren 70 (Freire) werd het belang van empowerment benadrukt.).

Verder kunnen we in de huidige uitvoeringspraktijk constateren dat er soms verschillende termen gebruikt worden voor eenzelfde taak/functie, wat onduidelijkheid in de hand werkt. Verheldering van wat men concreet doet; c.q. gebruik van eenheid van taal ware te wensen.

Een ander punt van verwarring kan zijn dat men de vijf gemeentelijke taken preventief jeugdbeleid zoals die zijn vastgelegd in de WMO gelijk stelt aan functies die men kan onderscheiden bij opvoedingsondersteuning. De vijf gemeentelijke taken zijn afgeleid vanuit de 'Wet op de jeugdzorg' (2005). De gedachte is dat deze taken in het voortraject van de jeugdzorg op lokaal niveau worden uitgevoerd, opdat jeugdigen geen of minder jeugdzorg behoeven. De vijf gemeentelijke taken zijn preventief bedoeld: voorkomen/bestrijden van (maatschappelijke) problemen. Op het terrein van voorkomen van stoornissen is de laatste winst geboekt.

Denkend vanuit het ecologisch model (en het Balansmodel) kunnen we constateren dat de laatste jaren de aandacht meer gefocust meer is op risicofactoren dan op beschermende factoren. 'Uitgaande van het transactioneel-ecologische model dient opvoedingsondersteuning zich primair te richten op de mogelijkheden die kind en ouders zelf hebben in het transactionele proces dat ze samen doormaken', schrijft Hermans in 'De JGZ en opvoedingsondersteuning' (in Balledux, 1993).

De beperkte preventieve uitwerking van opvoedingsondersteuning is 'deficiency oriented'; een brede uitwerking van opvoedingsondersteuning is 'growth oriented', gericht op het vergroten van de 'life space'. 'Dat wil zeggen dat het uitgangspunt bij de pedagogische ondersteuning per definitie niet een probleem is, maar wel de zorg om recht te doen aan de menselijke waardigheid van alle betrokkenen in de opvoeding. Recht doen aan kind, ouder en andere mensen is hen herkennen als gesprekspartner.' (Van Crombrugge, 2006, p. 164).

Opvoedingsondersteuning kent een andere legitimatie. Ze is afgeleid van de Rechten van het Kind: ouders hebben recht op steun; van de overheid, van de maatschappij, van hun naasten. 'It takes a village to raise a child'. Bij de invulling van het begrip opvoedingsondersteuning denken we vanuit de vragen, behoeften en noden van ouders. Wat hebben alle ouders nodig? Wat hebben welke ouders, in welke omstandigheden, in welke samenleving, in welke buurt, met welke kinderen, op welke leeftijd, wanneer, etc. nodig. Dit impliceert bijvoorbeeld als functies: voorlichting, vorming, empowerment, zelfhulp, sociale steun, praktische steun; functies die niet expliciet genoemd worden bij de 'vijf gemeentelijke functies' preventief jeugdbeleid.

Wat de notie 'steun' betreft gebruikt Hermans ook de omschrijving 'meelopen met ouders'. Deze omschrijving roept connotaties op met het concept 'steun/ondersteuning'.

(Terzijde> Hermans wijst er de laatste jaren op dat het in Nederland ontbreekt aan een *wraparound*-benadering, waarin de langgerekte ketenbenadering wordt

omgevormd tot een cirkel rond kinderen, jongeren en opvoeders. Het concept *wraparound*-benadering roept andere connotaties op dan het begrip 'meelopen'. Te onderzoeken ware in hoeverre er ook aspecten van het begrip '*social support*' te vinden zijn in de *wraparound*-benadering.)

Het begrip 'steun' wordt in sommige literatuur breed opgevat; men begrijpt er dan een veelheid van connotaties zowel:

- informatieve steun;
- sociaal-emotionele steun;
- morele steun;
- sociale steun;
- praktische steun;
- materiële steun.

Deze opsomming roept vragen op over de samenhang tussen deze vormen van steun.

Wanneer hebben welke ouders behoefte aan welke soort steun. Welke steun is voor welke ouders op welk moment het meest kosteneffectief? In beleidskaders over opvoedingsondersteuning worden de functies praktische steun en materiële steun meestal summier uitgewerkt; men verwijst naar andere beleidsterreinen. Men beperkt zich vaak tot uitwerking van de pedagogische steun. De praktische steun, zoals burenhulp en gezinszorg, genieten vaak een lage status. Maar waar hebben veel ouders als eerste behoefte aan ?

Voor een indeling van behoeften van ouders naar de mate van ernst wordt (nog steeds) vaak de indeling van Kousemaker/Timmers (1985) gebruikt (vragen,, spanning, crisis, nood). Eerder is al aangegeven dat het begrip 'spanning' nader gespecificeerd zou moeten worden (Horn en Rops, 2003); driekwart van de ouders die zijn aangemeld bij Bureau Jeugdzorg Limburg heeft te maken met opvoedingsspanning. Ze zouden ook geholpen kunnen worden vanuit het lokaal aanbod opvoedingsondersteuning.

In de matrix van Kousemaker/Timmers worden de behoeften van ouders gekruist met de functies: signaleren/doorverwijzen, voorlichting, lichte hulp, praktische steun, sociale steun, stimulerende omgeving. Prinsen en Blokland concretiseerden later de uitvoering van deze functies naar werksoort en met programmavoorbeelden. Voor meer inzicht in de functies opvoedingsondersteuning ware deze indeling nadere uit te werken. Gewenst ware onderzoek naar behoeften van verschillende groeperingen ouders, onderzoek naar de werking en werkzame bestanddelen van functies als pedagogisch advisering, zelfhulp, ondersteunende omgeving, en aspecten als '*timing*', '*in time*' en '*a time* (intensiteit).

In de literatuur wordt altijd veel aandacht besteed aan het belang van het bereik van ouders, het motiveren en het (leggen van) persoonlijk contact. De intrinsieke waarde van dit contact en de sociaal-emotionele steun verdient nader onderzoek. Daarbij is dit contact van belang voor toeleiding naar hulp, en het bestendigen van het contact. (p.m.: bij gedragstrainingen

wordt wel een uitval van 20% gemeld).

De jeugdgezondheidszorg biedt overal themabijeenkomsten en (kortdurende) oudercursussen aan. Veel instellingen investeren in koffieochtenden, themabijeenkomsten. Scholen in achterstandsgebieden in ouderkamers. Op veel kindercentra en scholen worden regulier ouderavonden verzorgd. In Nederland is nog niet goed onderzocht welke intrinsieke functie (en functie in *stepped care*) dit aanbod voor ouders heeft.

In veel literatuur wordt goed contact met leidster en leerkracht, de medeopvoeders van het kind, bepleit; welke opvoedingsondersteunende functie heeft dit?

Ook is nog steeds nader onderzoek naar social supportfunctie van belang. In de literatuur wordt het belang onderstreept. Maar deze functie krijgt weinig aandacht in het huidige beleid. Voor veel groeperingen ouders wordt de ontmoetingsfunctie bepleit (Pels); onderzoek naar de werking in relatie tot de andere functies is gewenst.

Verder zijn veel hulpbronnen voor ouders niet onderzocht. Veel ouders vinden baat bij gesprekken met de huisarts; welke functie vervult die? Ouders Online vervult een belangrijke functie; tv-programma's besteden steeds meer aandacht aan opvoeden; er is pedagogische literatuur in overvloed. Welke functie vervullen deze voor ouders? Wat is het effect? Hoe is de relatie tot wat overheden en instellingen bieden? R. Diekstra, hoogleraar Middelburg, benadrukt recentelijk de functie opvoedingsvoorlichting. In Den Haag gaat hij een 'Canon van de opvoeding' opstellen; wat moeten alle ouders weten over de kindontwikkeling en opvoeden'.

In een rapport van de Raad van Europa (2007) wordt benadrukt dat ouderondersteuning gezien moet worden als een continuüm, dat varieert van formele steun door professionals en semiformele steun door lokale groeperingen, en diensten, tot informele steun van familie en vrienden. Bovendien moet er ook recht gedaan worden aan de diversiteit van de doelgroepen.

De laatste jaren wordt het woord opvoedingsondersteuning veel gebruikt; verdieping en uitwerking is nodig om verzadiging van dit 'gesteun' te voorkomen. Was empowerment van ouders ook niet een opvoedingondersteunend principe?

Wanneer men het woord opvoedingsondersteuning gebruikt lijkt het wenselijk aan te geven welke functie / werkzame bestanddelen men concreet bedoeld. En verder ware een 'eenheid van taal'-traject wenselijk.

Literatuur

Acquest (1997).

Inventarisatie van voorzieningen voor opvoedingsondersteuning in Nederland. Leiderdorp: Acquest Consultancy.

Auerbach, a. (1953):

Parent Discussion Groups: their role in Parent Education, in Parent Group Education and Leadership Training. New York: Child Study Association of America.

Balledux, M. en J. de Mare (1994):

Ouder en Kindzorg ... Ook voor ouders?. Assen: Van Gorcum.

Bäuerle, W. (1971):

Theorie der Elternbildung. Weinheim und Bazel: Beltz Verlag.

Berg, T. van den (1980):

Zorg voor een gezonde jeugd. Preventieve geestelijke gezondheidszorg voor jeugdigen. Bloemendaal: Nelissen.

Brim, O (1961):

Methods of educating parents. In: Caplan, G., Prevention of mental disorders in children. New York, Basic Books.

Commissie MIK (1984):

Eindrapport 'Tussen Droom en Daad', Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen IWAPV. (eerste rapport 1981).

Crombrugge, H. van (2006):

Gezins- en opvoedingsondersteuning tussen staat, gezin en pedagogiek. In H. van Crombrugge, 'Van voetnoot tot gesprekspartner'. Antwerpen: Garant, p. 105-118

Ek, R. (1984):

De Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting, schakel in de ambulante en preventieve jeugdhulpverlening'. Tijdschrift K&O voor jeugdwelzijnswerk, 27, (1984), 4, p. 17-24.

Ek, R. (1981):

Vraagbaakprojecten van de Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting. Den Haag: Stichting Speel-o-theken Nederland.

Eland, R. (1975):

Opvoedingsvragen van ouders. NIK-berichten, nr. 12.

Fröbel, F. (1845/1966):

Aufruf zur Gründung von Erziehungsvereinen; nebst Statuten eines solchen Vereins. In: F. Fröbel, 'Gesammelte pädagogische Schriften. Abteilung 2. (pp. 484-500. Osnabrück: Juventa.

Gageldonk, A. van, en M. van der Veldt (1990):

Overzichtsstudie van Nederlandse onderzoeken op het terrein van opvoedingsondersteuning ter vergroting van opvoedingsbekwaamheid. Den Haag: Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ)

Geld. A. van den (1980):

Aspecten van de ouder-kindbegeleiding. Den Bosch: MOB.

Goudena, P., H. Groenendaal en F. Swets-Gronert (1988):

Kind in geding. Bedreigende en beschermende factoren in de psychosociale ontwikkeling van kinderen. Amersfoort: Acco.

Groenendaal, J. (1993):

Opvoedingsvoorlichting. Op zoek naar theoretisch bruikbare kaders en modellen. Pedagogisch Tijdschrift, (1993), nr. 2, p. 101-112.

Hensbergen, H. (1985):

Opvoedingsondersteuning in perspectief: inventarisatie van het aanbod. Den Haag: Stichting S&O.

Hereford, C. (1963):

Changing parental attitudes through group discussion. Austin: University of Texas Press.

Hermanns, J. (1992):

Het sociale kapitaal van jonge kinderen: jonge kinderen, opvoeders en opvoedingsondersteuning. Oratie UvA, 18 maart 1992.

Halpern, R. (1990):

Parent support and education programs. Children and Youth Services Review, 12, 285-308.

Hille Gaerthé, C. van (1922):

Het Eerste Huis voor Ouders van het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeder. Sloterdijk: Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur.

Hol, A. (red.)

Opvoedingsondersteuning. Utrecht: SWP.

Hoop, P. (1986):

Onderlinge opvoedingsondersteuning. Eindrapport van het 'Spel- en Opvoedwinkelpoject' van de Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting'. Den Haag, Stichting S&O.

Hoop, P. (1984):

Een verkenning naar bereik en effecten van laagdrempelige voorzieningen voor opvoedingsvoorlichting en – ondersteuning. Den Haag, Stichting S&O.

Isambert, a. (1960):

Education des Parents. Paris.

Janssen, J. (1977):

Van voorlichting naar vorming. Tijdschrift K&O, 1977.

Kamminga-Bakker, E. (2005):

Kinderhygiëne in historisch perspectief. Ontwikkelingen in opvoedingsvoorlichting via de Nederlandse consultatiebureaus voor zuigelingen 1945-2000. Doctoraalscriptie Algemene Pedagogiek RUG, 2005.

Kousemaker N. en D. Wilbrink-Griffioen (1987)

Pedagogische preventie in de jeugdhulpverlening voor 0-4-jarigen. Leiden: RUL.

Kousemaker, N. en D. Timmers (1985):

Pedagogische hulpverlening in de eerste lijn. In : Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 1985, p. 549-565.

Lamb, J. en W. Lamb, (1978):

Parent education and elementary counseling. New York, Human Sciences Press.

Langeveld, M. (1938):

'Paedagogische' adviezen. Vernieuwing van opvoeding en onderwijs. 1. (1938/1939), nr. 1, 3-4.

Newberger, C (1980):

The cognitive structure of parenthood. Designing a descriptive measure. In: R. Selman & R. Yando (Eds.), Clinical development Psychology. New directions of child Development. (No. 7, pp. 45-67). San Francisco: Jossey-Bass.

NIK (1983):

Vraagbaakfunctie. Samenvattende notitie op basis van 8 jaar verkenningen. Den Haag: Nederlands Instituut voor Kinderstudies.

PCOJ (1990):

Opvoedingsondersteuning ter vergroting van de opvoedingsbekwaamheid van primaire opvoeders. Den Haag: Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ)

Poot. W., en J. van Kampen(1990):

Opvoeding en ondersteuning, een oriëntatie. Den Haag: Programmeringscollege Onderzoek Jeugd (PCOJ)

Price, E. (1989):

The search for effective prevention programs: what we learned along the way. American journal of orthopsychiatry, 59 (1) 49-58.

Raad voor het Jeugdbeleid (1986):

Opvoeding ondersteund. Beleidsadvies over de maatschappelijke medeverantwoordelijkheid voor jonge kinderen. Amsterdam: Raad voor het Jeugdbeleid.

Ruys, H. (1985):

Eindrapport van het onderzoek naar pedagogische hulpverlening in de eerste lijn; inventarisatie van projecten; en evaluatie pedagogische bureaus in de Bollenstreek. Leiden: Instituut voor Sociale Geneeskunde.

Sänger, A. (1957):

Zehn Jahre Erziehungsberatung ud Child Guidance Clinic, in Praxis der Kinderpsychologie. Unesco.

Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting en het Ministerie van CRM (1976):

Adviesnota Opvoedingsvoorlichting. Den Haag 'Werkgroep Beleidsplan Opvoedingsvoorlichting'; Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting en het Ministerie van CRM.

Stichting S&O (1989):

Opvoedingsondersteuning. Een visie voor de negentiger jaren op de ondersteuning aan opvoeders'. Den Haag: Stichting S&O.

Weiss, H.. (1989):

State family support and education programs: lessons from the pioneers. American journal of orthopsychiatry, 59 (1), 32-48.

Weissbourd, B. en S. Kagan, (1989):

Family support programs: catalysts for change. American journal of orthopsychiatry, 59 (1), 20-31.

IJzendoorn, M. (1986):

Informatiemap opvoedingsondersteuning. Amsterdam: Raad voor het Jeugdbeleid.

Zigler, E. en K. Black (1989):

America's family support movement: strengths and limitations. American journal of orthopsychiatry, 59 (1), 6-19.

Aanbod ouderondersteuning, activiteiten en voorzieningen de laatste eeuw

Enkele fragmenten

De ontwikkeling van het gezinsleven maakt noodig een verdiept inzicht en een wetenschappelijke opvatting van de taak der ouders.

Sandberg, stelling 2, lezing eerste Nederlandsch paedagogisch congres, 1926.

De databank Effectieve jeugdinterventies (www.jeugdinterventies.nl, zie ook www.opvoedingsondersteuning.info), in opbouw, moet houvast gaan geven voor de samenstelling van het basisaanbod aan ouders, en voor specifiek aanbod voor specifieke doelgroepen, thema's en situaties. Maar op het ogenblik ontbreekt het nog voldoende robuust (en met name lange termijn) onderzoek van het huidige aanbod. Zo blijkt ook uit een recente review van London Economics (2007) van de beschikbare Engelstalige literatuur. Onderzoek naar de ontwikkeling van het aanbod aan ouders, afstemming van vraag en aanbod, bereik en effect, van de afgelopen eeuw in Nederland kan daarom nog leerzaam zijn voor het actuele aanbod. Hierbij een enkel, zeer onvolledig, fragment

Er bestaat een gat tussen wat ouders wensen aan steun en wat ze daadwerkelijk krijgen, schrijft J. Sniijders in de factsheet 'Ouders en hun behoeften aan opvoedingsondersteuning'. Dit bleek bijvoorbeeld uit de 'Experimenten Opvoedingsondersteuning'. Ouders hebben behoefte aan praktische steun, maar ze krijgen informatie. (Leseman, 1998). Uit onderzoeken naar de behoeften van ouders kan worden geconcludeerd:

- ouders vinden een voorziening voor opvoedingsondersteuning belangrijk;
- veel ouders (de helft) weten niet waar hulp- en dienstverlening is te vinden;
- een deel van de ouders maakt gebruik van het formele aanbod; de meerderheid van de ouders maakt gebruik van hulp en steun van familie en vrienden;
- ouders willen het liefst informatie en advies; maar ook praktische hulp en/of emotionele steun (begrip, een luisterend oor)..

Het is moeilijk iets te zeggen over de ontwikkeling van de kwantitatieve en kwalitatieve aansluiting van vraag- en aanbod van opvoedingsondersteuning in Nederland van de laatste eeuw/decennia omdat er op landelijk niveau geen registratie is bijgehouden van het aanbod, over cijfers over de beoogde doelgroepen, de feitelijke deelname en de uitval, en er is weinig gedegen onderzoek gedaan naar effect en kosteneffectiviteit. Daarom hierbij slechts een enkel aspect betreffende het aanbod. Een en ander ware uit te werken.

Eind twintigste eeuw zijn er enkele inventarisaties verricht; in 2002 gaven J. Hermanns en M. Vergeer (SCO-Kohnstamm Instituut, een overzicht van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering in Nederlandse gemeenten. Onderzoek naar de cijfers uit jaarverslagen uit de twintigste eeuw van lokale instellingen als Kruisverenigingen zou meer inzicht kunnen geven over de omvang van het aanbod.

Van enkele landelijke programma's wordt registratie van het aanbod bijgehouden: de Opstapprogramma's, MiM, Home-Start, de Gordoncursussen.

Eerst in 1996 is een landelijk registratie-instrument voor opvoedingsondersteuning beschikbaar gekomen: ROTS, ontwikkeld door NIZW Jeugd. Dit instrument kent modules voor de registratie van de Opvoedtelefoon, Opvoedbureaus/pedagogische spreekuren, groepsactiviteiten, en Buurtnetwerken 0-12.

Tegen het eind van de 20e eeuw, begin 21^e eeuw worden er de eerste verschillende inventarisaties gemaakt van het aanbod opvoedingsondersteuning. In een onderzoek uit 1997 in opdracht van het Programmeringscollege Onderzoek Jeugd, werden in Nederland in een beperkte inventarisatie dan 350 opvoedingsondersteunende projecten aangetroffen. Deze projecten bereikten naar schatting zo'n 500.000 personen. (Hermanns en Vergeer, 2002). In 2002 schatten Hermanns en Vergeer in dat er ruim 5000 activiteiten opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering worden uitgevoerd. Ze zijn kritisch over de kwaliteit: gemeenten beoordelen slechts 10% van het aanbod als goed. Eerst begin 21^e eeuw wordt systematisch wetenschappelijk onderzoek in gang gezet. (Databank Effectieve Jeugdinterventies; Prinsen, 2006). In een overzicht van het aanbod van de laatste vijftien jaar spreken Hermanns en Vergeer (2002) over een explosieve groei van het aanbod. Ze onderscheiden het professionele aanbod opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering (O&O) in drie zones:

- de natuurlijke vraagbaak en individuele en groepsgewijze ondersteuningmogelijkheden en ontwikkelingsstimulerende activiteiten in de jeugdgezondheidszorg, de peuterspeelzaal, kinderopvang en scholen.
- de contactmogelijkheden met vraagbaak- en ondersteuningsfuncties in of vanuit de reguliere voorzieningen zoals individuele adviesgesprekken, lichte ambulante hulp of gezinsondersteuning.
- de vroegsignalering van ontwikkelingsproblemen, de signalering van problemen in ontwikkeling en opvoeding en de toegang tot achterliggende voorzieningen zoals jeugdhulpverlening, geestelijke gezondheidszorg, kinderbescherming en sociaal pedagogische dienst.

Een meer gedetailleerde indeling van het aanbod aan ouders kan zijn:

- **informatie / voorlichting;**
 - mondeling

- schriftelijk
 - folders/brochures;
 - ouderbrieven;
 - tijdschriften;
 - boeken
- tv;
- internet
 - info;
 - e-mail;
 - e-cursus;
- ***advies / (licht) pedagogische hulp;***
 - individuele advisering;
 - gesprekken van intermediairs/medeopvoeders met ouders;
 - opvoedtelefoon/e-mail;
 - pedagogisch spreekuur; (inloopspreekuur; kortdurend: 1 gesprek of 1 tot 5 gesprekken).
 - groepsaanbod
 - eenmalige ouderbijeenkomsten;
 - oudergespreksgroepen
 - oudercursussen;
 - oudertrainingen
- ***sociale steun / versterken netwerk;***
 - incidenteel;
 - langerdurend, op voorzieningenniveau (koffieochtenden/ouderkamer)
 - programmatisch (Home-Start/MIM/Wij Moeders)
- ***praktische steun;***
 - financiële steun;
 - materiële steun;
 - hulp bij de verzorging van de kinderen;
- ***bevorderen stimulerende omgeving.***

Bij het basisaanbod wordt meestal ook de signaleringsfunctie – als indirecte functie - begrepen. Verder zouden in het aanbod naar ouders nog verschillende doelstellingen kunnen worden onderscheiden, die een specifieke aanbod in kaart kunnen brengen: bv. preventie onderwijsachterstand, preventie jeugdcriminaliteit, preventie kindermishandeling; preventie (specifieke) gedragsproblematiek. Of die zich richten op specifieke doelgroepen (bv. allochtone ouders, tienermoeders; ouders van pubers)..

Bovengenoemde indeling kan bruikbaar zijn om het aanbod (van de vorige eeuw) in kaart te brengen.

In de praktijk spelen instellingen met hun aanbod op meerdere functies in. In de contacten met ouders vervullen consulatiebureau-medewerkers een signaleringsfunctie, ze bieden ze steun en adviseren. Een oudercursus speelt in op de behoefte aan informatie en op de behoefte aan sociaal contact van de ouders. Anderzijds is er aanbod dat zich richt op specifieke functies: bv. een training voor de verbetering van opvoedingsvaardigheden. Daarom is het kennen van de behoefte van ouders, inzicht in de mogelijkheden van ouders, de vraag/aanbodafstemming zeer relevant.

Waar hebben alle ouders behoefte aan? Waar hebben sommige ouders soms behoefte aan. Wat vindt de overheid en de samenleving nodig voor een optimale ontwikkeling van de kinderen? Welk aanbod sluit aan bij de vragen en behoeften van ouders. Welke vragen stellen ouders; waar hebben ze behoefte aan; wat is voor hun kinderen nodig? Welk aanbod sluit aan bij de vragen van ouders? Welke hulp speelt adequaat, en kosteneffectief in op (de verscheidenheid van) opgroei en opvoedingsproblemen van kinderen en gezinnen? Welk aanbod realiseert zijn doelstelling? Wat werkt; wat zijn de werkzame bestanddelen? Wie werkt effectief; met wie, wanneer, in welke mate, Deze vragen zouden richtinggevend moeten zijn voor het basisaanbod van het CJG.

Bij de interpretatie van het aanbod en cijfers over deelname moet beseft worden dat deze cultuur- en trendgevoelig zijn. De deelname aan ‘moedercursussen’ was in de jaren dertig van de vorige eeuw gewoner dan nu. In Zweden is het nu gewoon dat bijna alle moeders en vaders in de periode na de geboorte deelnemen aan ouderbijeekomsten. Een school die werk maakt van partnerschap met ouders kent een hogere deelname aan ouderavonden dan een school die dat niet goed.

Bij de interpretatie van aanbod en vraag moet verder worden beseft dat vraag en aanbod in wisselwerking staan. De groeiende belangstelling voor opvoeden van de laatste decennia doet het aanbod aan tijdschriften en opvoed-tv-programma’s toenemen. Maar ook het aanbod bepaalt de vraag. De miljoenen mensen die naar Eerste Hulp Bij Opvoeden van Jo Frost kijken, zullen ook meer open staan voor deelname aan ouderbijeekomsten over opvoeden. In de vorige eeuw was er geen sprake van opvoedingsprogrammering van het aanbod opvoedingsondersteuning. Bij inventarisatie van deelname aan het aanbod opvoedingsondersteuning is het ook relevant na te zoeken hoe het aanbod tot stand komt. Wat zijn de beweegredenen, criteria van initiatiefnemers van werkontwikkeling op dit gebied? Van waar en van wie komt de promotie van bepaalde programma’s vandaan? In het beleid wordt vaak uitgesproken dat *evidence based* het criterium moet zijn. Maar in het rapport ‘Effecten van interventies in Pedagogische Basisvoorzieningen’ (Veen e.a., 2007) wordt aangegeven dat er veel lacunes bestaan op het gebied van onderzoek. En daarbij kan worden

opgemerkt dat ook de onderzoeksprogrammering wat betreft opvoedingsondersteuning meer kan worden verhelderd en verfijnd.

Lokaal beleid opvoedingsondersteuning

In de 'Wet maatschappelijk ondersteuning (WMO)' is vanaf 2007 vastgelegd dat de gemeente verantwoordelijk voor opvoedingsondersteuning is vastgelegd (Prestatieveld 2). Daarnaast is in de 'Wet collectieve preventie volksgezondheid' opgenomen dat opvoedingsondersteuning een van de taken is van de jeugdgezondheidszorg, die onder gemeentelijke verantwoordelijkheid valt.

Opvoedingsondersteuning kan gezien worden als een onderdeel van het (lokaal) jeugdbeleid. Het lokale jeugdbeleid op zijn beurt is verweven met andere beleidsterreinen als jeugdgezondheidszorg, onderwijs, jeugdzorg; en dat cluster heeft nauwe raakvlakken met sociaal beleid, maatschappelijke ondersteuning, huisvesting, cultuur, openbare orde, veiligheid, integratie, etc.

De ontwikkeling van lokaal jeugdbeleid staat de laatste decennia sterk in de belangstelling; de ontwikkeling van lokaal beleid opvoedingsondersteuning is van recentere datum. Op het ogenblik zijn nog geen gestandaardiseerde beleidsinstrumenten voor beleidstrajecten beschikbaar. Wel is er al behoorlijk wat ervaring opgedaan met beleidsadvisering, beleidsonderzoek en ontwikkeling van beleidsinstrumenten. In Groningen heeft S&O in 1997 bijdragen geleverd aan degelijke lokale beleidstrajecten. NIZW Jeugd leverde basismateriaal met '0 + 0 = 0² : naar een samenhangend beleid en aanbod van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor kinderen en ouders in risicosituaties'(Bakker e.a., 1997). In het land werd veel ervaringen met lokale beleidadvisering opgedaan in Gelderland (S&O/Spectrum) (Bordewijk, e.a. 2001), Brabant (S&O/K2), Zuid-Holland (S&O/JSO). NIZW Jeugd leverde bijdragen met bv. 'De allerjongsten : handreiking sluitende aanpak voor 0-6-jarigen (Konings, Van Egten, en Blokland, 2001); en ontwikkelde als instrument 'O&O in de wijk' (Van Dijke e.a., 2003). Coact Consult (Hermanns, Sleeboom, e.a.) leverden in den lande veel bijdragen aan lokale beleidstrajecten en een instrument voor behoefteonderzoek (Sleeboom en Hermanns, 'De vraaganalyse', 2006).

Van Consultatiebureau tot Centrum voor Jeugd en Gezin

Ouders hebben behoefte aan een herkenbare voorziening voor ouders. Maar hoe die voorziening er uit moet zien is niet zo duidelijk. De geschiedenis leert dat 'Huizen voor Ouders' niet meer bestaan. De geschiedenis van de Spel- en opvoedwinkels, opvoedbureaus, steunpunten opvoeding, e.d. levert een wisselend beeld van hun succes. Ouders die er gebruik van maken zijn tevreden; over het bereik zijn in sommige gevallen vragen te stellen. Veel initiatieven zijn niet gecontinueerd. Wat zijn de succesfactoren van de voorzieningen die nu goed functioneren? Gesteld kan worden dat de CB's succesvol zijn als vraagbaak voor ouders, omdat ouders vooral (ook) belang hechten aan de kernfunctie: gezondheidszorg. In de literatuur is lang benadrukt ouders te bereiken op de 'vindplaatsen'; op voorzieningen die zich richten op hun kinderen. In de jaren tachtig van de vorige eeuw zocht de Amerikaanse '*family support movement*' aansluiting bij school, buurthuis, of kinderdagverblijf. In Engeland zoekt

men met de Excellence Centers nu aansluiting bij kindercentra.

In alle gemeenten start men met CJG's; uitbreiding en coördinatie van het aanbod voor ouders en jeugdigen vormen een belangrijke drijfveer. Maar de vraag kan gesteld worden of de aansluiting van vraag en aanbod, en de kwaliteit van het aanbod voldoende is bestudeerd. En is er lering getrokken uit de geschiedenis van de *good practices* van voorzieningen voor ouders?

1901: Consultatiebureau voor zuigelingen
1922: Huis voor Ouders
1928: Consultatiebureau voor moeilijke kinderen (<i>later: MOB,</i>)
1927: Consultatiebureau voor kleuters
1972: Consultatiebureau nieuwe stijl
1975: Opvoedwinkel (<i>K&O/S&O</i>)
1978: Pedagogisch adviesbureau (Kruisver. Bollenstreek)
199? Opvoedbureau/Steunpunt opvoeding
2005: Bureau Jeugdzorg (<i>zo-zo-zo-beleid in de jeugdzorg</i>)
2006: Centrum voor Jeugd en Gezin

In Nederland opende in 1901 dr. B. Plantenga, huisarts in Den Haag, het eerste particuliere consultatiebureau voor zuigelingen, in navolging van de Franse arts P. Budin. Twee jaar later, in 1903, was Amsterdam de eerste gemeente in Nederland die het initiatief nam iets aan zuigelingen zorg te gaan doen. Binnen veertig jaar telde Nederland meer dan 1000 van deze zuigelingenbureaus en was de sterfte onder zuigelingen gedaald tot 3,9% (in 1900: 15,5%)

CB's voor Zuigelingen		
jaar	aantal	opkomst
1901	1	-
1930	250	23%
1950	1500	64%
1970	3000	84%
1990	1500	95%
2000	1400	98%

In 1928 introduceerde de juriste E. Lekkerkerker, naar Amerikaans voorbeeld, in Amsterdam het eerste 'consultatiebureau voor moeilijke kinderen', later genoemd het Medisch Opvoedkundig Bureau.

Na de fusie van de kruisverenigingen halveerde het aantal CB's; maar de frequentie van het bezoek neemt steeds toe. Uiteindelijk slagen de CB-medewerkers erin om 98% van de ouders met hun zuigelingen het CB te laten bezoeken.

Over de uitvoering van de info, steun, advies en hulp aan ouders verschijnen in de laatste decennia van de 20e eeuw onderzoeken (bv. Habekothé, 1995; Caris 1997). Nadere studie over de methodische ontwikkeling van functies als voorlichting, sociale ondersteuning, pedagogische advisering, huisbezoek, praktische steun ware welkom.

Rond de eeuwwisseling wordt het gezegde 'It takes a village to raise a child' in elke beleidsnota gebruikt. We zorgen 'dicht in de buurt van gezinnen - dus in 'the village' - voor toegankelijke centra waar ouders en kinderen met hun vragen over opvoeden en opgroeien terecht kunnen, zei premier Balkende 25 september 2007 in een toespraak in New York.

Na 1995 ontstond er nieuw elementen: het telefonisch spreekuur, inloopsprekkur, en groepsconsultatiebureau, pedagogische spreekuur. Paraprofessionals werden ingezet om ouders met een eerste jonge kind te informeren en meer zelfvertrouwen te geven (bv. via het MiM-programma).

Opvoedbureaus e.d., *pedagische advisering*

Informatie en licht pedagogische hulp (2 van de 5 WMO-functies) zijn kernfuncties van het CJG. Het verdient aanbeveling nader te onderzoeken hoe de functies informatie en licht pedagogische hulp zijn gerealiseerd in voorzieningen voor ouders, als Huis voor Ouders, Spel- en Opvoedwinkels, Pedagogische spreekuren, Steunpunten Opvoeding, Opvoedbureaus. (Enkele onderzoeken: Meinders en Van den Berg, 1978; Kessel, 1982; Hoop, 1986; Zwiép, 1989; Staalduinen, 2004). In Gelderland leverde S&O een goede bijdrage aan de ontwikkeling en implementatie van de pedagogische adviseringsfunctie (Van Vliet, 199?)

In 1993 verscheen het eerste deel van Van der Pas', 'Handboek methodische ouderbegeleiding'. In 1996 Bloklands 'Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren'. Bloklands bijdrage aan de ontwikkeling en implementatie van de functie pedagogische advisering kan niet genoeg ...

Bv.: bij de Opvoedbureaus was er (rond 2002/2003) bij 60% van de ouders sprake van 'opvoedingsspanning'; bij 20% 'opvoedingsvragen'; 16% sprake van een 'crisis'; 3% sprake van 'nood'. Bijna 50% van de klanten heeft een eenmalig gesprek op het opvoedbureau; 30% heeft twee gesprekken. (ROTS-cijfers).

In dit verband kunnen ook andere 'materiele' voorzieningen worden bestudeerd als de dienst-, steun-, en hulpverlening via telefoon, e-mail; (persoonlijk contact 'op afstand'). De functie, werkzame bestanddelen van methodieken, bereik, etc. Bv.: initiatief S&O in 1982 in Arnhem.

Tot 2006 functioneerde de Landelijke Opvoedtelefoon. In 2002/2003 werden met ruim 5000 mensen gesprekken gevoerd.

Huisbezoek *verpleegkundige*

Huisbezoek wordt in veel literatuur gekenmerkt als een effectieve wijze om contact met ouders te krijgen, ouders te bereiken, en ouders hulp en steun te bieden. In de praktijk van de thuiszorg zien we dat kwantiteit van de huisbezoeken aan alle ouders langzamerhand is afgenomen en men gerichter wilde werken met huisbezoek op indicatie. Ook in het onderwijs lijkt de gewoonte van veel leerkrachten om kind en ouders thuis te bezoeken afgenomen te zijn (*Onderzoek bekend?*). Anderzijds wordt er de laatste jaren weer voor gepleit dat leerkrachten de ouders (ook) thuis bezoeken.

Volgens Kamminga was er in de jaren vijftig van de vorige eeuw in de JGZ nog sprake van maandelijkse huisbezoeken. Tijdens het zogenoemde propagandabezoek werden de moeder na het vertrek van de kraamhulp, twee weken na de bevalling, uitgenodigd om met haar baby het CBvZ te bezoeken. Maandelijkse controlebezoeken hadden het doel om na te gaan of de moeder de ontvangen adviezen van het CBvZ wel had begrepen en ze goed opvolgde. Evens diende het huisbezoek om de CB-arts in te lichten over de sociale omstandigheden van het gezin. .

Na 1970 verminderen de huisbezoeken van de verpleegkundige; wel worden er na de geboorte nog een of twee huisbezoeken afgelegd. Na dit ‘standaard huisbezoek’ konden er extra huisbezoeken volgen ‘op indicatie’.

Het belang van de huisbezoeken krijgt een nieuwe impuls met uitgewerkte gerichte programma’s ter preventie van kindermishandeling: bv. met het programma ‘Voorzorg’.

Groepsgerichte opvoedingsondersteuning: *Moeder- en kleutercursussen*

De behoefte en feitelijke deelname aan groepsgerichte opvoedingsondersteuning lijkt sterk cultuurbepaald. Rond de jaren dertig van de vorige eeuw lijkt de deelname aan de moedercursussen van de kruisverenigingen groot te zijn. In Zweden neemt nu het gros van de moeders en vaders na de bevalling van het kind deel aan groepsbijeenkomsten. De deelname aan ouderavonden in het onderwijs wordt sterk bepaald door de cultuur van ouderbetrokkenheid van de school.

Kosteneffectiviteit is vaak een reden om groepsbijeenkomsten aan te bieden. Met groepsbijeenkomsten speelt men ook in op de behoefte van ouders, dat men wil horen ‘hoe anderen het doen.’ Gedegen onderzoek naar de functie en effectiviteit van kortdurende of eenmalige groepsbijeenkomsten is achter gebleven bij het onderzoek naar het intensievere aanbod: de oudertrainingen.

Een van de eerste artsen die de strijd tegen de kindersterfte aanbod was dr. Aletta Jacobs, de eerste vrouwelijke arts in Nederland. In de winter van 1880 startte zij in Amsterdam een avondcursus voor vrouwen, waar hygiëne en verzorging van de zuigeling aan bod kwamen. Daarnaast opende zij een 'Raadplegingsdienst; waar ze tweemaal per week moeders en baby's ontving.

Op initiatief van het Witte Kruis kwamen er cursussen tot stand voor bakers en moeders waarin zij werden geïnformeerd over zwangerschap, bevalling en verzorging van zuigelingen. De eerste moeder- en bakercursus werd gegeven in 1899 in Broek op Langedijk.

'In de jaren twintig werden er in Nederland per jaar door de CBSvZ van het Witte en groene Kruis ruim 600 moedercursussen gegeven van gemiddeld 12 avonden, waar 80 tot 100 vrouwen per cursus deelnamen. In de jaren dertig kwamen er ook andere cursussen bij zoals: grootmoeder-, vader- en kleutercursussen. (...) Door de vragen die ouders (van kleuters) stelden, over zindelijkheidsstraining, eetproblemen en jalousie, kwam de aandacht voor de geestelijke en sociale ontwikkeling van de kleuter meer naar voren en ging pedagogische voorlichting in de kleuterzorg een rol spelen.' (Kamminga, 2005)

'Waar het Groen Kruis zijn uitstekende moedercursussen in zuigelingenverzorging geeft, sluit het werk van K en O aan deze cursussen aan, wat betreft opvoeding van den kleuter en het oudere kind', schreef Sandberg in 1926.

In de jaren zeventig daalde het aantal aangeboden moedercursussen sterk. De verpleegkundigen kregen, doordat zij in het CB-nieuwe stijl meer werk van artsen overnamen, mindert tijd om cursussen te geven. Moedercursussen werden oudercursussen die het karakter kregen van themabijeenkomsten waarin ouders ervaringen uitwisselen over onderwerpen zoals huisbaby's, huilen, slapen en troosten,

Groepsgerichte opvoedingsondersteuning: oudercursussen

De JGZ heeft de afgelopen eeuw altijd cursussen voor moeders met baby's aangeboden. Dit zal ook het geval zijn voor cursussen voor aanstaande ouders. Na 1930 zullen er ook cursussen voor ouders van peuters zijn gegeven.

In 1923 werden er vanuit het Museum voor Ouders ook vadercursussen gegeven over opvoedkundige en medische onderwerpen. In tijden van werkloosheid (na 1937) werden er voor vaders cursussen gegeven over het maken van speelgoed en eenvoudige meubelen. (Eind 1937 namen in 5 maanden 13.000 mannen deel aan 727 cursussen).

Particuliere groeperingen organiseerden al begin jaren zeventig ouderbijeenkomsten. In 1972 introduceerde de Werkgemeenschap Ouders ouderstudiegroepen; waarbij het programma was gebaseerd op Adler en Dreikurs.

In een onderzoek van de Universiteit Utrecht wordt gesteld dat er in de jaren zeventig een scala aan discussie- en voorlichtingsgroepen is georganiseerd. Binnen K&O/S&O bestaat de traditie om in te spelen op deze behoefte aan programma's voor eenmalige bijeenkomsten / themabijeenkomsten / ouderavonden; en zijn er vele draaiboeken (met bijbehorend werkmateriaal en voorlichtingsmateriaal ontwikkeld. (De laatste jaren door het LOOPP). (In 2002 verkocht het LOOPP 414 themapakketten).

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werden er ook veel oudergespreksgroepen georganiseerd. S&O gaf daar in die tijd methodische onderbouwing en structuur aan (bv. in het project (Ouders voor Ouders', zie Van Gessele).

Al in de jaren zeventig zien we in de V.S. dat er meer gestructureerde programma's worden ontwikkeld vanuit de ontwikkeling van wetenschappelijke inzicht: communicatietheorieën, rationeel emotieve theorieën, sociaal lerentheorieën. Doel van de '*Training for enhancement*'-programma's is om de relationele vaardigheden van de gezinsleden te vergroten: de '*Skills training programs for families*'. De Gordoncursussen zijn daar een voorbeeld van. Ook worden in de V.S. de mogelijkheden van de sociaal lerentheorie toegepast voor de verbeteren van de opvoedingsvaardigheden van ouders.

Van Londen bracht in 1979 'Vaardigheden voor ouders' uit; een programma dat in Nederland inspiratie bood voor de ontwikkeling van andere cursussen. Bakker (S&O) en Husman brachten in 1985 hun programma 'Positief omgaan met kinderen' uit. (met inspiratie vanuit de sociaal leren theorie). S&O ontwikkelde programma's voor oudercursussen als 'Praten over Peuters' (met inspiratie vanuit aansluiten bij de ontwikkelingsfasen van kinderen). Dit educatief bedoelde aanbod richtte zich vaak niet op specifieke doelgroepen; het was een open aanbod. De kortdurende oudercursussen richten zich op informatie en sociale ondersteuning. Evaluaties geven aan dat met dit aanbod wordt gerealiseerd.

Bij de verdere uitwerking van de oudercursussen heeft men ook intensiever doelstellingen voor ogen; naast inzicht en steun, ook het oefenen van opvoedingsvaardigheden. (bv. in de oudercursus 'Opvoeden: Zó!'). Bloklands bijdrage (zie ook 'Samen delen', 200?) aan de ontwikkeling en implementatie van de functie pedagogische advisering kan niet genoeg ...

In de tachtiger en negentiger jaren groeide de behoefte aan structurering van de groepsgerichte ouderondersteuning. Daarbij werd langzamerhand steeds meer aanbod ontwikkeld voor specifieke doelgroepen. Met thematische oudercursussen als 'Drukke kinderen' ging men zich ook meer preventieve doelen stellen.

Vanuit particulier initiatief groeide vanaf 1980 het aanbod van bv. de Gordoncursussen. De organisatie NET (Nederlandse Effectiviteit Trainingen). (In 2002 namen bijna 800 ouders deel aan een Gordoncursus (cijfers NET).

Ook in 1979 (?) kwam het methodisch goed uitgewerkte ouderprogramma 'Vaardigheden voor ouders' van Van Londen op de markt. (met inspiratie vanuit de RET-theorieën; Ellis). In 1995 verscheen 'Praten met kinderen' van de Nijmeegse wetenschappers Jansens en Van As.

In de tachtiger en negentiger jaren zou er sprake geweest zijn van een bloei aan ouderprogramma's. Tegen het eind van de eeuw zou het aanbod van deze (relatief kortdurende) oudercursussen (ca. 4 à 6 bijeenkomsten) zijn afgenomen, ten gunste van een meer preventief georiënteerd aanbod. Waarbij ook de breedte van het aanbod versmalde. Vanuit preventie en hulpverlening werd er meer aandacht geschonken aan methodisch meer uitgewerkte (en dus ook langer durende programma's. (10-12 sessies). Bij deze meer intensieve programma's ging men spreken van 'oudertrainingen'. (met een specifiek doel en methodiek voor specifieke doelgroepen; een uitgewerkte theoretische fundering en een degelijk onderzoekstraject). Onderzoek wijst uit dat er met deze oudertrainingen goede resultaten worden bereikt.

Wat oudercursussen betreft nam in een vijfde deel van de gevallen ouders deel aan de cursus 'Opvoeden: Zó!'; 10% van de ouders nam deel aan een pubercursus ('Beter omgaan met pubers' of 'Een puber in huis'). (ROTS-cijfers).

Zie verder: Bakker, Blokland en Wijnen (2004), Blokland (2002), Pannebakker (1994).

Stapprogramma's

Eind jaren tachtig van de vorige eeuw werd in Nederland het programma Opstap geïntroduceerd, een tweejarig stimuleringsprogramma voor gezinnen in achterstandssituaties met kinderen in de leeftijd van vier tot zes jaar. Opstap is gebaseerd op het in Israël door Lombard ontwikkelde programma 'Hippy'. Midden jaren negentig werd het veranderde en vernieuwde programma Opstap

Opnieuw geïntroduceerd. Het Opstapprogramma werd aanvankelijk verspreid door de Averroësstichting. Sinds 2003 is Opstap, samen met andere Stap-programma's ondergebracht bij het NIZW; nu NJi. Uit onderzoek van de Universiteit Utrecht (Van Tuyl) blijkt dat *Opstap* relevante langetermijneffecten laat zien. Het is daarmee het enige vroegschoolse programma met aantoonbare langetermijneffecten in Nederland. In 2003 namen 5500 gezinnen deel aan Opstap; aan Optapje namen in 2003 2000 gezinnen deel.

Home-Start

Home-Start, afkomstig uit Engeland, is in Nederland in 1993 geïntroduceerd. De kern van Home-Start zijn de vrijwilligers die gezinnen thuis bezoeken. Uit onderzoek blijkt dat Home-

Start leidt tot een verhoogd ouderlijk welzijn en dat bij de deelnemende moeders er sprake is van verminderde opvoedingsstress.

In 2003 namen 1456 gezinnen deel aan Home-Start.

MiM

Moeders informeren Moeders, oorspronkelijk het Ierse *Community Mothers Program*, is in 199. (?) in Nederland geïntroduceerd. Vrijwilligers bezoeken moeders met een eerste kind. De bedoeling is het zelfvertrouwen, de zelfredzaamheid en het zelfzorgvermogen van moeders met een eerste kind vergroten en hun sociale netwerk te versterken.

In 2003 namen 565 moeders deel aan MiM.

Spel aan Huis

In 1983 startte een samenwerkingsverband van instellingen in Den Haag het project Spelvoorlichting aan Huis. Doelstellingen waren: ontwikkelingsstimulering van kinderen van Turkse en Marokkaanse komaf, en het doorbreken van sociaal isolement van hun moeders. Vanaf 1987 verspreidde de Stichting S&O het programma verder in Nederland. Onderzoek werd verricht door Groenendaal en Kurvers (1992)

Samenspel / Speel Mee

Het ontwikkelingsstimuleringsproject Samenspel is in Rotterdam ontwikkeld vanaf 1989; aanvankelijk door De Meeuw, later door de Stichting Samenspel-op-maat. Sinds 2002 is Daaladvies de coördinerende instelling. De centrale activiteit van het programma zijn de spelmiddagen met moeder en kind op de speelzaal.

S&O-Gelderland ontwikkelde rond 1990 Speel Mee; een vergelijkbaar programma als Samenspel.

Boekenpret

Praktisch Pedagogische Thuishulp

Verder te onderzoeken:

Voorlichtingsfunctie:

- mondeling;
- schriftelijk;
 - folders/brochures;
 - ouderbrieven;
 - tijdschriften
 - boeken.

- tv;
- internet
 - info;
 - e-mail;
 - e-cursus.

Groeiboekje (vanaf 1970), Veiligheidskaarten (vanaf 1986), Opvoedkoffer (vanaf 200?), e.d., brochures (Opvoedingsreeks; afname in 2003: 10.000); tijdschriften, boeken voor ouders; Opvoedkoffer, opvoed tv-programma's; Ouders Online (vanaf 1996. Ouders Online: in 2006 dagelijks 10.000 bezoekers; beantwoord 30 vragen per dag.), opvoedadvies.nl e.d., halloween.nl, etc.

Ouderavonden/themabijeenkomsten.

Social supportfunctie: georganiseerde activiteiten als groepsconsultatiebureau, koffieochtenden, moedercentra, ouderavonden; en ongeorganiseerde activiteiten als onderlinge steun in de familie, contacten bij de zandbak, bij het halen en brengen van kindercentrum en school.

De gesprekken van leidster/leerkracht met de ouders over het kind; haal- en brengcontacten, 10-minutengesprekken, huisbezoek, gesprekken over opvallende zaken rondom het kind.

De gesprekken van de huisarts met ouders (Stockman en Verwey, (1993).

Praktische voorzieningen en steun bij de verzorging van kinderen: georganiseerde vormen als: kinderopvang, peuterspeelzaal. En meer kindgerichte activiteiten en voorzieningen als sportclubs, kinderclubs, vrije tijdsbesteding, muziekverenigingen, etc. Niet georganiseerde vormen als burenhulp, oppas.

Materiele hulp bij de opgroei- en opvoeding: speel-o-theek, bibliotheek.

De opvoedingsondersteunende functie van materieel- / financiële steun aan ouders; reguliere en specifieke regelingen; verlofregelingen.

Bemoeizorg

Literatuur

Acquest (1997).

Inventarisatie van voorzieningen voor opvoedingsondersteuning in Nederland. Leiderdorp: Acquest Consultancy.

Bakker, I., K. Bakker, A. van Dijke, en L. Terpstra. (1998):

O & O in perspectief . Utrecht : Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

Bakker, I. ; G. Blokland; H. Wijnen. (2005):

Samen delen : methodieboek voor opvoedingsondersteuning in groepen / I. - 2e gew. dr. - Utrecht : NIZW Jeugd.

Bakker, I., K. Bakker, A. van Dijke, en L. Terpstra. (1997):

$0 + 0 = 0^2$: naar een samenhangend beleid en aanbod van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor kinderen en ouders in risicosituaties. Utrecht : Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

Bakker, I.; N. de Bruyn; H. Dries.(1994):

Preventiewerk in uitvoering : stand van zaken met betrekking tot preventie in de jeugdhulpverlening. Utrecht : Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

Blok, S. e.a. (1992):

Ouderprogramma's in Nederland. Literatuurstudie en inventariserend onderzoek. Utrecht: UU.

Blokland G. (2002):

Groepsgerichte opvoedingsondersteuning. Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg., 2002; 2: p. 97-103.

Blokland G. (1996):

Over opvoeden gesproken. Methodieboek pedagogisch adviseren. Utrecht: NIZW

Blokland, G. (1994):

Baby's die huilen, huilen en huilen ... Amersfoort: Opvoedingsinformatie.

Boet, A (2003):

Het begon als naastenliefde in een zondags pak. Ouderbegeleiding in historisch perspectief: de jaren 1900-1960. Tijdschrift Ouderschap & Ouderbegeleiding, oktober 2003, p. 201-225.

Boom, D. Van den (1988).

Neonatal irritability and the development of attachment: observation and Intervention. Proefschrift, vershenen in eigen beheer.

Bordewijk; A., H. Dries; P. Montforts; J. Smeets (2001):

O&O in beeld: een stappenplan voor het ontwikkelen van lokaal beleid Opvoedingsondersteuning & Ontwikkelingsstimulering (O&O) / A. - Velp : Spectrum, Instituut Maatschappelijk Welzijn.

Buitenhuis, M. et al (1991/1992):

Stap-voor-stap. Een stappenplan om ouders met jon ge kinderen te begeleiden bij opvoedingsvragen. Utrecht: SWP.

Caris, J. (1997):

Laten praten : een onderzoek naar de opvoedingsondersteuning op het consultatiebureau'.Utrecht: SWP.

CBS (2001):

Jeugd. Cijfers en feiten. Den Haag: CBS.

Cladder, J. (1979):

Oudercursussen op MOB's. Lisse: Swets en Zeitlinger.

Dijke, A. van, Snijders, J., & Terpstra, L. (1999).

Het werkveld opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering. Utrecht: NIZW.

Dries, H. (1981):

Consultatiebureau als ontmoetingsplaats voor ouders, Maatschappelijke gezondheidszorg, 9 (1981), 6 (juni) p. 14-17.

Dutman, M. e.a. (1981):

Werken met buitenlandse kinderen : een praktisch boek over het werken met jonge Turkse, Marokkaanse en Surinaamse kinderen en hun ouders. Den Haag; Stichting K&O Opvoedingsvoorlichting.

Elt, M. en H. Metz (1999):

Ouders als doelgroep van gemeentelijk beleid. Utrecht: Sardes.

Gerards, F. (1981):

Oudercursussen: op weg naar een opvoedingsbewijs voor ouders?. Kind en Adolescent, 2 (1981) 63-81.

Harder, E. (red.) (1978 vv)

Groeiboek, het. Den Haag: Stedelijk Orgaan Gezondheidsvoorlichting en –Opvoeding

Habekothé,H. (1995):

Opvoedingsproblemen op consultatiebureaus. Delftse Universitaire Press.

Hensbergen, H. (1985):

Opvoedingsondersteuning in perspectief: inventarisatie van het aanbod. Den Haag: Stichting S&O.

Hermanns, J. en M. Vergeer (2002):

Opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering in Nederlandse gemeenten. Stand van zaken 2002. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Hille Gaerthé, C. van (1922):

Het Eerste Huis voor Ouders van het Nationaal Reizend Museum voor Ouders en Opvoeder. Sloterdijk: Maatschappij voor goede en goodkoope lectuur.

- Hoop, J. van der, e.a. (1938):
Het moeilijke kind. Tien jaren medisch opvoedkundige bureaux. Eibergen: Federatie van MOB's.
- Husmann, M. en I. Bakker (1985):
Positief omgaan met kinderen. Nijmegen: Dekker en van der Vegt.
- Ince, D., Beumer, M., Jonkman, H., & Pannebakker, M. (2001).
Veelbelovend en effectief. Overzicht van preventieve projecten en programma's in de domeinen Gezin, School, Jeugd, Wijk. Eerste Editie CtC-gids. Utrecht: NIZW.
- Jonker, H. en M. Treep (1978):
Opvoedingsvoorlichting: een handelingsonderzoek naar de werving van ouders en de behoefte aan opvoedingsvoorlichting. Amsterdam: UvA.
- Kamminga, E. (2005):
Kinderhygiëne in historisch perspectief. Ontwikkelingen in opvoedingsvoorlichting via de Nederlandse Consultatiebureaus voor Zuigelingen 1945-2000. Doctoraalscriptie Algemene Pedagogiek, RUG.
- Kessel, N. van e.a. (1982):
De Spel- en Opvoedwinkel inde Oosterparkwijk. Nijmegen: ITS.
- Keuzenkamp, S. (2001):
Voorstudie onderzoek 0-12 jarigen. Studie ten behoeve van de verbetering van de informatievoorziening over jonge kinderen, den Haag: SCP.
- Key, E. (1903):
De eeuw van het kind. Zutphen: Thieme.
- Koppius, P. en M. Brandenburg en W. den Dulk (1955 vv):
Moederschapszorg, zuigelingen- en kleuterzorg. Leidraad ten behoeve van deelnemers aan moedercursussen. Utrecht: Groene Kruis.
- Lambermon, M., (1991):
Video of folder? Korte – en lange termijneffecten van voorlichting voer vroegkinderlijke opvoeding. Proefschrift RUL.
- Langeveld, M. (1938):
'Paedagogische' adviezen. Vernieuwing van opvoeding en onderwijs. 1. (1938/1939), nr. 1, 3-4.
- Lekkerkerker, E. (1952):
Moeilijke kinderen. Vijfentwintig jaren medisch-opvoedkundig bureaux. zp; z. uitg.
- Ligtermoet, I., en T. Penning (2005):
Registratie van opvoedingsondersteuning: een begin. Enkele landelijke cijfers uit 2002-2003. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Ligtermoet, I., en T. Penning (2006):

Registratie van opvoedingsondersteuning: een begin. Enkele landelijke cijfers uit 2002-2005. Utrecht: NIZW Jeugd.

Londen Economics, (2007):

Cost benefit analysis of interventions with parents . Literature review. London: DCSF, ISBN 978 1 84775 042 6.

Londen, A. van e.a. (1979):

Vaardigheden voor ouders. Lisse: Swets en Zeitlinger.

Meinders, g. en C. van den Berg (1978):

Een onderzoek voor de Spel- en Opvoedwinkel. Groningen: RUG.

NGR/NIMAWO (1994):

Projecten als paddestoelen. Nederlandse Gezinsraad, Nederlands Instituut voor Maatschappelijk Werk Onderzoek.

Pannebakker, M. (1994):

Groepsgerichte opvoedingsondersteuning / Amsterdam : Averroès Stichting.

Pas, A. van der Pas (1993):

Handboek methodische ouderbegeleiding. Amsterdam: SWP.

Patterson, G. (1973):

Problemen met kinderen. Nijmegen: Dekker en Van der Vegt.

Pels. T. e.a. (2000):

Opvoeding en integratie : een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school . Assen : Van Gorcum;

Pels, T. (1998):

Opvoedingsdiversiteit en preventiebeleid : hoe kan preventief gezinsbeleid aansluiten bij de behoeften van opvoeders? Houten; Digem : Bohn Stafleu Van Loghum.

Prinsen, B. (2006)

Dat gaat werken Van veelbelovende praktijken op weg naar effectieve opvoedingsondersteuning in de jeugdgezondheidszorg. Utrecht: NIZW Jeugd

Raes-Rademaker, H. (1982)

Ouders voor Ouders, begeleiding van ouders door middel van ervaringsleren. Nijmegen: KUN, scriptie.

Regt, A. de (1984):

Arbeidersgezinnen en beschavingsarbeid. Ontwikkelingen in Nederland 1970-1940. Meppel: Boom.

Rixsen-Walraven, M (1977):

Stimulering van de vroegkinderlijke ontwikkeling: een interventie-experiment. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Rispens, J. , J. Hermanns, W. Meeus.(1996):

Opvoeden in Nederland. Assen: Van Gorcum.

Rispens, J. en B. van der Meulen (red.) (1992):

Gezinsgerichte stimulering van kinderen in achterstandssituaties. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Roomans, S. (1993):

Kritische beschouwing van een aantal projecten m.b.t. opvoedingsvoorlichting. Pedagogisch Tijdschrift, (1993), nr. 2, p. 129-138.

Staalduinen, I. van (2004):

Verlag tevredenheidsonderzoek bij de opvoedbureaus in Zuid-Holland'. Gouda: JSO

Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting (1981):

Werkboek oudergespreksgroepen uitgaande van ervaringsleren. Arnhem: Stichting K&O/Opvoedingsvoorlichting, Projectteam Ouders voor Ouders.

Stockman, M. en N. Verwey, (1993):

Opvoedingsondersteuning door en voor huisartsen. Amsterdam: UvA.

Swets-Gronert, F., .P. Goudena, en J. Groenendaal (red.) (1988):

Kind in geding. Bedreigende en beschermende factoren in de psychosociale ontwikkeling van kinderen. Leuven/Amersfoort: Acco.

Tilborg, L. van, en F. Riemersma (1995):

Haalbaarheidsonderzoek jeugdmonitor 0-25 jaar: eindrapport. Den Haag: Sardes.

Veen. A. e.a. (2007):

Effecten van interventies in Pedagogische Basisvoorzieningen. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Weerd, M. de, en P. Krooneman (2004):

Opvoed-, opgroei-, en gezinsondersteuning in gemeenten. Amsterdam: Regioplan.

Wubs, J.

Luisteren naar deskundigen : opvoedingsadvies aan Nederlandse ouders 1945-1999. Assen: Van Gorcum.

Zeijl, E. e.a. (2003):

Rapportage Jeugd 2002. Den Haag: SCP.

Zwaard, J. van der, en M. Pannebakker.(1997):

Pedagogische advisering aan Marokkaanse ouders : drempels en kansen / Joke van der - Utrecht : Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

Zwiep, Ch. (1998):

De steunpunten voor opvoeding: van beleid naar praktijk: een onderzoek vanuit het perspectief van de overheid, de professional en de cliënt'. Amsterdam : Thesis Publishers,

www.cbs.nl

www.tellenenmeten.nl